

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΤΑΣΕΙΣ: Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΩΣ ΠΕΡΙΦΕΡΙΟΠΟΙΗΣΗ

1. Η Αναδίπλωση της Πολιτικής των Χωρών του Δυτικού Συνασπισμού

Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι να περιγράψει τις πρόσφατες τάσεις παγκοσμιοποίησης της εκπαίδευσης και να θέσει το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώθηκε η διεθνής διάσταση της Ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής μετά τη μεταπολίτευση.

Σημαντικές πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις άλλαξαν τη μορφή του κόσμου μας τα τελευταία εικοσιπέντε χρόνια και αποτέλεσαν παράγοντες που διαφοροποίησαν τους όρους διαμόρφωσης της διεθνούς εκπαιδευτικής πολιτικής. Οι πιο σημαντικές από αυτές ήταν αφενός η χαλάρωση του ψυχροπολεμικού κλίματος που επέτρεψε την ανάδυση περιφερειακών συσπειρώσεων στη θέση του παλαιότερα συμπαγούς δυτικού συνασπισμού, όπως η ΕΟΚ/ΕΕ, η συσπείρωση των χωρών του Ειρηνικού και ο Βορειοατλαντικός χώρος ελεύθερων συναλλαγών (NAFTA) και αφετέρου το τέλος του διπολισμού με την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ..

Σαν αποτέλεσμα των εξελίξεων αυτών, μετά το 1975, οι τάσεις παγκοσμιοποίησης στο εκπαιδευτικό επίπεδο μορφοποιούνται ως τάσεις περιφερειοποίησης της εκπαίδευσης και περιφερειακής εμβέλειας εκπαιδευτικές πολιτικές χαράσσονται στα πλαίσια των περιφερειακών συσπειρώσεων.

Η δεκαετία 1975-85 αποτελεί μια μεταβατική φάση που χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση πολιτικών επιλεκτικής προσέλκυσης ξένων φοιτητών και η οποία σηματοδοτεί το τέλος της χρυσής εποχής της τεχνικής βοήθειας και των έντονων εκπαιδευτικών ανταλλαγών ανάμεσα στις χώρες του Βορρά και του Νότου.

Η πετρελαϊκή κρίση, που οδήγησε στην οικονομική ύφεση της δεκαετίας του '70, σε συνδυασμό με δημογραφικούς παράγοντες και με τα αποτελέσματα της περιφερειακής πολιτικής του δυτικού συνασπισμού στην περίοδο 1950-75, δημιούργησαν νέους όρους για τη μορφοποίηση των τάσεων παγκοσμιοποίησης της εκπαίδευσης. Επηρέασαν τη διεθνή διάσταση των κρατικών εκπαιδευτικών πολιτικών και κατά συνέπεια τις πολιτικές προσέλκυσης και αποστολής φοιτητών καθώς και τις παγκόσμιες ροές της φοιτητικής κινητικότητας.

Η παρατεταμένη οικονομική ύφεση μετέστρεψε το εκπαιδευτικό κλίμα της προηγούμενης εικοσιπενταετίας. Ο περιορισμός των οικονομικών πόρων οδήγησε τις χώρες της Δύσης σε εσωστρεφείς και κατ' αρχάς ασυντόνιστες εκπαιδευτικές πρακτικές με

σκοπό τη μείωση του αριθμού ξένων φοιτητών στα πανεπιστήμια τους. Το ενθουσιώδες πνεύμα που στο παρελθόν είχε εμπνεύσει τη σωρεία εκπαιδευτικών ανταλλαγών ανάμεσα στις βιομηχανικές χώρες του Βορρά και τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες του Νότου εμφανώς υποχωρεί. Έτσι, ενώ στη δεκαετία του 1960 το 100% της επίσημης βοήθειας για την ανάπτυξη⁶³ και της τεχνικής βοήθειας προερχόταν από τις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. το 1970 η συμμετοχή τους έπεσε στο 84% και το 1980 σε 71% του συνόλου της επίσημης αναπτυξιακής βοήθειας. Αντίστοιχα αυξάνεται η συμμετοχή των χωρών του Ο.Π.Ε.Κ.⁶⁴ και των χωρών του Συμβουλίου για την Αμοιβαία Οικονομική Βοήθεια⁶⁵ οι οποίες δημιούργησαν τα δικά τους προγράμματα παροχής τεχνικής βοήθειας, προς τις χώρες του τρίτου κόσμου κυρίως (Coombs, 1985:292).

Ένας δεύτερος λόγος για την αναδίπλωση της πολιτικής των δυτικών χωρών ήταν η ίδια η επιτυχία της πολιτικής της περιόδου 1950-75 και η επίτευξη των φιλόδοξων στόχων που τέθηκαν στην Σύσκεψη της Ουάσινγκτον (το 1961). Καθώς οι ελλείψεις σε επιστημονικό και τεχνικό δυναμικό καλύφθηκαν, το ενδιαφέρον των διεθνικών δρώντων του δυτικού συνασπισμού στράφηκε προς πιο ποιοτικές και πολιτισμικές πτυχές της εκπαίδευσης. Εξ άλλου οι οξύτερες πολιτικές αντιθέσεις ανάμεσα στον δυτικό και τον ανατολικό συνασπισμό μετέτρεψαν τους διεθνείς οργανισμούς, τους πολυμερείς διαύλους για τη χορήγηση της τεχνικής βοήθειας, σε αρένες πολιτικών αντιπαράθεσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα εδώ αποτελεί η Unesco, όπου οι Η.Π.Α. χάνουν τον έλεγχο και αποχωρούν αποσύροντας παράλληλα τη χρηματοδότησή τους προς τον οργανισμό. Μερικοί από τους κύριους διεθνικούς δρώντες, που είχαν κάνει πρωτοποριακή δουλειά στον τομέα των εκπαιδευτικών ανταλλαγών κατά το παρελθόν “γραφειοκρατικοποιήθηκαν” σε υπέρμετρο βαθμό, γεγονός που περιορίσε την ευελιξία τους και τη δυνατότητά τους να ανταποκριθούν άμεσα στις μεταβαλλόμενες ανάγκες και συνθήκες. Το πλαίσιο εκπαιδευτικής πολιτικής που σχεδιά-

⁶³ Η επίσημη βοήθεια για την ανάπτυξη (Official Development Assistance/ ODA) αναφέρεται στα ποσά που δόθηκαν για αναπτυξιακούς λόγους από όλες τις κυβερνήσεις των χωρών. Τα κονδύλια για την ανάπτυξη διατέθηκαν κυρίως μέσα από τα προγράμματα ανάπτυξης του ΟΗΕ (United Nations Development Programme - UNDP), τη Διεθνή Τράπεζα και την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Σημαντικότατο ρόλο στις αρχές της δεκαετίας του 1960 έπαιξε ο Ο.Ο.Σ.Α. και ειδικότερα η Επιτροπή Αναπτυξιακής Βοήθειας του οργανισμού (OECD's Development Assistance Committee/ DAC). Στην Επιτροπή Αναπτυξιακής Βοήθειας του Ο.Ο.Σ.Α. μετείχαν η Αυστραλία, η Αυστρία, το Βέλγιο, η Γαλλία, η Δανία, η Δυτική Γερμανία, η Ελβετία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιαπωνία, η Ιταλία, ο Καναδάς, η Νέα Ζηλανδία, η Νορβηγία, η Ολλανδία, η Σουηδία, η Φιλανδία και οι ΗΠΑ (Coombs, 1985:291).

⁶⁴ Το 80% της βοήθειας που χορήγησαν οι χώρες του Ο.Π.Ε.Κ. προερχόταν από τη Σαουδική Αραβία και το υπόλοιπο 20% από το Κουβέϊτ και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (Coombs, 1985:291).

⁶⁵ Στο CMEA (Council for Mutual Economic Assistance) συμμετείχε η Ε.Σ.Σ.Δ. (η οποία χορήγησε σχεδόν το 80% της βοήθειας) η Βουλγαρία, η Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας, η Ουγγαρία, η Πολωνία, η Ρουμανία και η Τσεχοσλοβακία (Coombs, 1985:291).

στηκε για την ανάπτυξη ειδικευμένου τεχνικού και επιστημονικού δυναμικού σταδιακά εγκαταλείπεται.

Εξ άλλου, μελέτες πάνω στα οικονομικά της εκπαίδευσης αποκαλύπτουν το πρόβλημα χρηματοδότησης του ιδιαίτερα διευρυμένου πλέον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και το κόστος της παροχής εκπαιδευτικών υπηρεσιών σε ξένους φοιτητές. Στη δεκαετία 1960-1970, η τριτοβάθμια εκπαίδευση αποτελούσε τον αναλογικά ταχύτερα αυξανόμενο τομέα στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. Το 1970 οι εγγραφές στα πανεπιστήμια αυξάνονταν με ρυθμό 8% ετησίως και η εκπαίδευση έφθασε να αποτελεί τη μεγαλύτερη οργανωμένη δραστηριότητα στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. Το κόστος ανάπτυξης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης γίνεται δυσβάστακτο, δεδομένου ότι ενώ το ετήσιο κόστος της εκπαίδευσης αυξανόταν κατά μέσο όρο με ρυθμό 15%, η αύξηση του εθνικού προϊόντος έφθανε μόλις το 9-10% ετησίως. Με την εξαίρεση των Μεσογειακών χωρών, η καθολική εγγραφή στο σχολείο της ηλικιακής ομάδας 6-15 ετών είχε ήδη επιτευχθεί, εξέλιξη που συνοδεύτηκε σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες από μια αύξηση του υποχρεωτικού χρόνου εκπαίδευσης. Περίπου το 50% των μαθητών φοιτούσε ήδη σε τύπους σχολείων που οδηγούσαν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, γεγονός που δημιούργησε αυξημένη εσωτερική ζήτηση για ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση στις χώρες μέλη του Οργανισμού. Κατά τον Παπαδόπουλο, οι εξελίξεις αυτές οδηγούσαν τις κυβερνήσεις των δυτικών χωρών να παρέχουν επί πλέον πόρους για την εκπαίδευση αλλά και να δημιουργούν νέους τύπους εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, στα οποία να στρέψουν τη ζήτηση. Κι αυτό παρά το γεγονός ότι οι αναλύσεις του Ο.Ο.Σ.Α. (καθώς και άλλων διεθνικών δρώντων) τεκμηρίωναν ότι η μαζική διεύρυνση των εκπαιδευτικών συστημάτων μόνο εν μέρει πέτυχε να αυξήσει την ισότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών ή την ισότητα στην κατανομή εισοδήματος (Papadopoulos, 1994:64-65). Οι αριθμοί αποφοίτων πανεπιστημίου (σε διεθνές επίπεδο) είχαν αυξηθεί τόσο που όχι μόνο κάλυπταν τις ανάγκες της αγοράς εργασίας σε ειδικευμένο εργατικό δυναμικό αλλά άρχισαν να δημιουργούν προβλήματα δομικής ανεργίας των πτυχιούχων. Η σωρεία εκπαιδευτικών ανταλλαγών που πραγματοποιήθηκαν μέσα από τα προγράμματα τεχνικής βοήθειας αφενός και οι διαρθρωτικές αλλαγές των εκπαιδευτικών συστημάτων των χωρών της Δύσης αφετέρου οδήγησαν στη δημιουργία υπερεπαρκούς επιστημονικού και τεχνικού δυναμικού.

Τέτοιοι προβληματισμοί έφεραν στο προσκήνιο τα νέα ζητήματα εκπαιδευτικής πολιτικής, τα οποία κυριάρχησαν σε όλη τη δεκαετία του 1980, και αφορούσαν τη διατήρηση της τεράστιας δεξαμενής εργατικού δυναμικού που είχε ήδη δημιουργηθεί, τη διοίκηση και την αποτελεσματικότητα ενός ιδιαίτερα διευρυμένου εκπαιδευτικού τομέα καθώς και την αξιοποίηση του υπερεπαρκούς πλέον επιστημονικού δυναμικού.

Μέσα σε αυτό το κλίμα, σύντομα αναπτύχθηκε η συζήτηση για το είδος της εξειδικευμένης εκπαίδευσης που χρειαζόταν κάτω από συνθήκες ταχύτατης κοινωνικής, οικονομικής και τεχνολογικής αλλαγής καθώς και η ανάγκη της δια βίου εκπαίδευσης και της συνεχούς μετεκπαίδευσης ατόμων με ικανότητες υψηλού επιπέδου. Έγινε για πρώτη φορά κατανοητή και αποδεκτή η ανάγκη για παράλληλο σχεδιασμό (σε περιφερειακό επίπεδο) της πολιτικής εργασίας και της εκπαιδευτικής πολιτικής και προωθήθηκε η στενότερη σχέση ανάμεσα στα εκπαιδευτικά συστήματα και τη βιομηχανία.

Παράλληλα ενθαρρύνθηκαν οι φοιτητές των αναπτυσσόμενων χωρών να ακολουθήσουν σπουδές σε πανεπιστήμια άλλων δυτικών χωρών. Για πρώτη φορά θεωρείται σημαντική η αποστολή στο εξωτερικό φοιτητών, ερευνητών και ακαδημαϊκών, ακόμα και από χώρες που παραδοσιακά είχαν ασκήσει πολιτικές διεθνοποίησης των εκπαιδευτικών τους συστημάτων βασισμένες στην προσέλκυση ξένων φοιτητών.

Η περίοδος από το 1980 μέχρι σήμερα χαρακτηρίζεται από αυτό το ανανεωμένο ενδιαφέρον για τη φοιτητική κινητικότητα. Η γνώση των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών που επικρατούν σε άλλες χώρες θεωρείται απαραίτητη για την επιβίωση των περιφερειακών συσπειρώσεων που μορφοποιούνται. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας και της εφαρμοσμένης έρευνας μέσα από την προώθηση της φοιτητικής κινητικότητας και της διεθνούς διάστασης της εκπαίδευσης κρίνεται σημαντική και αναγκαία. Πίσω από τις εκπαιδευτικές πολιτικές των τελευταίων δεκαπέντε ετών διαφαίνεται η αντίληψη ενός κόσμου διευρυμένων ανταλλαγών, ενός ενιαίου οικονομικού χώρου αλλά και ενός γενικευμένου ανταγωνισμού. Τα πανεπιστήμια των βιομηχανικών κοινωνιών της Δύσης καλούνται να προετοιμάσουν το εργατικό δυναμικό των χωρών τους για την είσοδό του σε ένα εργασιακό χώρο που δεν περιορίζεται πλέον στα όρια του εθνικού κράτους.

Η φοιτητική κινητικότητα ενθαρρύνεται θεσμικά, ενώ χρηματοδοτούνται από διεθνείς δρώντες προγράμματα όχι απλώς επιλεκτικής αλλά οργανωμένης πλέον φοιτητικής κινητικότητας. Οι τάσεις παγκοσμιοποίησης του διεθνούς συστήματος οδηγούν στην αναγνώριση των πλεονεκτημάτων της “οριζόντιας” συνεργασίας ανάμεσα στις χώρες που συμμετέχουν σε μια περιφερειακή συσπείρωση αλλά και ανάμεσα στις περιφερειακές συσπειρώσεις. Για παράδειγμα, μέσα στο πλαίσιο της Ε.Ε. αναπτύχθηκε μια αποτελεσματικότερη και πιο συντονισμένη Ευρωπαϊκή πολιτική φοιτητικής κινητικότητας και ακαδημαϊκής συνεργασίας, η οποία θεωρήθηκε ωφέλιμη για όλες τις χώρες μέλη. Και είναι λόγω ακριβώς της εντονότερης πολιτικής διάστασης των ακαδημαϊκών ανταλλαγών κατά την Britta Baron που οι κυβερνήσεις των Δυτικών

κρατών θέλησαν να αποκτήσουν, μέσα από τους μηχανισμούς χρηματοδότησης, και μεγαλύτερο έλεγχο πάνω στη λειτουργία των πανεπιστημίων (Baron, 1993:50).

2. Η Διαμόρφωση μιας Περιφερειακής Εκπαιδευτικής Πολιτικής για την Ευρώπη

2.1. Περιοριστικές Πολιτικές & Επιλεκτική Κινητικότητα στον Άξονα Βορρά-Νότου

Σα συνέπεια της περιφερειακής πολιτικής που ασκήθηκε στις δεκαετίες του 1950 και του 1960 παρατηρήθηκε ιδιαίτερα υψηλή συγκέντρωση ξένων φοιτητών σε ορισμένες χώρες του Ο.Ο.Σ.Α.. Το 1976 πάνω από το 60% των ξένων φοιτητών παγκοσμίως σπούδαζαν σε πέντε κύριες χώρες υποδοχής: τη Γαλλία, τις Η.Π.Α., το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γερμανία και τον Καναδά (Smith, 1984:115).

Η συνεχής αύξηση του αριθμού των ξένων φοιτητών σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση του 1973, δημιουργεί για πρώτη φορά έντονη ανησυχία στις χώρες υποδοχής σχετικά με το κόστος σπουδών των ξένων φοιτητών, ενώ εκφράζονται φόβοι ότι η αύξηση του αριθμού των φοιτητών θα οδηγήσει σε πτώση του επιπέδου και της ποιότητας των σπουδών στα πανεπιστήμια. Παράλληλα, η συστηματική προτίμηση των ξένων φοιτητών σε τομείς σπουδών υψηλού κόστους και μεγάλης ζήτησης, όπως η ιατρική, οι θετικές επιστήμες, η τεχνολογία και η μηχανική δημιουργούν για πρώτη φορά την εντύπωση ότι οι ξένοι φοιτητές βρίσκονται σε προνομιακή θέση σε σχέση με τους φοιτητές των χωρών υποδοχής.

Στη Δυτική Ευρώπη η έντονη τοπική πίεση δημογραφικών παραγόντων και οι περιορισμένοι πόροι για την ανάπτυξη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης οδήγησαν πολλές χώρες να υιοθετήσουν εσπευσμένα σπασμωδικά μέτρα, που είχαν σα στόχο την κάμψη του αριθμού ξένων φοιτητών στα πανεπιστήμια⁶⁶.

⁶⁶ Αυτή η τάση για περιορισμό του αριθμού ξένων φοιτητών δεν παρατηρήθηκε μόνον στη Δυτική Ευρώπη. Στην απέναντι μεριά του Ατλαντικού, τις Η.Π.Α. και τον Καναδά, τα διδάκτρα των πανεπιστημίων αυξήθηκαν σημαντικά στη δεκαετία του 1970 δημιουργώντας φραγμούς στους επίδοξους ξένους φοιτητές με περιορισμένα οικονομικά. Αν και τα ιδρύματα χορηγούσαν υποτροφίες, κυρίως “μερικές” και σπανιότερα “πλήρεις”, οι υποτροφίες αυτές δεν έφταναν να καλύψουν το γεωμετρικά αυξανόμενο κόστος της εκπαίδευσης. Τα δημόσια πανεπιστήμια και κολέγια που από παράδοση είχαν διδάκτρα χαμηλότερα από αυτά των ιδιωτικών πανεπιστημίων, άρχισαν να αυξάνουν τα διδάκτρα που χρέωναν στους “εκτός Πολιτείας” φοιτητές (περιλαμβανομένων και των ξένων φοιτητών). Παρ’ ότι προς όφελος της εθνικής οικονομίας (σε αντίθεση με την Ευρώπη) δεν πάρθηκαν νομοθετικά μέτρα για τη μείωση του αριθμού ξένων φοιτητών, η αύξηση των διδάκτρων σε συνδυασμό με το υψηλό κόστος ζωής στις Η.Π.Α. και το υπερτιμημένο δολάριο της περιόδου, οδήγησαν στο να καταλαμβάνουν τις θέσεις των αμερικάνικων πανεπιστημίων οι φοιτητές που προέρχονταν από τις πιο εύπορες κοινωνικές τάξεις ή αυτοί που μπορούσαν να εξασφαλίσουν πλήρεις υποτροφίες σπουδών από τις χώρες προέλευσής τους.

Αρχικά οι πρακτικές αυτές είναι ασυντόνιστες και δεν λαμβάνουν ιδιαίτερα υπόψη τους τις επιπτώσεις στις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες. Οι αντιδράσεις αυτές δεν μπορούν να ερμηνευθούν ως μέρος μιας περιφερειακής μακροπρόθεσμης πολιτικής. Μάλλον αποτελούσαν απάντηση σε συγκεκριμένες πιέσεις, σε μια περίοδο μάλιστα όπου εκδηλωνόταν σκεπτικισμός για τις πολιτικές μετανάστευσης, ενώ είχε παρατηρηθεί συρρίκνωση των δυνατοτήτων απορρόφησης των αποφοίτων πανεπιστημίων στην αγορά εργασίας. Οι πολιτικοί θεώρησαν σκόπιμο να επανεξετάσουν το κόστος, τη δυνατότητα και τη σκοπιμότητα παροχής εκπαιδευτικών υπηρεσιών σε όλες αδιακρίτως τις κατηγορίες ξένων φοιτητών. Έτσι οδηγούμαστε σε μια σταδιακή απομάκρυνση από τις ανοιχτές και αδιαφοροποίητες πολιτικές της προηγούμενης περιόδου προς επιλεκτικές πολιτικές, που διαφοροποιούν ανάμεσα σε κατηγορίες ξένων φοιτητών και ρυθμίζουν την πρόσβασή τους στα πανεπιστήμια.

Ο σχεδιασμός των κρατικών πολιτικών απέναντι στους ξένους φοιτητές λαμβάνει υπόψη παράγοντες όπως: η γεωγραφική προέλευση, το επίπεδο, η διάρκεια και ο κλάδος σπουδών. Συνήθως, μέσα από τέτοιες διαδικασίες, η κάθε χώρα εντόπιζε κάποιες κατηγορίες ξένων φοιτητών που την ενδιέφεραν ιδιαίτερα και προσάρμοζε ανάλογα την πολιτική υποτροφιών της και την πρόσβαση των ξένων φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Παρατηρείται μια γενικότερη ανοχή απέναντι στους πολιτικούς πρόσφυγες, τους φοιτητές των φτωχότερων χωρών του τρίτου κόσμου καθώς και φοιτητές που προέρχονταν από χώρες με ατελή εκπαιδευτικά συστήματα. (π. χ. Λουξεμβούργο). Γενικότερα ακολουθούνται πολιτικές προσέλκυσης μεταπτυχιακών μάλλον παρά προπτυχιακών φοιτητών.

Για να μειώσουν τους αριθμούς ξένων φοιτητών, στους προπτυχιακούς κυρίως κύκλους σπουδών, άλλες Ευρωπαϊκές κυβερνήσεις υιοθέτησαν μία πρακτική “ελεύθερης αγοράς”, θεσπίζοντας υψηλότερα δίδακτρα για τους αλλοδαπούς, ενώ άλλες έλαβαν νομοθετικά μέτρα, επιβάλλοντας ποσοστώσεις είτε κατά κλάδους είτε και συνολικά.

Το Ηνωμένο Βασίλειο για παράδειγμα εφαρμόζει από το 1979 μια πολιτική σύμφωνα με την οποία οι ξένοι φοιτητές καλούνται να πληρώσουν “πλήρη δίδακτρα”, δύο έως έξη φορές υψηλότερα από τα δίδακτρα που καταβάλλουν οι Βρετανοί, ανάλογα με τον κλάδο σπουδών. Το μέτρο αυτό προκάλεσε την έντονη αντίδραση των υπόλοιπων χωρών της Βρετανικής Κοινοπολιτείας, που από παράδοση εκπαιδεύαν τους φοιτητές τους στο Ηνωμένο Βασίλειο (Williams, 1984:73).

Αντίθετα χώρες όπως η Δ. Γερμανία, η Γαλλία και η Αυστρία εισήγαγαν νομοθετικά μέτρα για τον περιορισμό του αριθμού ξένων φοιτητών. Στη Γαλλία από το 1974 ει-

σάγεται ένα σύστημα προεγγραφής των ξένων φοιτητών και τους ζητείται να υποβάλουν αίτηση για έγκριση πριν ακόμη φύγουν από την πατρίδα τους. Το 1979 ψηφίζεται το διάταγμα Imbert, σύμφωνα με το οποίο είναι απαραίτητο οι ξένοι φοιτητές να περάσουν ένα τεστ ικανότητας στη Γαλλική γλώσσα στην πατρίδα τους και να αποδείξουν ότι έχουν τραπεζικό λογαριασμό ικανό να καλύψει τα έξοδα τουλάχιστον του “πρώτου κύκλου” σπουδών τους στη Γαλλία. Παράλληλα, αντικαθίσταται το προηγούμενο σύστημα άμεσης πρόσβασης των ξένων φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, σύμφωνα με το οποίο ο κάθε φοιτητής έκανε την αίτηση του στο πανεπιστήμιο όπου επιθυμούσε να σπουδάσει και το πανεπιστήμιο αποφάσιζε αυτοδύναμα αν θα τον αποδεχτεί. Από το 1979 η πρόσβαση των ξένων φοιτητών στα Γαλλικά πανεπιστήμια ελέγχεται από το κράτος. Μια κεντρική επιτροπή ελέγχει τις αιτήσεις των υποψηφίων και τοποθετεί τους επιτυχόντες σε πανεπιστήμια δικής της επιλογής.

Αρκετές Δυτικοευρωπαϊκές χώρες, όπως για παράδειγμα η Νορβηγία και η Γερμανία, θεσπίζουν ποσοστώσεις για τους ξένους φοιτητές ενώ η αυξημένη εσωτερική ζήτηση οδηγεί κάποιες χώρες να εφαρμόσουν πολιτικές *numerus clausus*, ιδιαίτερα σε συγκεκριμένους τομείς σπουδών με μεγάλη ζήτηση και υψηλό κόστος (π.χ. ιατρική). Οι κλειστοί αυτοί αριθμοί ισχύουν όχι μόνο για τους ξένους φοιτητές αλλά για τους φοιτητές των χωρών αυτών (Smith, 1984:116).

Η Αυστρία και η Ελβετία, δύο χώρες που από παράδοση ήταν ιδιαίτερα γενναιοδωρές απέναντι στους ξένους φοιτητές, κυρίως στους τομείς της ιατρικής, της οδοντιατρικής και της κτηνιατρικής, από τα μέσα του 1970 θεσπίζουν ποσοστώσεις για τους ξένους φοιτητές με σκοπό να προστατεύσουν τους φοιτητές τους από τον έντονο ανταγωνισμό. Το 1975 οι ξένοι φοιτητές αποτελούσαν το 14% του συνόλου των φοιτητών στην Αυστρία και το 22% του συνόλου των φοιτητών στην Ελβετία. Το ακαδημαϊκό έτος 1979-80 η Αυστρία δεν επέτρεψε καμία εγγραφή ξένων φοιτητών στο Κτηνιατρικό Πανεπιστήμιο της Βιέννης. Τα Πανεπιστήμια του Γκκρατς, του Ίνσμπρουκ και της Βιέννης επέβαλαν ποσοστώσεις για τους ξένους φοιτητές στις ιατρικές σχολές, σε ορισμένες σχολές φυσικών επιστημών και στις σχολές της δημοσιογραφίας και ψυχολογίας, ενώ πιο χαλαροί περιορισμοί επιβλήθηκαν σε άλλες σχολές. Το 1980-81 στην Ελβετία δεν γίνονται δεκτοί ξένοι φοιτητές στους τομείς της ιατρικής, της οδοντιατρικής και της κτηνιατρικής (Smith, 1984:117).

Η κατάσταση αυτή δημιούργησε εντάσεις ανάμεσα στις χώρες υποδοχής και αποστολής ξένων φοιτητών. Για παράδειγμα, η εφαρμογή *numerus clausus* σε ορισμένες επιστήμες στη Δυτική Γερμανία και η δυσκολία της Ελλάδας να ανταποκριθεί στην αυξημένη εσωτερική ζήτηση για ανώτατη εκπαίδευση, έστρεψαν ένα σημαντικό

αριθμό Ελλήνων φοιτητών από τα πανεπιστήμια της Γερμανίας προς τα πανεπιστήμια του Βελγίου και της Ιταλίας, όπου η εισαγωγή τους ήταν ευκολότερη.

Εμφανίστηκε έτσι μια μορφή απρόβλεπτης φοιτητικής κινητικότητας, που έγινε γενικότερα γνωστή σαν “wildcat mobility” ή “mobilité sauvage”. Η εξέλιξη αυτή απέδειξε ξεκάθαρα ότι η κοινωνική ζήτηση για παροχή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είχε ήδη αυξηθεί υπέρμετρα, ότι ορισμένες χώρες δεν διέθεταν την υποδομή για να καλύψουν της εσωτερική ζήτηση και κυρίως ότι (κάτω από τέτοιες συνθήκες) οι υποψήφιοι φοιτητές ορισμένων χωρών ήταν προθυμότεροι να μετακινηθούν παρά να εγκαταλείψουν τις φιλοδοξίες τους για πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (Smith, 1984:116).

Μέσα σ’ αυτό το αρνητικό γενικά κλίμα, αναπτύσσεται μια πιο συντονισμένη Ευρωπαϊκή πολιτική για τη μείωση του αριθμού ξένων φοιτητών από τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες στα πανεπιστήμια της Δυτικής Ευρώπης. Η πολιτική αυτή αναπτύχθηκε με τη βοήθεια διεθνικών δρώντων, που αποτέλεσαν το δίαυλο για το συντονισμό των κρατικών πολιτικών. Σημαντική από αυτή την άποψη ήταν η δράση του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης πάντοτε θεωρούσε ιδιαίτερα σημαντική την ανάπτυξη της φοιτητικής κινητικότητας σε διεθνές επίπεδο. Είχε γίνει όμως πλέον προφανές ότι το αυξημένο κόστος της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και η υπέρμετρη αύξηση του αριθμού ξένων φοιτητών δημιούργησε οξύτατα προβλήματα στις χώρες υποδοχής. Κατά συνέπεια μια κοινή πολιτική των χωρών μελών του Συμβουλίου θεωρήθηκε ενδεδειγμένη ακόμη και αναγκαία.

Με σκοπό την εξέταση των προβλημάτων που δημιουργούνται στις χώρες υποδοχής από τους ξένους φοιτητές διοργανώθηκε το Μάρτη του 1981 στο Στρασβούργο, υπό την αιγίδα του Συμβουλίου, συνέδριο με θέμα την κατάσταση των ξένων φοιτητών στις χώρες-μέλη (“Proceedings of the Conference on the Situation of Foreign Students in Member States of the Council for Cultural Cooperation (CDCC)” Vienna: Council of Europe, 1981).

Πολλά από τα μέτρα εκπαιδευτικής πολιτικής που προτάθηκαν εκεί, και αργότερα υιοθετήθηκαν επίσημα από το Συμβούλιο της Ευρώπης, αντανakλούν το πνεύμα της εποχής, που σκόπευε αφενός σε μια κοινή περιοριστική πολιτική για τους ξένους φοιτητές που προέρχονταν από τις χώρες του Νότου και αφετέρου στην τόνωση της φοιτητικής κινητικότητας ανάμεσα στις Ευρωπαϊκές χώρες. Το συνέδριο του Στρασβούργου υιοθέτησε τέσσερις θέσεις που μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτέλεσαν τη βάση μιας κοινής Ευρωπαϊκής πολιτικής:

- Οι ξένοι φοιτητές δεν θα έπρεπε να ενθαρρύνονται να ακολουθούν πλήρεις προπτυχιακές σπουδές σε χώρες μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Θα ήταν επιθυμητό ο πρώτος κύκλος σπουδών να ολοκληρώνεται στη χώρα προέλευσής τους.
- Οι φοιτητές των αναπτυσσόμενων χωρών θα έπρεπε να ακολουθούν μεταπτυχιακές σπουδές και να εμπλέκονται σε έρευνα μόνο εάν τέτοια περαιτέρω εκπαίδευση ήταν ανάλογη με τα συμφέροντα της χώρας προέλευσής τους και αναγνωριζόταν από αυτή.
- Οι ξένοι φοιτητές θα έπρεπε να πληροφορούνται ότι δεν θα έπρεπε να περιμένουν να καλύψουν το κόστος ζωής τους με έμμισθη εργασία στις χώρες υποδοχής. Αντίθετα θα έπρεπε να έχουν φροντίσει να καλύψουν το κόστος σπουδών τους πριν την άφιξή τους στις χώρες υποδοχής.
- Τα ακαδημαϊκά κριτήρια όφειλαν να μην είναι πιο ευνοϊκά για τους ξένους φοιτητές στις χώρες μέλη του Συμβουλίου από ότι ήταν στις χώρες προέλευσής τους. Η χώρα υποδοχής όφειλε να μην αποδέχεται φοιτητές που δεν πληρούσαν τους όρους εγγραφής στα τριτοβάθμια ιδρύματα της χώρας προέλευσής τους⁶⁷. Το τελευταίο αυτό σημείο περιόριζε ασυνήθιστα τη δυνατότητα των χωρών μελών για άσκηση αυτόνομης πολιτικής. Έτσι με ιδιαίτερο άρθρο δόθηκε η δυνατότητα σε κάθε κράτος, εάν το επιθυμούσε, να διαφοροποιήσει την πολιτική του, θεσπίζοντας ειδικές δέσμες μέτρων (όπως για παράδειγμα χορήγηση υποτροφιών, ευνοϊκότερους όρους για την αντιμετώπιση των προσφύγων, ευκολότερη πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση για ορισμένες κατηγορίες ξένων φοιτητών κ.λ.π.)

Παρά το γεγονός ότι οι αποφάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης δεν είναι νομικά δεσμευτικές για τα κράτη-μέλη, αποτελούν ένα βαρόμετρο των σκέψεων των κυβερνήσεων των χωρών –και με αυτή την έννοια είναι ιδιαίτερα σημαντικές.

Στην τελική έκθεση του συνεδρίου έγινε επίκληση για τη θεσμοποίηση των διαβουλεύσεων ανάμεσα στις χώρες μέλη του Συμβουλίου πριν την εφαρμογή οποιασδήποτε

⁶⁷ Μια τέτοια πολιτική αποτελούσε πάγια θέση του Συμβουλίου της Ευρώπης από το 1953 και είχε περιληφθεί στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση αρ. 15 για την Ισοτιμία των Διπλωμάτων που οδηγούν στην Εισαγωγή στα Πανεπιστήμια (Παρίσι, 11-12-1953). Στην σύμβαση αναφέρεται ότι "κάθε συμβαλλόμενο μέρος οφείλει να αναγνωρίζει, για τον σκοπό εισαγωγής στα πανεπιστήμιά του και εφόσον η εισαγωγή αυτή υπόκειται σε κρατικό έλεγχο, την ισοτιμία των απονεμόμενων από άλλο συμβαλλόμενο μέρος διπλωμάτων που αποτελούν τους αναγκαίους τίτλους για την εισαγωγή σε όμοια ιδρύματα του τελευταίου". Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο η Ελλάδα υιοθέτησε και εφάρμοσε την Σύμβαση αυτή ήδη από το 1970.

τε εκπαιδευτικής πολιτικής. Τα κράτη κλήθηκαν επίσης να παρακολουθούν τις επιπτώσεις της πολιτικής που εφαρμόζουν πάνω στα υπόλοιπα κράτη-μέλη. Έγινε δε πρόταση, σε περίπτωση διαφωνιών για την εφαρμογή συγκεκριμένης πολιτικής, να βρίσκεται κάποια αμοιβαία αποδεκτή λύση μέσα από διμερείς συζητήσεις ή συμφωνίες (Foreign Students in Member States of the Council for Cultural Cooperation (CDCC), 1981: 5).

Τέλος οι προτάσεις του συνεδρίου επισήμαιναν την ανάγκη για μια πιο συντονισμένη εκπαιδευτική πολιτική ενδοευρωπαϊκής κινητικότητας. Ένα από τα σημαντικότερα και ουσιαστικότερα συμπεράσματα του συνεδρίου, που αντανάκλούσε την άποψη του Συμβουλίου της Ευρώπης, ήταν ότι πρέπει να ισχύσει ειδικό καθεστώς προτίμησης απέναντι στους Ευρωπαίους φοιτητές που ήθελαν να μετακινηθούν σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες για μέρος των σπουδών τους. Μια τέτοια αρχή θεωρήθηκε ότι μπορούσε να αποτελέσει κοινό παράγοντα πολιτικής και σε Ευρωπαϊκό και σε εθνικό επίπεδο⁶⁸.

2.2. Οργανωμένη Φοιτητική Κινητικότητα: Η Λογική της Ευρωπαϊκής Πολιτικής

Παρά το γεγονός ότι η ιδέα της ενδοευρωπαϊκής ακαδημαϊκής συνεργασίας είχε προωθηθεί από διάφορους διεθνικούς δρώντες, συστηματική πολιτική για την ανάπτυξη της φοιτητικής κινητικότητας ανάμεσα στις χώρες της Ευρώπης σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Στις αρχές του 1970, όταν οι Υπουργοί Παιδείας των τότε κρατών-μελών συναντήθηκαν για πρώτη φορά, η ενδοευρωπαϊκή φοιτητική κινητικότητα ήταν εξαιρετικά χαμηλή. Μόνο ένας περίπου στους 200 ξένους φοιτητές στα 3.000 πανεπιστήμια των χωρών της Κοινότητας προερχόταν από άλλη χώρα μέλος της Ε.Ο.Κ. Το ερώτημα που ανέκυψε ήταν γιατί οι Ευρωπαίοι φοιτητές ήσαν τόσο απρόθυμοι να μετακινηθούν για σπουδές σε ιδρύματα άλλων Ευρωπαϊκών χωρών.

Ενδεικτική ήταν η περίπτωση της Δυτικής Γερμανίας, όπου, σύμφωνα με στοιχεία της Unesco, ο αριθμός των φοιτητών που σπουδάζαν στο εξωτερικό μειώθηκε από 3,1% το 1962 σε 1,5% το 1975 (Smith, 1984:121). Η δημοσίευση των στοιχείων αυτών έδωσε λαβή για ιδιαίτερα εκτεταμένη συζήτηση πάνω στο θέμα της απροθυμίας των

⁶⁸ Στις αρχές της δεκαετίας του '80 το Συμβούλιο της Ευρώπης αφιέρωσε μια σειρά συνεδρίων στο θέμα της φοιτητικής κινητικότητας (Λουξεμβούργο 1981, Στοκχόλμη 1982, Μαδρίτη 1983) μέσα από τα οποία τονιζόταν η ανάγκη για την προώθηση της οργανωμένης ενδοευρωπαϊκής κινητικότητας για περιορισμένο χρόνο εξετάζοντας τις προϋπόθεσης επιτυχίας μιας τέτοιας πολιτικής (Dolezal & Gieske, 1984).

Γερμανών φοιτητών να μετακινηθούν για σπουδές. Η μαζικοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης, η ανάπτυξη και η διαφοροποίηση του Γερμανικού συστήματος, η έλλειψη υποτροφιών για σπουδές στο εξωτερικό αλλά και το γενικότερο αρνητικό κλίμα απέναντι στους ξένους φοιτητές θεωρήθηκαν παράγοντες υπεύθυνοι για την κατάσταση αυτή. Ο δημόσιος διάλογος κατέληξε σε συναίνεση των Γερμανικών πολιτικών κομμάτων ότι για λόγους εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής, αλλά κυρίως για λόγους οικονομικής και εργατικής πολιτικής, έπρεπε επείγοντως να ληφθούν μέτρα. Σύμφωνα με τη θέση της Γερμανικής κυβέρνησης το 1979 "...οι σπουδές στο εξωτερικό αποκτούν ιδιαίτερη πολιτική διάσταση, συνυφασμένη με την οικονομική πολιτική και την απασχόληση. Η Δυτική Ομοσπονδιακή Γερμανία έχει αναμειχθεί σε μια διαδικασία συνεχούς παγκόσμιας διασύνδεσης και αυξανόμενης οικονομικής εξάρτησης από διεθνή οικονομικά συμφέροντα. Όσο η οικονομία στρέφεται προς τις εξαγωγές, τόσο αυξάνεται η ανάγκη για την ύπαρξη ειδικών και μάντζερ που θα έχουν σε βάθος γνώση των συνθηκών που επικρατούν σε άλλες χώρες και προσωπική εμπειρία για τη διοίκηση, την έρευνα και την οικονομική κατάσταση των χωρών αυτών" (Smith, 1984:122).

Η Γερμανική εμπειρία αναφέρεται εδώ για τρεις λόγους:

Πρώτον, δείχνει ότι ήδη στα τέλη της δεκαετίας του '70 αρχίζει η συζήτηση για την πολιτική αντιμετώπιση των τάσεων παγκοσμιοποίησης της οικονομίας και των επιπτώσεων τους στη διαμόρφωση της αγοράς εργασίας. Εντοπίζονται επίσης νέες εκπαιδευτικές ανάγκες, στις οποίες τα πανεπιστήμια καλούνται να ανταποκριθούν.

Δεύτερον, η συζήτηση στη Γερμανία αντανakλά το κλίμα της περιόδου (που στα Κοινωνικά κείμενα αποτυπώνεται καθαρά μετά μια πενταετία) το οποίο συνδέει την ανάπτυξη μιας πολιτικής φοιτητικής κινητικότητας με τη δημιουργία μιας ενιαίας Ευρωπαϊκής αγοράς εργασίας και ενός κοινού επιστημονικού χώρου. Όπως η Γερμανία, μια χώρα σχετικά φτωχή σε πρώτες ύλες, θεωρεί ότι βρίσκεται εξαρτημένη από τις εξαγωγές και τη χρήση της τεχνολογίας και αντιλαμβάνεται τις σπουδές στο εξωτερικό σαν βασικό παράγοντα βελτίωσης της θέσης της, έτσι ακριβώς και η Κοινότητα θεωρεί ότι η ανάπτυξη ενός κοινού "Ευρωπαϊκού επιστημονικού χώρου" μπορεί να αποτελέσει απάντηση στην "πρόκληση του ανταγωνισμού των Η.Π.Α. και της Ιαπωνίας"⁶⁹ ("Resolution on Higher Education and the Development of Cooperation between Higher Education Establishments", 1984, art 29).

⁶⁹ Η στάση αυτή μοιάζει πολύ με τη φιλοσοφία της έκθεσης *Strength through Wisdom*, που προετοιμάστηκε από την επιτροπή Συμβούλων του Προέδρου των Η.Π.Α. για τις Ξένες

Τρίτο, δείχνει τις δυσκολίες και τα προβλήματα που συνδέονται με την ανάπτυξη μιας περιφερειακής πολιτικής για τη φοιτητική κινητικότητα, δεδομένου ότι αντίστοιχα εμπόδια στην κινητικότητα εντοπίζονται και σε Ευρωπαϊκό επίπεδο. Παρά το γεγονός ότι τα αποτελέσματα της κινητικότητας προβλέπονταν ωφέλιμα, όχι μόνο για την αγορά εργασίας αλλά και για τους ίδιους τους μετακινούμενους, καθώς αυξάνονταν οι πιθανότητες των φοιτητών να σταδιοδρομήσουν εξ ολοκλήρου ή εν μέρει και σε άλλες χώρες της Κοινότητας, μια σειρά πρώτων ερευνών αποτύπωσε τη διστακτικότητα και την αβεβαιότητα των Ευρωπαίων φοιτητών για τη χρησιμότητα των σπουδών σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Αναγνωρίστηκαν κάποια πραγματικά εμπόδια στη μετακίνηση. Έγινε εμφανές ότι υπήρχε μια σειρά σοβαρότατων προβλημάτων που αφορούσαν τη διαφοροποίηση των Ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών συστημάτων και το περιεχόμενο των προγραμμάτων σπουδών. Επισημάνθηκε η απουσία επαρκούς οικονομικής στήριξης και, κυρίως, ακαδημαϊκής αναγνώρισης των σπουδών σε άλλα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Επιπλέον αναγνωρίστηκαν και κάποιοι πιο αόριστοι κίνδυνοι, όπως η πιθανότητα αποκλεισμού από την αγορά εργασίας και η δυσκολία εξεύρεσης εργασίας μετά από μακροχρόνια απουσία στο εξωτερικό. Όλοι οι εμπλεκόμενοι στη χάραξη της Κοινοτικής πολιτικής αποδέχτηκαν την ανάγκη λήψης μέτρων για την υπερπήδησή των εμποδίων που επισημάνθηκαν.

Η ανάπτυξη μιας εκπαιδευτικής πολιτικής εκ μέρους της Κοινότητας δεν ήταν εύκολη υπόθεση, καθώς έπρεπε να κινητοποιήσει αφενός τους φοιτητές, παρέχοντας κίνητρα για την αύξηση της κινητικότητας, και αφετέρου να αντιμετωπίσει νομικής φύσεως προβλήματα που αφορούσαν την αρμοδιότητα της Κοινότητας να αναλάβει δράσεις στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης.

Μέχρι να συμφωνηθούν και να διατυπωθούν επακριβώς οι αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εκπαίδευση⁷⁰, έγινε πολύς λόγος για το αν η Κοινότητα είχε την αρμοδιότητα να ασκήσει οποιασδήποτε μορφής εκπαιδευτική πολιτική. Υπήρξε έντονη πολιτική αντιπαράθεση γύρω απ' το εάν η Συνθήκη της Ρώμης δημιουργούσε

Γλώσσες και τις Διεθνείς Σπουδές (*Strength through Wisdom*, The President's Commission on Foreign Languages and International Studies, Washington D.C., Government Printing Office, 1979).

⁷⁰ Οι αρμοδιότητες της Κοινότητας διευκρινίστηκαν μόλις το 1993 με τη συνθήκη του Μάαστριχ, οπότε η εκπαίδευση αποτέλεσε πλέον σαφώς πεδίο Κοινοτικής δράσης. Σύμφωνα με το άρθρο 126.1 της συνθήκης "η Κοινότητα θα συνεισφέρει στην ανάπτυξη ποιοτικής εκπαίδευσης, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία ανάμεσα στα κράτη-μέλη, υποστηρίζοντας και συμπληρώνοντας της δράση τους". Η ανάπτυξη μιας Ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση τέθηκε σαν ένας νέος μεγάλος στόχος. Ωστόσο η Κοινοτική δράση οφείλει να βασίζεται πάνω στην αρχή της επικουρικότητας, σεβόμενη πάντα τις "αποφάσεις των κρατών μελών για το περιεχόμενο των σπουδών και την οργάνωση των εκπαιδευτικών συστημάτων καθώς και την πολιτιστική και γλωσσική πολυμορφία των χωρών της Ευρώπης".

νομική βάση για την ανάληψη σχετικών δράσεων εκ μέρους της, δεδομένου ότι η εκπαίδευση ενέπιπτε στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών. Η αλήθεια είναι ότι η ανώτατη εκπαίδευση, η οποία σαφώς διαχωρίζεται από την κατάρτιση, δεν μνημονεύεται ιδιαίτερα στη Συνθήκη της Ρώμης. Εκεί η αναφορά σε ζητήματα παιδείας περιορίζεται στο άρθρο 128 που αφορά “την κοινή πολιτική επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης” και το άρθρο 57 που αφορά “την αμοιβαία αναγνώριση διπλωμάτων και πιστοποιητικών” για τη δημιουργία μιας ενιαίας Ευρωπαϊκής αγοράς εργασίας.

Η λεπτομερής παράθεση των επιχειρημάτων για τη δυνατότητα άσκησης εκπαιδευτικής πολιτικής εκ μέρους της Κοινότητας, θα υπερέβαινε τους σκοπούς αυτής της εργασίας. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι το αρχικό νομικό αδιέξοδο ξεπεράστηκε με τη βοήθεια του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, το οποίο σε μια πρωτοποριακή γνωμάτευση του (υπόθεση Gravier) έκρινε ότι η ανώτατη εκπαίδευση αποτελεί επαγγελματική εκπαίδευση και κατά συνέπεια η Κοινότητα νομιμοποιείται να παρέμβει στο χώρο αυτό.

Γεγονός είναι ότι, για μεγάλη χρονική περίοδο, η λέξη “πολιτική” δεν αναφέρεται στα επίσημα Κοινοτικά κείμενα που αφορούν εκπαιδευτικά ζητήματα. Η συζήτηση που αναπτύχθηκε όμως, οδήγησε σε σταδιακή αναγνώριση του γεγονότος ότι η πραγματοποίηση των κοινωνικών και οικονομικών στόχων της Κοινότητας έχει μια εκπαιδευτική διάσταση. Πάντως, μέχρι το 1987, η δράση της Κοινότητας αναφέρεται κυρίως σε θέματα κατάρτισης, ενώ η εισήγηση για την ανάπτυξη ενός πιλοτικού προγράμματος φοιτητικής κινητικότητας βασίστηκε στην “αρχή της ελεύθερης μετακίνησης”, σύμφωνα με την οποία οι πτυχιούχοι πανεπιστημίου θα έπρεπε να μπορούν να εργαστούν στις άλλες χώρες μέλη της Κοινότητας.

Η ανάπτυξη μιας πολιτικής φοιτητικής κινητικότητας και ακαδημαϊκής συνεργασίας εκ μέρους της Κοινότητας δεν μπορεί να θεωρηθεί ως η πιο προφανής επιλογή για την επίτευξη ενός οικονομικού, κοινωνικού και πολιτικού στόχου, της ενιαίας αγοράς εργασίας. Και πράγματι άλλες προτεραιότητες είχαν τεθεί και συζητηθούν κατ’ αρχάς. Αναλήφθηκε για παράδειγμα μια προσπάθεια, μερικού εναρμονισμού των προγραμμάτων σπουδών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, σε ορισμένους τουλάχιστον κλάδους σπουδών, ώστε να διευκολυνθεί η αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων σε όλες τις χώρες μέλη. Η προσπάθεια προσέκρουσε σε έντονες αντιδράσεις των κυβερνήσεων και οδήγησε στην παραδοχή ότι η Κοινότητα είχε τη δυνατότητα να αναλάβει δράσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, μόνο υπό τον όρο ότι θα σεβόταν πλήρως τη διαφορετικότητα των Ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών συστημάτων.

Έχει υποστηριχθεί από ορισμένους μελετητές της Ευρωπαϊκής πολιτικής ότι η προώθηση της φοιτητικής κινητικότητας εκ μέρους της Κοινότητας δεν αποτέλεσε ποτέ αυτοσκοπό, αλλά μέσο για την προώθηση διαρθρωτικών αλλαγών στα προγράμματα σπουδών των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης. Σύμφωνα με αυτή τη λογική, ο απώτερος στόχος ήταν πάντα η προώθηση μιας κοινής Ευρωπαϊκής διάστασης στα προγράμματα σπουδών, τα οποία αφορούν όχι μόνο τη μικρή μερίδα των μετακινούμενων φοιτητών αλλά και τον κύριο όγκο των μη μετακινούμενων φοιτητών. Έχει υποστηριχθεί ότι η προώθηση της οργανωμένης φοιτητικής κινητικότητας και της οικονομικής υποστήριξης οργανωμένων πανεπιστημιακών δικτύων επιλέχθηκε ως ο μόνος νόμιμος τρόπος για την υποστήριξη μιας τέτοιας αλλαγής, καθώς δεν προσέκρουε στην εθνική κυριαρχία σε θέματα εκπαίδευσης και δεν έθιγε την αρμοδιότητα των κρατών για τη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών τους συστημάτων (Teichler, 1998:91). Βέβαια η θέση ότι, μέσα από την καθαρά εκφρασμένη εκπαιδευτική πολιτική της για την αύξηση της φοιτητικής κινητικότητας, η Κοινότητα ήλπιζε να παρακάμψει τις αντιδράσεις των εθνικών κρατών και πετύχει ευρύτερους στόχους, όπως τη σύγκλιση των εκπαιδευτικών συστημάτων, δεν μπορεί να τεκμηριωθεί πέρα από κάθε αμφιβολία. Όπως κι αν έχει, οι επιπτώσεις της Κοινοτικής πολιτικής (ηθελημένες ή αθέλητες, σχεδιασμένες ή όχι) φαίνεται να ωθούν προς αυτήν ακριβώς την κατεύθυνση.

Ωστόσο, ακόμη και η πιο ουδέτερη πολιτική για την προώθηση της φοιτητικής κινητικότητας αποδείχτηκε δύσκολο εγχείρημα. Η Κοινοτική δράση αναπτύχθηκε ακολουθώντας την τακτική των μικρών βημάτων και βασισμένη πάντα πάνω στις ομόφωνες αποφάσεις των Υπουργών Παιδείας.

Το 1976 δημοσιεύτηκε το “Πρόγραμμα Δράσης στο Χώρο της Εκπαίδευσης”, κείμενο των Υπουργών Παιδείας, το οποίο αποτέλεσε μέχρι το 1983 τη βάση της (άτυπης τότε) Κοινοτικής εκπαιδευτικής πολιτικής. (“Resolution of the Council and of the Ministers of Education Meeting within the Council of 9 February 1976 Comprising an Action Programme in the Field of Education” Official Journal of the European Communities, no C 38/1 of 19.2.1976, art IV.14). Το κείμενο προέβλεπε μέτρα για την αύξηση της κινητικότητας, όπως παροχή οικονομικής βοήθειας, ακαδημαϊκή αναγνώριση των σπουδών και την υιοθέτηση κοινών αρχών για την εγγραφή των Κοινοτικών φοιτητών. Παράλληλα συμφωνήθηκε να βελτιωθεί η πληροφόρηση των φοιτητών πάνω στις ευκαιρίες σπουδών στα άλλα κράτη της κοινότητας. Τονίστηκε η ανάγκη προώθησης της “ελεύθερης μετακίνησης και της οργανωμένης κινητικότητας των φοιτητών, των ερευνητών και του διδακτικού προσωπικού”. Τότε χρηματοδοτήθηκε και το πρώτο πιλοτικό Ευρωπαϊκό πρόγραμμα κινητικότητας φοιτητών και διδακτικού

προσωπικού για ορισμένο χρονικό διάστημα, με σκοπό την ανάπτυξη Κοινών Προγραμμάτων Σπουδών (Joint Studies Programmes - JSP) σε συνεργαζόμενα πανεπιστημιακά τμήματα.

Μετά από εμπειρία δέκα περίπου ετών, οι μελέτες αξιολόγησης των Κοινών Προγραμμάτων Σπουδών (Dalichow & Teichler, 1986 - Baron & Smith, 1987) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η στενή ακαδημαϊκή συνεργασία οδήγησε σε σημαντική σύγκλιση των προγραμμάτων σπουδών. Αποδείχθηκε ότι περίπου τα μισά από τα δίκτυα που χρηματοδοτήθηκαν μέσα από το πρόγραμμα συνεργάστηκαν πολύ στενά για τη διαμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών, ενεπλάκησαν σε διαδικασία ανταλλαγής διδακτικού προσωπικού και παραγωγή διδακτικού υλικού. Περίπου 19% των δικτύων αυτών έφθασαν στο σημείο να απονεύουν κοινό τίτλο σπουδών στους φοιτητές που συμμετείχαν στη διαδικασία ανταλλαγών (Dalichow and Teichler, 1986:75). Κρίθηκε ότι τα προγράμματα θα είχαν ακόμα μεγαλύτερη επιτυχία εάν είχαν έναν μακρύτερο ορίζοντα εφαρμογής και χρηματοδοτούσαν άμεσα την κινητικότητα των φοιτητών, καλύπτοντας με υποτροφίες τη μετακίνηση και τη διαφορά του κόστους ζωής ανάμεσα στις χώρες μέλη (Teichler, 1998: 90).

Η επιτυχία του πιλοτικού προγράμματος οδήγησε στην ανάπτυξη συστηματικότερων Ευρωπαϊκών δράσεων για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Μέχρι το 1980 οι Υπουργοί Παιδείας συμφώνησαν ότι "οι φοιτητές που προέρχονται από άλλες χώρες της Κοινότητας πρέπει να τυγχάνουν της ίδιας ευνοϊκής μεταχείρισεως με τους φοιτητές της χώρας υποδοχής". Ακόμα και η Βρετανία πείσθηκε να υποχωρήσει στο ακανθώδες ζήτημα των διδασκτρών ώστε από το 1980/81 οι Κοινοτικοί φοιτητές στα Βρετανικά πανεπιστήμια να πληρώνουν τα ίδια διδάκτρα με τους Βρετανούς φοιτητές (European Educational Policy Statements, 1974-1983: 59-84).

Το 1983 ένα κείμενο των Υπουργών Παιδείας περιλαμβάνει μια ολόκληρη σειρά μέτρων για την προώθηση της Ευρωπαϊκής συνεργασίας στο εκπαιδευτικό επίπεδο. Δίδεται έμφαση σε συμφωνίες ανάμεσα στα εκπαιδευτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και προτείνεται η δημιουργία κέντρων πληροφόρησης για την ακαδημαϊκή αναγνώριση σε όλα τα κράτη μέλη. Στο θέμα της αναγνώρισης των σπουδών παρακινούνται τα κράτη μέλη να δρουν με όσο το δυνατό μεγαλύτερη "γενναιοδωρία και ευελιξία" (European Education Policy Statements, 1983: 41-46)⁷¹. Το κείμενο των

⁷¹ Υπερπηδώντας σημαντικές δυσκολίες και ισχυρές αντιδράσεις και στα εθνικά κοινοβούλια, πέρασε το Μάρτιο / Απρίλιο 1984 συμπληρωματικά, η "Απόφαση για την Ακαδημαϊκή Αναγνώριση των Διπλωμάτων και των Περιόδων Σπουδών". Ήταν μια απόφαση 25 σημείων που πρότεινε άμεσους τρόπους δράσης για τη βελτίωση της κατάστασης.

Υπουργών Παιδείας προτείνει “να αναληφθούν συγκεκριμένες προσπάθειες προώθησης σπουδών στο εξωτερικό, για περιορισμένο χρονικό διάστημα, οι οποίες κατά κανόνα θα είναι συναφείς με το εκπαιδευτικό αντικείμενο του φοιτητή στη χώρα του.” Οι Υπουργοί συμφώνησαν ότι “η μερική φοίτηση επιτρέπει σε περισσότερους ξένους φοιτητές να εγγραφούν, χωρίς να χρειάζεται να γίνουν επενδύσεις στην υπάρχουσα υποδομή, αποφεύγει προβλήματα επαγγελματικής αναγνώρισης, αφού οι τελικοί διαγωνισμοί λαμβάνουν χώρα στο ίδρυμα προέλευσης του φοιτητή, δίνει δε τη δυνατότητα στα εκπαιδευτικά ιδρύματα υποδοχής να χειριστούν με μεγαλύτερη ευελιξία ζητήματα εγγραφών, αναγνώρισης και διδάκτρων”.

Όσον αφορά την οικονομική υποστήριξη της φοιτητικής κινητικότητας, το πρώτο βήμα της Κοινότητας ήταν να εξασφαλίσει τη συγκατάθεση των κρατών μελών ότι, εάν ένας φοιτητής τύγχανε υποτροφίας για σπουδές στη χώρα του, ή υποτροφία αυτή θα ίσχυε και για σπουδές στις άλλες χώρες της κοινότητας. Παράλληλα, από το 1984, εξασφαλίστηκε ένα κονδύλι για την απ’ ευθείας οικονομική υποστήριξη ορισμένων σπουδαστών που συμμετείχαν σε προγράμματα ανταλλαγών της Κοινότητας.

Σταδιακά αναπτύχθηκαν μέσα στην Κοινότητα δύο συμπληρωματικές λογικές που αφορούσαν την αύξηση της ενδοευρωπαϊκής φοιτητικής κινητικότητας:

Η πρώτη αφορούσε την ελεύθερη και πλήρως αυτοχρηματοδοτούμενη φοιτητική κινητικότητα. Βασίστηκε στην υπόθεση ότι οι φοιτητές στο σύνολό τους αντιμετωπίζουν ευνοϊκά τις σπουδές στο εξωτερικό. Το γεγονός ότι στην πράξη μικρό ποσοστό αποφάσιζε να μετακινηθεί οφειλόταν στα “εμπόδια”, που δεν επέτρεπαν την ουσιαστική εκμετάλλευση των ευκαιριών σπουδών σε άλλες χώρες. Σύμφωνα με την ερμηνεία αυτή, εάν τα εμπόδια παραμερίζονταν, η κινητικότητά των ελευθέρως μετακινούμενων φοιτητών θα αυξανόταν, ιδίως εάν υπήρχε παράλληλα καλύτερη και σφαιρικότερη πληροφόρηση πάνω στις δυνατότητες σπουδών στις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες.

Η δεύτερη προσέγγιση οδήγησε στην εμφάνιση της θεσμικά οργανωμένης φοιτητικής κινητικότητας για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Βασίστηκε στην υπόθεση ότι η απόφαση για σπουδές στο εξωτερικό επηρεάζεται θετικά όταν τα πλεονεκτήματα των σπουδών αυτών γίνονται προφανή και όταν δημιουργούνται δομές μέσα από τις οποίες, τα ίδια τα εκπαιδευτικά ιδρύματα αντιμετωπίζουν τα ακαδημαϊκά και οργανωτικά προβλήματα που συνδέονται με την κινητικότητα.

Πάνω σ’ αυτή τη βάση σχεδιάστηκαν τα διάφορα Ευρωπαϊκά προγράμματα φοιτητικής κινητικότητας, τα οποία για μεγάλο χρονικό διάστημα αποτέλεσαν και τον κυριότερο τομέα άσκησης Ευρωπαϊκής πολιτικής για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η οργανωμένη κινητικότητα αντιμετωπίστηκε από την Κοινότητα σαν η δεύτερη καλύτερη

λύση μετά την πλήρως ελεύθερη μετακίνηση. Παράλληλα αποτέλεσε έναυσμα ώστε ορισμένες χώρες να προωθήσουν και δικά τους προγράμματα για σπουδές στο εξωτερικό. Για παράδειγμα και η Βρετανία και η Γερμανία υιοθέτησαν τέτοια προγράμματα με ιδιαίτερη επιτυχία. Τα χρονικά τους όρια κυμαίνονταν από μικρές περιόδους 3-6 εβδομάδων έως και διαστήματα σπουδών δύο ετών σε ξένα πανεπιστήμια.

Στα μέσα της δεκαετίας του '80 έχει ήδη διαμορφωθεί το κλίμα που οδηγεί την Ευρωπαϊκή Ένωση προς μια διπλή εκπαιδευτική πολιτική: αφενός η άρση των εμποδίων για τη μετακίνηση προωθεί την "ελεύθερη" φοιτητική κινητικότητα και αφετέρου οργανώνεται το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα αναπτυχθεί η "οργανωμένη" φοιτητική κινητικότητα προς άλλα Ευρωπαϊκά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Λειτουργικά η έννοια της οργανωμένης φοιτητικής κινητικότητας βασίστηκε στην ανάπτυξη διαπανεπιστημιακών και διατμηματικών συμφωνιών, που εξασφάλισαν ότι η εκπαιδευτική εμπειρία των φοιτητών στο εξωτερικό θα ήταν (κατά το δυνατόν) οργανικά δεμένη με το γνωστικό τους αντικείμενο. Η επιλογή των μερικών σπουδών στο εξωτερικό και της οργανωμένης κινητικότητας εξασφάλιζε μια σειρά από πλεονεκτήματα:

- Για την Κοινότητα και τις κυβερνήσεις που κλήθηκαν να τη χρηματοδοτήσουν αποτελούσε καλή "επενδυτική επιλογή", δεδομένου ότι προαπαιτούσε την ενεργό συμμετοχή των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και τον ακριβή ορισμό των δραστηριοτήτων που χρηματοδοτούνταν.
- Για τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αποτέλεσε καλό πλαίσιο ενσωμάτωσης και αξιοποίησης των πενιχρών κονδυλίων που είχαν στη διάθεση τους για ανάπτυξη διεθνούς δραστηριότητας.
- Για τους φοιτητές εξασφάλισε το πλαίσιο ακαδημαϊκής αναγνώρισης των προγραμμάτων σπουδών στο εξωτερικό και κάποια χρηματοδότηση.
- Για τους εργοδότες αποτελούσε έγκυρη πιστοποίηση ότι ο φοιτητής είχε αποκτήσει εμπειρία σε χώρα του εξωτερικού.

Έτσι το 1987 εγκαινιάστηκε ένα νέο πρόγραμμα φοιτητικής κινητικότητας, το Erasmus, το οποίο χρηματοδοτούσε τη φοιτητική κινητικότητα και διάφορες άλλες δράσεις για την ανάπτυξη της ακαδημαϊκής συνεργασίας. Το Erasmus αναδείχθηκε ως το πιο

επιτυχημένο Ευρωπαϊκό πρόγραμμα,⁷² παρά το γεγονός ότι ο αρχικός στόχος για “μαζική” κινητικότητα του 10% των Ευρωπαίων φοιτητών δεν επιτεύχθηκε.

2.3. Οι Επιπτώσεις του Erasmus & η Αναδιάρθρωση της Κοινωνικής Πολιτικής

Οι αριθμοί των φοιτητών που έχουν μετακινηθεί μέσω Erasmus έχουν κατά καιρούς υπερεκτιμηθεί⁷³. Γενικά, οι Ερασμιακοί φοιτητές αποτελούν μικρό ποσοστό του συνόλου των φοιτητών στα Ευρωπαϊκά πανεπιστήμια. Στην πράξη φαίνεται ότι από το σύνολο των φοιτητών, των οποίων οι αιτήσεις για συμμετοχή στο Erasmus εγκρίθηκαν, μετακινήθηκαν στην πραγματικότητα λίγο περισσότεροι από τους μισούς. Σύμφωνα με πρόσφατες εκτιμήσεις του Teichler, λίγο περισσότεροι από το 1% των επιλέξιμων Ευρωπαίων φοιτητών μετακινούνται για μέρος των σπουδών τους σε κάποια άλλη χώρα της Κοινότητας με το Erasmus (Teichler, 1999:11).

Ωστόσο, μετά από δέκα περίπου χρόνια λειτουργίας του προγράμματος, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι το Erasmus είχε σημαντικές επιπτώσεις και πάνω στην ενδοευρωπαϊκή φοιτητική κινητικότητα αλλά και πάνω στη διοικητική και ακαδημαϊκή οργάνωση των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης:

Όσον αφορά τις ροές της ενδοευρωπαϊκής φοιτητικής κινητικότητας το Erasmus εξισορρόπησε (ως ένα βαθμό) τις ανταλλαγές στον άξονα Βορρά-Νότου και, κυρίως, τις έθεσε σε βάση ισοτιμίας. Δεν εξαλείφθηκε βέβαια η προτίμηση των φοιτητών για μετακίνηση προς Αγγλόφωνα και (δευτερευόντως) Γαλλόφωνα ιδρύματα, λόγω της ευρείας διάδοσης και της καλύτερης γνώσης της Αγγλικής και της Γαλλικής γλώσσας. Ωστόσο οι φοιτητικές ροές ανάμεσα στις χώρες του Βορρά και τις χώρες του Νότου ήταν περισσότερο ισορροπημένες στα πλαίσια του Erasmus σε σχέση με τις ροές της ελεύθερης φοιτητικής κινητικότητας.

Όσον αφορά τη διοικητική και ακαδημαϊκή οργάνωση των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, το Erasmus προώθησε τη συνεργασία των ακαδημαϊκών και τη σύγκλιση του περιεχομένου σπουδών. Πρέπει να σημειωθεί εδώ, ότι από τη στιγμή που η Κοινότητα προχώρησε σε πιο γενναιόδωρη χρηματοδότηση της κινητικότητας, στα

⁷² Παράλληλα η Κοινότητα χρηματοδότησε και άλλα προγράμματα που αφορούσαν το χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τα γνωστότερα από αυτά ήταν το COMETT (1986) για την προώθηση της συνεργασίας πανεπιστημίων και βιομηχανίας, το LINGUA (1989) για την προώθηση της διδασκαλίας και της μάθησης ξένων γλωσσών, οι δράσεις Jean Monnet που χρηματοδότησαν τη δημιουργία πανεπιστημιακών μαθημάτων με Ευρωπαϊκή διάσταση καθώς και το TEMPUS για τη συνεργασία των Κοινοτικών ιδρυμάτων με ιδρύματα της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης.

πλαίσια του Erasmus, ανέμενε ότι η συνεργασία για τη σύγκλιση των προγραμμάτων σπουδών θα μειωνόταν (σε σχέση με τις αντίστοιχες συνεργασίες που είχαν σημειωθεί στην περίοδο των J.P.S.). Τα δίκτυα που ζητούσαν χρηματοδότηση στα πλαίσια της πρώτης φάσης του Erasmus (1987-1995) δεν όφειλαν τυπικά να προχωρήσουν σε σύγκλιση του προγράμματος σπουδών. Αυτό ήρθε ως αποτέλεσμα της συνεργασίας των ακαδημαϊκών και του γεγονότος ότι η ακαδημαϊκή αναγνώριση μαθημάτων, στα οποία ο φοιτητής εξετάστηκε επιτυχώς σε συνεργαζόμενο ίδρυμα του εξωτερικού, αποτέλεσε προϋπόθεση για την χρηματοδότηση της φοιτητικής κινητικότητας ανάμεσα σε δίκτυα συνεργαζόμενων τμημάτων και ιδρυμάτων.

Εξ άλλου στα κριτήρια επιλογής για χρηματοδότηση η Κοινότητα ελάμβανε υπόψη την ύπαρξη προπαρασκευαστικών μαθημάτων για τους υποψήφιους Ερασμιακούς φοιτητές, την ακαδημαϊκή και διοικητική υποστήριξη των εισερχόμενων Ερασμιακών φοιτητών και την πρόθεση για σύγκλιση του περιεχομένου του προγράμματος σπουδών, η οποία εθεωρείτο από την Κοινότητα ως “καλή πρακτική οργανωμένης κινητικότητας” (Teichler, 1998:93). Το γεγονός αυτό ενθάρρυνε τα δίκτυα να αναπτύξουν νέες απόψεις και προσεγγίσεις για το περιεχόμενο συγκεκριμένων μαθημάτων και τα ιδρύματα να επανεξετάσουν τα προγράμματα σπουδών και τις υπηρεσίες που παρείχαν στους Κοινοτικούς (και τους άλλους ξένους) φοιτητές. Η πολιτική της Κοινότητας ενθάρρυνε την Ευρωπαϊκή διάσταση των σπουδών και (έμμεσα) μια “αποεθνικοποίηση” του περιεχομένου της διαδικασίας διδασκαλίας και μάθησης. Κατά την έκφραση του Teichler, η Κοινότητα προσπάθησε να μεταβάλλει “την δι-ευρωπαϊκή διαφορετικότητα σε ενδο-ευρωπαϊκή ποικιλομορφία” (Teichler, 1999:13).

Τέλος, το Erasmus προώθησε την Ευρωπαϊκή (περιφερειακή) διάσταση των σπουδών με τρόπο που δεν ερχόταν σε αντίθεση με τις παλαιότερες πολιτικές διεθνοποίησης, που πιθανόν να εφάρμοζαν ιδρύματα με παράδοση προσέλκυσης ξένων φοιτητών. Αυτό έδωσε τη δυνατότητα σε διάφορα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να ενσωματώσουν την πολιτική της Κοινότητας στο ήδη υπάρχον πλαίσιο δράσης τους.

Συνολικά, η πιο σημαντική επίπτωση της Κοινοτικής πολιτικής ήταν ότι η ανάπτυξη του Erasmus μετέβαλλε την ενδοευρωπαϊκή φοιτητική κινητικότητα από μια περιστασιακή δραστηριότητα, βασισμένη στην ατομική απόφαση των φοιτητών, σε μια θεσμικά οργανωμένη δραστηριότητα, της οποίας η επιτυχία συναρτήθηκε από την ενεργό συμμετοχή των ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

⁷³ Να σημειωθεί ότι η Κοινότητα δημοσιεύει στοιχεία για την εγκριθείσα και όχι την πραγματο-

Μετά από δέκα σχεδόν χρόνια επιτυχημένης λειτουργίας του Erasmus, η Κοινότητα αποφάσισε να αναδιαρθρώσει την πολιτική της. Εκμεταλλευόμενη τις αρμοδιότητες που της παραχωρήθηκαν με τη συνθήκη του Μάαστριχ, εξήγγειλε τη “νέα γενιά” προγραμμάτων για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Από το 1995 το Erasmus, ως ειδικότερο πρόγραμμα για τη φοιτητική κινητικότητα, έχει υπαχθεί στο Socrates, που αποτελεί ένα ευρύτερο πρόγραμμα-ομπρέλα για την ανάπτυξη δράσεων για την ανώτατη εκπαίδευση.

Στα πλαίσια του Socrates προωθείται, μέσα από την Κοινοτική πολιτική, όχι μόνο η φοιτητική κινητικότητα αλλά η θεσμικά οργανωμένη ακαδημαϊκή συνεργασία και η συστηματική στρατηγική δράση των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης για την ανάπτυξη της (περιφερειακής) Ευρωπαϊκής διάστασης στα προγράμματα των σπουδών.

Δεν χρηματοδοτούνται πλέον συνεργαζόμενα δίκτυα τμημάτων. Η χρηματοδότηση χορηγείται πλέον στο ίδρυμα, το οποίο οφείλει να συντονίσει στρατηγικά τις Ευρωπαϊκές και διεθνείς δραστηριότητες των διαφόρων τμημάτων και να τις οργανώσει σε ενιαία πρόταση. Παράλληλα το ίδρυμα καλείται να διαμορφώσει μια Ευρωπαϊκή πολιτική και να υποβάλλει σχετική δήλωση για τους στόχους αυτής της πολιτικής (European Policy Statement). Έτσι τα ιδρύματα που αποφασίζουν να συμμετέχουν στα Κοινοτικά προγράμματα ενθαρρύνονται να αναπτύξουν συνολικές στρατηγικές για την προώθηση της “διεθνούς διάστασης των σπουδών”. Τα ιδρύματα καλούνται να αντιμετωπίσουν τη διεθνή τους δράση όχι σαν μια περιφερειακή δραστηριότητα ορισμένων ενδιαφερόμενων πρωτοπόρων ακαδημαϊκών που κατάφεραν να εξασφαλίσουν κάποια χρηματοδότηση, αλλά ως αναπόσπαστο κομμάτι της κεντρικής τους πολιτικής. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η φοιτητική κινητικότητα και γενικότερα οι εκπαιδευτικές ανταλλαγές οφείλουν να αντιμετωπιστούν ως μια σημαντική δραστηριότητα, η οποία συμβάλλει στην καλή διεθνή φήμη και την αύξηση του κύρους του ιδρύματος, οφείλει να αναπτύσσεται σταθερά και απαιτεί επενδύσεις για τη δημιουργία υποδομών (π.χ. βιβλιοθηκών, δικτύων υπολογιστών, υπηρεσιών στήριξης για τους μετακινούμενους φοιτητές).

Η στροφή αυτή στην Ευρωπαϊκή πολιτική προκάλεσε ποικίλες, και πολλές φορές αρνητικές αντιδράσεις, από τη μεριά των ακαδημαϊκών και των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τα περισσότερα ιδρύματα αντέδρασαν ζητώντας τη διατήρηση της φοιτητικής κινητικότητας ως κύριας δραστηριότητας στα πλαίσια του Socrates, περιορί-

ζοντας τη στρατηγική τους δράση στην προσπάθεια για εξάπλωση των ανταλλαγών σε περισσότερους κλάδους σπουδών. Πολλά πανεπιστήμια θέλησαν να χρησιμοποιήσουν την Κοινοτική χρηματοδότηση για τη σταθεροποίηση των (ήδη διαμορφωμένων) παγεπιστημιακών δικτύων, παρά να προχωρήσουν στην ανάπτυξη στρατηγικών που θα απευθύνονταν στους μη-μετακινούμενους φοιτητές. Ακόμη δεν έχουν γίνει συγκεκριμένες μελέτες αξιολόγησης των αποτελεσμάτων του Socrates σε Ευρωπαϊκό επίπεδο. Σύμφωνα όμως με τις πρώτες ενδείξεις, παρά τις αντιδράσεις της ακαδημαϊκής κοινότητας, το Socrates επέτυχε τη δημιουργία κεντρικών συλλογικών μηχανισμών για τη λήψη αποφάσεων για τη συμμετοχή στα Κοινοτικά προγράμματα και προκάλεσε τον προβληματισμό των ιδρυμάτων για τη δυνατότητα ενσωμάτωσης των διεθνών δραστηριοτήτων στην καθημερινή ζωή του ιδρύματος (Teichler, 1999: 17).

3. Οι Εκτός Ευρώπης Εξελίξεις.

Η ανάπτυξη μιας περιφερειακής εκπαιδευτικής πολιτικής δεν αποτελεί ειδική εξέλιξη στα πλαίσια της Ε.Ε. Το παράδειγμα της Ευρώπης και το πετυχημένο πείραμα του Erasmus δραστηριοποίησαν τη συσπείρωση των χωρών του Ειρηνικού.

Σημαντική εξέλιξη αποτελεί το γεγονός ότι κράτη, τα οποία δεν ασκούσαν παραδοσιακά πολιτική διεθνοποίησης των σπουδών στα πανεπιστήμιά τους εκφράζουν τώρα ως στόχο της εκπαιδευτικής τους πολιτικής (α) την προσέλκυση ξένων φοιτητών και (β) την εξαγωγή εκπαιδευτικών υπηρεσιών προς τρίτες χώρες. Χαρακτηριστική είναι η ενεργοποίηση προς αυτή την κατεύθυνση της Αυστραλίας αλλά και της Ιαπωνίας μέσα στην ευρύτερη περιφέρεια των χωρών του Ειρηνικού.

Η Αυστραλία, λόγω της απομακρυσμένης θέσης της από τα ευρωπαϊκά κέντρα μάθησης, ήταν παραδοσιακά χώρα που ακολουθούσε μια πολιτική αποστολής φοιτητών στο εξωτερικό. Το σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της Αυστραλίας μπορεί να χαρακτηριστεί ατελές μέχρι τη δεκαετία του '50. Μεταπτυχιακά προγράμματα στα Αυστραλιανά πανεπιστήμια λειτούργησαν μόνο μεταπολεμικά. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι το πρώτο διδακτορικό από Αυστραλιανό πανεπιστήμιο δόθηκε το 1947, ενώ οι μεταπτυχιακές σπουδές γινόταν αποκλειστικά στο εξωτερικό. Σημαντική ήταν η σχέση των πανεπιστημίων της Αυστραλίας με τα αντίστοιχα Βρετανικά, τα οποία και εκπαίδευαν τους περισσότερους Αυστραλούς μεταπτυχιακούς φοιτητές⁷⁴.

⁷⁴ Παράλληλα η Αυστραλία ακολουθούσε και πολιτική αποστολής των ακαδημαϊκών στο εξωτερικό, κυρίως την Ευρώπη. Οι Αυστραλοί ακαδημαϊκοί θεωρούσαν απαραίτητη τη λήψη "ακαδημαϊκής άδειας" για την ενημέρωσή τους στις νέες ερευνητικές τεχνικές. Δημιουργήθηκε

Στην προπολεμική περίοδο ο αριθμός των ξένων φοιτητών που δεχόταν η Αυστραλία δεν ξεπερνούσε τα 500 άτομα ετησίως. Στη μεταπολεμική περίοδο η υποδοχή ξένων φοιτητών από τα Αυστραλιανά Πανεπιστήμια αυξήθηκε αλματωδώς, και περισσότεροι από 300.000 φοιτητές σπούδασαν στην Αυστραλία στην περίοδο 1940-1993 (Back, 1993: 40). Το γεγονός αυτό αντανάκλα και την αναδιοργάνωση του ίδιου του εκπαιδευτικού συστήματος και την αύξηση της ζήτησης σπουδών (από φοιτητές Ασιατικής προέλευσης) η οποία παρατηρήθηκε σαν αποτέλεσμα του τέλους της αποικιοποίησης.

Η ενεργός πολιτική της Αυστραλίας για την υποδοχή ξένων φοιτητών αρχίζει από το 1950 με τη συμμετοχή της στο σχέδιο Colombo, με βάση το οποίο οργανώθηκε η παροχή "τεχνικής βοήθειας" των αναπτυσσόμενων χωρών της Βρετανικής Κοινοπολιτείας προς τις λιγότερο αναπτυσσόμενες χώρες. Η Αυστραλία διέθεσε κονδύλια για τις υποτροφίες ξένων φοιτητών που σπούδασαν σε προπτυχιακό κυρίως επίπεδο στους κλάδους Υγείας, Δημόσιας Διοίκησης και Γεωπονίας (Fraser, 1984:94).

Από τη δεκαετία του 1970 η Αυστραλία στόχευσε στη δημιουργία ειδικότερων εκπαιδευτικών δεσμών με τις χώρες του Ειρηνικού και της Νότιο-Ανατολικής Ασίας. Ήδη από το 1969 λειτούργησε πρόγραμμα συνεργασίας των Αυστραλιανών και των Ασιατικών Πανεπιστημίων (AAUCS - Australian Asian Universities Co-operation Scheme). Το 1980 το σχέδιο μετονομάστηκε σε "Πρόγραμμα των Αυστραλιανών Πανεπιστημίων για τη Διεθνή Ανάπτυξη" και από το 1984 υλοποιείται από έναν ανεξάρτητο Διεθνή Οργανισμό το IDP (International Development Program of Australian Universities & Colleges). Παρ' ότι η νέα αυτή μορφή άλλαξε τη δομή του Οργανισμού, δεν άλλαξε το σκοπό του, που παραμένει η κινητοποίηση των κονδυλίων της Αυστραλίας για την ενδυνάμωση και τη στελέχωση με ικανό δυναμικό των τριτοβάθμιων ιδρυμάτων των χωρών της Ασίας και του Ειρηνικού. Με τη νέα όμως μορφή του διεθνούς οργανισμού, δίνεται στο IDP η δυνατότητα να δραστηριοποιηθεί ως διεθνικός δρων και διεκδικήσει κονδύλια και συμμετοχή σε προγράμματα της Διεθνούς Τραπεζής και της Τράπεζας για την Ανάπτυξη της Ασίας (Back, 1993: 41).

Από το 1985, η Αυστραλία άλλαξε την εκπαιδευτική πολιτική της, δίνοντας συστηματικά έμφαση στην προσέλκυση ξένων φοιτητών. Τό 1985 διέθεσε 12 εκατομμύρια δολάρια για την πλήρη κάλυψη του κόστους σπουδών 2.000 ξένων φοιτητών (υποτρόφων). Παράλληλα καταργήθηκαν οι ποσοστώσεις για τους ξένους φοιτητές που πλήρωναν πλήρη δίδακτρα, με συνέπεια την αύξηση του αριθμού ελεύθερα (ή μεμο-

δε η παράδοση οι ακαδημαϊκοί να μπορούν να απολαμβάνουν ένα εξάμηνο ακαδημαϊκή ά-

νωμένα)μετακινούμενων ξένων φοιτητών, που έφτασε τα 10.000 άτομα. Δημιουργήθηκαν έτσι τρεις κατηγορίες φοιτητών: οι υπότροφοι της κυβέρνησης, οι ελεύθερα (ή μεμονωμένα) μετακινούμενοι (που χρηματοδοτούσαν εξ ολοκλήρου τις σπουδές τους με ίδια μέσα) και οι επιχορηγούμενοι, που επωφελούνταν από “μερικές” υποτροφίες. Από τα μέσα του 1988 ανακοινώθηκε μείωση του προγράμματος “επιχορηγούμενων φοιτητών”, ενώ το πρόγραμμα των κρατικών υποτροφιών κατευθύνθηκε πλέον προς επιλεγμένες ομάδες φοιτητών. Σκοπός της πολιτικής αυτής, που κρίθηκε ως επιτυχημένη, ήταν η εκπαίδευση περισσότερων ξένων φοιτητών σε μεταπτυχιακό επίπεδο (Back, 1993: 43).⁷⁵

Από το 1990 όλοι οι φοιτητές στην Αυστραλία πληρώνουν πλήρη δίδακτρα⁷⁶ (τα δίδακτρα των υποτρόφων της Αυστραλιανής κυβέρνησης πληρώνονται από την κυβέρνηση στα πανεπιστήμια). Από τη σκοπιά των πανεπιστημίων αυτό σημαίνει ότι το κόστος της εκπαίδευσης των φοιτητών καλύπτεται πλέον εξ ολοκλήρου από τα δίδακτρα, άσχετα αν αυτά τα πληρώνουν οι γονείς των φοιτητών, η κυβέρνηση της Αυστραλίας ή κάποιος άλλος φορέας που χορηγεί την υποτροφία (Back, 1993:42-43).

Παράλληλα με την πολιτική της απέναντι στους ξένους φοιτητές η Αυστραλία υπέγραψε και έναν αριθμό μορφωτικών συμφωνιών και Μνημονίων αμοιβαίας κατανόησης (Memorandum of Understanding) με διάφορες κυβερνήσεις Ασιατικών κυρίως

δεις για κάθε τρία χρόνια υπηρεσίας.

⁷⁵ Πράγματι, σύμφωνα και με τα στοιχεία του tDP ο αριθμός των επιστημόνων-συνεργατών (fellows) των Αυστραλιανών Πανεπιστημίων αυξήθηκε από περίπου 200 το 1986 σε πάνω από 2.000 το 1991 (Back, 1993: 43).

⁷⁶ Σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Απασχόλησης, Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, και του Αυστραλιανού Γραφείου Βοήθειας για την Ανάπτυξη οι αριθμοί των ξένων φοιτητών διαμορφώθηκαν ως ακολούθως στην περίοδο 1986-1990.

Ξένοι Φοιτητές στην Αυστραλία κατά Κατηγορία

Έτος	Επιχορηγούμενοι	Ελεύθερα Μετακινούμενοι	Υπότροφοι	Σύνολο
1986	14,605	255	1,820	16,680
1987	14,444	622	1,420	16,486
1988	13,084	2,614	1,709	17,434
1989	12,352	6,784	2,035	21,441
1990	9,024	15,714	3,573	28,311

Ο αριθμός των επιχορηγούμενων φοιτητών μειώθηκε ελαφρά από το 1986-89 λόγω της επιβολής ποσοστώσεων στους επιχορηγούμενους φοιτητές ανάλογα με τη χώρα προέλευσης αλλά και της μείωσης της επιχορήγησης από 75% σε 45% στο ίδιο διάστημα. Δραστικά μειώνεται ο αριθμός επιχορηγούμενων φοιτητών από το 1990 οπότε και εγκαταλείφθηκε η συγκεκριμένη πολιτική (από το 1990 και μετά δεν υπάρχουν νέοι επιχορηγούμενοι φοιτητές). Η μείωση των επιχορηγούμενων φοιτητών εξισορροπείται εν μέρει από την αύξηση των φοιτητών που σπουδάζουν με “πλήρη” υποτροφία της Αυστραλιανής κυβέρνησης. Τέλος ο αριθμός των φοιτητών που πληρώνουν πλήρη δίδακτρα αυξάνεται σημαντικά από το 1989 και μετά (Back, 1993: 44).

χωρών. Στην αρχή τα αποτελέσματα αυτών των συμφωνιών ήταν μάλλον ισχνά. Από τις αρχές όμως του 1990 αποτέλεσαν κύριο μέσο άσκησης εκπαιδευτικής πολιτικής και δημιουργίας εκπαιδευτικών δεσμών κυρίως με χώρες της Νοτιο-Ανατολικής Ασίας.⁷⁷ Οι συμφωνίες αυτές αποδεικνύονται σημαντικές, ιδιαίτερα αν λάβει κανείς υπόψη του ότι τα τελευταία 20 χρόνια, η Αυστραλία έχει δηλώσει την πρόθεσή της να μεταβληθεί σε σημαντική (όχι μόνο εκπαιδευτική) δύναμη στο χώρο της Ασίας και του Ειρηνικού.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναπτύχθηκε η πρωτοβουλία της AVCC (Australian Vice Chancellors Committee) τον Απρίλιο του 1991, όταν τα μέλη της συναντήθηκαν στο Χονγκ-Κόνγκ με αντιπροσώπους των χωρών της Νοτιο-Ανατολικής Ασίας για να συζητήσουν θέματα εκπαιδευτικής συνεργασίας και να σχεδιάσουν μια πολιτική ενίσχυσης των μορφωτικών ανταλλαγών ανάμεσα στις χώρες της Ασίας και του Ειρηνικού. Ακολούθως αντιπρόσωποι από 18 χώρες συναντήθηκαν στην Καμπέρα και συμφώνησαν με την πρόταση της Αυστραλίας για την ενίσχυση της εκπαιδευτικής συνεργασίας ανάμεσα στις χώρες τους. Η πρωτοβουλία της Αυστραλίας είχε σαν πρότυπο το πρόγραμμα ERASMUS της ΕΕ. και σαν πρώτο σκοπό την αύξηση της φοιτητικής κινητικότητας στην περιοχή. Η επόμενη συνάντηση έγινε στην Κορέα στις αρχές Απριλίου 1992 για να διατυπωθούν συγκεκριμένες προτάσεις για την ανάπτυξη της φοιτητικής κινητικότητας. Το πρόγραμμα ονομάστηκε UMAP (University Mobility in Asia and the Pacific) και η Αυστραλιανή κυβέρνηση αρχικά παραχώρησε 200.000\$ για την ενίσχυση του προγράμματος αυτού (Back, 1993: 45).

Από το 1990, που εφαρμόστηκε η πολιτική χρέωσης διδάκτρων για όλους, προωθήθηκε με πολύ γρήγορους ρυθμούς η παγκοσμιοποίηση των Αυστραλιανών πανεπιστημίων. Δεν υπάρχουν πλέον διακρίσεις μεταξύ Αυστραλών και ξένων φοιτητών και θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η χώρα έχει περάσει σε μια φάση “εξαγωγής εκπαιδευτικών υπηρεσιών”. Μέχρι το 2000 αναμενόταν ότι ροές ξένων φοιτητών προς τα Αυστραλιανά πανεπιστήμια θα αυξάνονταν με ακόμα πιο γρήγορους ρυθμούς. Η Αυστραλία έχει δηλώσει την πρόθεσή της να συμμετέχει σε μεγάλο αριθμό προγραμμάτων φοιτητικών ανταλλαγών και έχει θέσει ως στόχο την υποδοχή 50.000 ξένων φοιτητών, αριθμό που αντιπροσωπεύει ένα ποσοστό 10% επί του συνολικού αριθμού φοιτητών της χώρας.

⁷⁷ Τέτοιες συμφωνίες η Αυστραλία υπέγραψε με το Μπρούνεϊ, την Κίνα, την Ινδονησία, την Ιαπωνία, την Κορέα, τη Μαλαισία, τη Σιγκαπούρη, την Ταϊλάνδη και τις Φιλιππίνες. (Back, 1993:43)

Η Ιαπωνία αποτελεί άλλο ένα παράδειγμα κράτους που έχει χαράξει μια ενεργητική πολιτική προσέλκυσης ξένων φοιτητών. Η πολιτική αυτή εμφανίζεται από τη δεκαετία του 1980 και συμβαδίζει με την ανάπτυξη της Ιαπωνικής οικονομίας και βιομηχανίας. Το 1983 ιδρύθηκε το Συμβούλιο Πολιτικής για τους Ξένους Φοιτητές (COSP-Council on the Overseas Students Policies) το οποίο λειτουργεί σαν συμβουλευτικό σώμα για τη χάραξη της πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας της Ιαπωνίας. Οι προτάσεις του Συμβουλίου προέτρεπαν την κυβέρνηση να ακολουθήσει μια πολιτική υποδοχής ξένων φοιτητών. Στη συνέχεια η Επιτροπή Σπουδών και Φοιτητικών Ανταλλαγών σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας έλαβε συγκεκριμένα μέτρα που θεωρήθηκαν αναγκαία για την επίτευξη ενός πολύ φιλόδοξου στόχου, της προσέλκυσης 100.000 ξένων φοιτητών στην Ιαπωνία μέχρι το 2000. Η εξαγγελία της Ιαπωνίας το 1990 να προωθήσει τη διεθνή διάσταση των σπουδών στα πανεπιστήμιά της και να προσελκύσει σημαντικούς αριθμούς αλλοδαπών φοιτητών μέχρι το 2000, αντιμετωπίστηκε αρχικά (από τις Η.Π.Α.) σαν καθόλου ρεαλιστική. Ωστόσο, στην περίοδο 1990-93 ο αριθμός των ξένων φοιτητών στα Ιαπωνικά πανεπιστήμια διπλασιάστηκε (Ebuchi, 1993:17).

Εκτός από την αυξημένη χρηματοδότηση των πανεπιστημίων τα μέτρα που προτάθηκαν περιλάμβαναν: απλοποίηση της διαδικασίας εγγραφής και βελτίωση των προγραμμάτων σπουδών των Ιαπωνικών πανεπιστημίων, οργάνωση (κρατικών) προγραμμάτων διδασκαλίας της ιαπωνικής γλώσσας, εξασφάλιση στέγης για τους ξένους φοιτητές και δημιουργία εθελοντικών οργανώσεων για την (κοινωνική) υποστήριξη των ξένων φοιτητών κατά τη διαμονή τους στην Ιαπωνία.

Παράλληλα ένα σημαντικότερο κονδύλι του Υπουργείου Παιδείας διατέθηκε για τη χορήγηση κυβερνητικών υποτροφιών σε ξένους φοιτητές. Ο αριθμός των υποτρόφων της Ιαπωνικής κυβέρνησης το 1991 ήταν 5.219 φοιτητές ή 11,6% του συνόλου των ξένων φοιτητών στη χώρα. Το πρόγραμμα των υποτροφιών έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αύξηση του αριθμού των ξένων φοιτητών - παρότι ο αριθμός των υποτρόφων θεωρείται μικρός από τους ίδιους τους Ιάπωνες. Η πλειοψηφία ωστόσο των ξένων φοιτητών ανήκει στην κατηγορία των ελεύθερα μετακινούμενων φοιτητών⁷⁸. Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας της Ιαπωνίας, το Μάιο του 1991,

⁷⁸ Από το σύνολο των ξένων φοιτητών 11,6% ήταν υπότροφοι της Ιαπωνικής κυβέρνησης, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, 2,4% ήταν υπότροφοι ξένων κυβερνήσεων ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των φοιτητών, το 86%, ήταν φοιτητές που χρηματοδοτούσαν τις σπουδές τους με ίδια μέσα (Ebuchi, 1993:19).

45.000 ξένοι φοιτητές σπούδαζαν σε Ιαπωνικά πανεπιστήμια.⁷⁹ Για την εξυπηρέτηση των ελεύθερα μετακινούμενων φοιτητών η κυβέρνηση έλαβε συγκεκριμένα μέτρα. Για παράδειγμα κάθε πανεπιστήμιο με περισσότερους από 500 ξένους φοιτητές έχει τη δυνατότητα να ιδρύσει κέντρο διδασκαλίας της Ιαπωνικής ως ξένης γλώσσας, στελεχωμένο με 3-5 καθηγητές πλήρους απασχόλησης καθώς και Γραμματεία εξυπηρέτησης των ξένων φοιτητών. Παράλληλα πολλά ιδρύματα με περισσότερους από 20 ξένους φοιτητές έχουν χρηματοδοτηθεί για να προσλάβουν διδασκάλους της Ιαπωνικής και ακαδημαϊκούς συμβούλους για τους ξένους φοιτητές. Τέλος έχει ιδρυθεί ένας μη-κυβερνητικός και μη-κερδοσκοπικός οργανισμός - ο Σύνδεσμος για τη Διεθνή Εκπαίδευση (Association of International Education) - που διαχειρίζεται τα κονδύλια που διατίθενται για την οικονομική στήριξη των ελεύθερα μετακινούμενων φοιτητών (Ebuchi, 1993:19).

Η οργανωμένη κινητικότητα φοιτητών και ακαδημαϊκών μέσω συμφωνιών είναι ένα σχετικά πρόσφατο φαινόμενο στην Ιαπωνία. Οι συμφωνίες αυτές κλείνονται κυρίως σε επίπεδο ιδρυμάτων και όχι μέσω μορφωτικών συμβάσεων. Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας της Ιαπωνίας, η συντριπτική πλειοψηφία των συμφωνιών ανταλλαγής έχουν υπογραφεί με ιδρύματα των Η.Π.Α. (735 συμφωνίες) και της Κίνας (417 συμφωνίες). Κατά μέσο όρο το κάθε μορφωτικό ίδρυμα της Ιαπωνίας έχει υπογράψει 4 συμφωνίες με κάποιο ίδρυμα του εξωτερικού (Ebuchi, 1993:20).

Τέλος ένας νέος τύπος διαπανεπιστημιακής συνεργασίας που αφορά την εξαγωγή εκπαιδευτικών υπηρεσιών, αναπτύσσεται από τη δεκαετία του 1980 και μετά. Πρόκειται για την ίδρυση Ιαπωνικών πανεπιστημίων εκτός Ιαπωνίας σε συνεργασία με τοπικά ιδρύματα άλλων χωρών - λίγο ως πολύ στο πρότυπο των πολυεθνικών εταιριών. Υπάρχουν αυτή τη στιγμή 15 τέτοια πανεπιστήμια στις Η.Π.Α., 3 στο Ηνωμένο Βασίλειο, από 2 στην Αυστραλία, τον Καναδά και την Γαλλία και από 1 στη Δανία και τη Νέα Ζηλανδία (Chamber & Cummings, 1990, κεφ.3)

Η χάραξη τέτοιων περιφερειακών πολιτικών στο χώρο της εκπαίδευσης προκάλεσε την προσοχή αλλά και την ανησυχία των Η.Π.Α. Οι Η.Π.Α. είναι η χώρα που δέχεται τους μεγαλύτερους αριθμούς ξένων φοιτητών διεθνώς, τρεις φορές περισσότερους από τη Γαλλία που είναι και η δεύτερη σημαντικότερη χώρα υποδοχής ξένων φοιτητών (Zikopoulos, Open Doors 1990-91:17).

⁷⁹ Ο συνολικός αριθμός των ξένων φοιτητών μεταξύ 1981 και 1991 αυξήθηκε περίπου 6,3 φορές και αντιστοιχεί σε μέση ετήσια αύξηση 10-30% για την περίοδο 1982-1990 (Ebuchi, 1993:19).

Το Ινστιτούτο Διεθνούς Εκπαίδευσης (IIE - Institute of International Education) επισημάνει ότι το 1995-96 ήταν η χρονιά που οι Η.Π.Α. υποδέχτηκαν το μεγαλύτερο αριθμό ξένων φοιτητών στην ιστορία τους (453.787 άτομα)⁸⁰. Ανεξάρτητα από το γεγονός αυτό το I.I.E. εξέφρασε την ανησυχία του για την αδράνεια της Αμερικάνικης πολιτικής, δεδομένου ότι σύμφωνα με τις μελέτες τάσεων που εκπόνησε, οι ροές ξένων φοιτητών προς τις Η.Π.Α. έχουν ήδη φθάσει σε πολύ υψηλά επίπεδα και δεν αναμένεται να αυξηθούν περισσότερο.

Ήδη η αύξηση του αριθμού των ξένων φοιτητών το 1995-96 (σε σχέση με το 1994-95) ήταν οριακή, μόλις 0,3%. Αυξήσεις ανάλογες με αυτές που εμφανίζονταν κατά τα ένδοξα χρόνια της έντονης φοιτητικής κινητικότητας (1975-80) όπου οι εγγραφές ξένων φοιτητών διπλασιάστηκαν μέσα σε μια πενταετία (από περίπου 150.000 σε περίπου 300.000) δεν αναμένεται πλέον να σημειωθούν στην ιστορία των Η.Π.Α.⁸¹. Πιθανή δε μείωση του αριθμού των ξένων φοιτητών που σπουδάζουν στα αμερικανικά πανεπιστήμια είναι δυνατόν να έχει σοβαρές επιπτώσεις στην εθνική οικονομία στην οποία οι ξένοι φοιτητές συνεισφέρουν 6 δισεκατομμύρια δολάρια το χρόνο (Open Doors 1995-96:3).

Η ανησυχία του Ινστιτούτου για την περιφερειακή εκπαιδευτική πολιτική που διαμορφώνεται μέσα από τη συνεργασία των χωρών του Ειρηνικού, ερμηνεύεται από το γεγονός ότι σημαντικότερο ποσοστό των ξένων φοιτητών των Η.Π.Α. προέρχεται από τις Ασιατικές χώρες. Σχεδόν τα δύο τρίτα των ξένων φοιτητών των Η.Π.Α. προέρχονται από την Ανατολική Ασία, ενώ η πλειονότητα των ξένων φοιτητών της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας και της Ταϊβάν σπούδαζαν παραδοσιακά στην Αμερική.

Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια φαίνεται να μειώνεται ο αριθμός των Ασιατών φοιτητών που σπουδάζουν στα Αμερικανικά πανεπιστήμια, παρά το γεγονός ότι ευκαιρίες για βιομηχανικές επενδύσεις στη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, το Χονγκ-Κόνγκ και την Ταϊβάν, ραγδαία αναπτυσσόμενες χώρες του κόσμου, έχουν αυξήσει τη ζήτηση στις Η.Π.Α. ατόμων που μιλούν την Κινεζική γλώσσα και έχουν γνώση του πολιτισμού, των πολιτικών εξελίξεων και των οικονομικών δυνατοτήτων της περιοχής. Σαν κυριότερος λόγος για αυτή την εξέλιξη φέρεται το γεγονός ότι έχουν δημιουργηθεί πλέον

⁸⁰ Οι ξένοι φοιτητές αποτελούν το 3,1% του συνολικού αριθμού φοιτητών στις Ηνωμένες Πολιτείες. Αποτελούν το 2,5% των προπτυχιακών φοιτητών, το 10,1% των μεταπτυχιακών φοιτητών και το 33% των υποψηφίων διδασκόντων (Open Doors 1995-96:20).

⁸¹ Οι Η.Π.Α. διαθέτουν ένα εξαιρετικό σύστημα καταγραφής και τεκμηρίωσης των εκπαιδευτικών στατιστικών το οποίο διαχειρίζεται το Ινστιτούτο Διεθνούς Εκπαίδευσης, (IIE - Institute of International Education) το οποίο διατηρεί πλήρεις σειρές στοιχείων για τις ροές ξένων φοιτητών προς τις Η.Π.Α. από το 1954 και μετά. Τα στοιχεία αυτά δημοσιεύονται σε ετήσιες επετηρίδες με τον τίτλο "Open Doors".

υψηλού επιπέδου Ασιατικά πανεπιστήμια, πολλά από τα οποία προσφέρουν στους Ασιατικής προέλευσης φοιτητές εναλλακτικές λύσεις που δεν υπήρχαν πριν μια δεκαετία (Frieman, Open Doors 1995-96:110-111).

Οι Αμερικανοί θεωρούν ότι η ανάπτυξη περιφερειακών προγραμμάτων ακαδημαϊκής κινητικότητας και εκπαιδευτικών ανταλλαγών, ανάμεσα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις χώρες του Ειρηνικού, επισκιάζουν τις πολύ μέτριες προσπάθειες τις οποίες καταβάλει η κυβέρνηση των Η.Π.Α. και για να προσελκύσει ξένους φοιτητές αλλά και για να προωθήσει τις σπουδές Αμερικανών φοιτητών σε αλλοδαπά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Ήδη από το 1989, η Alice Chandler σημείωνε ότι η εκ νέου μελέτη και ο επαναπροσανατολισμός της πολιτικής των Η.Π.Α. ήταν απαραίτητος. Κατά την άποψή της οι Η.Π.Α. δεν έχουν μια συντονισμένη και δημιουργική πολιτική απέναντι στους ξένους φοιτητές (Chandler, 1989:93). Υπάρχουν ορισμένα προγράμματα υποτροφιών που υλοποιούνται με επιτυχία από ιδιωτικούς οργανισμούς⁸² και επαγγελματικές ενώσεις, καθώς και τα προγράμματα υποτροφιών που λειτουργούν κάτω από το καθεστώς της νομοθεσίας Fullbright-Hays. Παραμένει όμως γεγονός ότι η πλειονότητα των φοιτητών και των ερευνητών που φθάνει στην Αμερική υπάγεται στην κατηγορία των ελεύθερα μετακινούμενων, δεν έχει υποστήριξη από την Αμερικανική κυβέρνηση ούτε και εντάσσεται σε κάποιο εθνικό πρόγραμμα. Σύμφωνα με στοιχεία του Open Doors μόνο 1% των ξένων φοιτητών στην Αμερική σπουδάζουν με υποτροφίες της Αμερικανικής κυβέρνησης⁸³ (Open Doors 1995-96: 70).

Αναγνωρίζοντας την επιτυχία των Ευρωπαϊκών προγραμμάτων φοιτητικής κινητικότητας και τη συμβολή τους στην κατεύθυνση της Ευρωπαϊκής οικονομικής ενοποίησης, οι υπεύθυνοι για την χάραξη της Αμερικανικής εκπαιδευτικής πολιτικής επισημαίνουν την ανάγκη για προώθηση της διεθνούς διάστασης των σπουδών στα Αμερικανικά πανεπιστήμια. Για παράδειγμα ο Εθνικός Σύνδεσμος Κυβερνητών των Πολι-

⁸² Από τα μέσα της δεκαετίας του '60 έχει ιδρυθεί το Συμβούλιο για τις Διεθνείς Εκπαιδευτικές Ανταλλαγές (CIEE -Council for the International Educational Exchange) για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες των διοικητικών υπευθύνων των Αμερικανικών Πανεπιστημίων που είχαν προγράμματα σπουδών στο εξωτερικό. Αρχικά σκόπευε σε προγράμματα ανταλλαγών με τις Ευρωπαϊκές χώρες αλλά καθώς αναπτύσσονταν Αφρικανικά Πανεπιστήμια και συσφίγγονταν οι πολιτικές σχέσεις με τις χώρες της Λατινικής Αμερικής τα προγράμματα σπουδών στο εξωτερικό απέκτησαν διεθνή διάσταση. Το 1965 στο Τόκιο, με την ευκαιρία της Τέταρτης Γενικής Διάσκεψης του Διεθνούς Συνδέσμου των Πανεπιστημίων (IAU - International Association of Universities), δημιουργείται και η Διεθνής Επιτροπή για τη Μελέτη των Εκπαιδευτικών Ανταλλαγών (ICSEE - International Committee for the Study of Educational Exchange).

⁸³ Τα στοιχεία αναφέρονται σε υποτροφίες που έχουν χορηγηθεί απευθείας στους δικαιούχους. Να σημειωθεί ότι από την Αμερικανική Κυβέρνηση χορηγούνται κονδύλια για υποτροφίες στα πανεπιστήμια τα οποία διαχειρίζονται τα κεφάλαια αυτά κατά την κρίση τους.

τειών, το Κογκρέσο και ο Πρόεδρος των Η.Π.Α. έχουν δημόσια αποδεχτεί την αναγκαιότητα εκπαιδευτικών προγραμμάτων ανταλλαγής φοιτητών με τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Είναι όμως μάλλον απίθανο η κεντρική κυβέρνηση των Η.Π.Α. να προχωρήσει (στο άμεσο τουλάχιστον μέλλον) στη χρηματοδότηση και την υλοποίηση τέτοιων προγραμμάτων. Παρότι μερικές Πολιτείες έχουν ξεκινήσει τα δικά τους προγράμματα και χρηματοδοτούν ανταλλαγές με χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης οι προσπάθειες της ομοσπονδιακής κυβέρνησης κρίνονται ως μάλλον ασυντόνιστες και όχι ιδιαίτερα έντονες. Και σ' αυτόν τον τομέα, η πρωτοβουλία προέρχεται κυρίως από τα ίδια τα Πανεπιστήμια.

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό των πρόσφατων εκπαιδευτικών ανταλλαγών των Η.Π.Α. αποτελεί η αύξηση των επαφών και της συνεργασίας ανάμεσα στις χώρες των δύο συνασπισμών (δυτικού και ανατολικού) από το 1989-90. Η εξέλιξη αυτή ήρθε ως συνέπεια της κατάρρευσης της Ε.Σ.Σ.Δ., της άρσης του ψυχροπολεμικού κλίματος και της προσπάθειας των χωρών του πρώην ανατολικού συνασπισμού να ενταχθούν ή να ενσωματωθούν πληρέστερα στο νέο διεθνές σύστημα και την παγκοσμιοποιούμενη οικονομία της αγοράς.

Στο παρελθόν οι ακαδημαϊκές ανταλλαγές και οι επαφές ανάμεσα στις Η.Π.Α. και την Ε.Σ.Σ.Δ. ήταν πολύ περιορισμένες. Παρά το γεγονός ότι η πρώτη συμφωνία ακαδημαϊκών ανταλλαγών μεταξύ Η.Π.Α. και Σοβιετικής Ένωσης είχε υπογραφεί το 1958, οι συμφωνίες μεταξύ Αμερικανικών και Σοβιετικών πανεπιστημίων ήταν ιδιαίτερα σπάνιες και κάθε δραστηριότητα πάγωσε το 1979 μετά την εισβολή της Σοβιετικής Ένωσης στο Αφγανιστάν.

Οι ακαδημαϊκές ανταλλαγές αυξήθηκαν σημαντικά σαν αποτέλεσμα της σύσκεψης κορυφής της Γενεύης το Νοέμβριο του 1985. Τότε υπογράφηκε η συμφωνία Ρήγκαν-Γκορμπατσόφ για την επέκταση των επιστημονικών, πολιτιστικών και εκπαιδευτικών ανταλλαγών που εφαρμόστηκε με μεγάλη επιτυχία. Σήμερα η κατάσταση αυτή φαίνεται να αλλάζει. Ενώ μέχρι το 1988 επισκέπτονταν την Αμερική για μακροχρόνια έρευνα (μέχρι ένα έτος) ⁸⁴ κατά μέσο όρο 40 Σοβιετικοί επιστήμονες το χρόνο, το 1989 ο αριθμός αυτός αυξήθηκε σε 100 και το 1990-91 ανέβηκε στους διακόσιους. Παράλληλα, ενώ μέχρι το 1956 λιγότεροι από 10 Αμερικανοί επιστήμονες είχαν επισκεφθεί τη Σοβιετική Ένωση για σημαντικό χρονικό διάστημα, και μέχρι το 1969 περίπου 1000, ο αριθμός αυτός μέχρι το τέλος του 1992 αυξήθηκε σε 4.000 άτομα.

⁸⁴ Κάτω από την αιγίδα και με την οικονομική συμβολή του IREX (International Research and Exchange Board) - οργανισμού παρόμοιου με το Fulbright.

Σημαντική ώθηση στις ανταλλαγές έδωσε η απόφαση της Σοβιετικής Ένωσης να χορηγήσει στα πανεπιστήμια τη δυνατότητα να διαπραγματευτούν απευθείας ανταλλαγές με ομόλογα ιδρύματα του εξωτερικού (το Μάρτη του 1988). Αυτό έδωσε τη δυνατότητα στα Αμερικανικά πανεπιστήμια να πλησιάσουν τα αντίστοιχα Σοβιετικά και να υπογράψουν συμφωνίες ανταλλαγών. Κύριοι “εταίροι” στις ανταλλαγές αποδείχθηκαν τα περίπου 90 Αμερικανικά πανεπιστήμια στα οποία εδρεύουν Κέντρα Μελέτης της Σοβιετικής Ένωσης και των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Κέντρα που στην Αμερική έχουν ιδρυθεί σύμφωνα με το άρθρο 6 του Νόμου για την Ανώτατη Εκπαίδευση.⁸⁵

Τέλος, οι δραματικές πολιτικές αλλαγές που έλαβαν χώρα στη Σοβιετική Ένωση στο τέλος του 1991 και τις αρχές του 1992, η κατάρρευση του ανατολικού συνασπισμού και η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης σε δεκαπέντε περίπου ανεξάρτητες δημοκρατίες, αλλά και το αποτυχημένο πραξικόπημα εναντίον του Γκορμπατσόφ, άλλαξαν δραματικά τις συνθήκες εκπαιδευτικών ανταλλαγών μεταξύ Η.Π.Α. και χωρών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

Θετικό παράγοντα για τις ανταλλαγές μεταξύ των χωρών της Κοινοπολιτείας και των Η.Π.Α. αποτέλεσε το γεγονός ότι, από το 1991, στα Πανεπιστήμια διεξάγεται μεγαλύτερο μέρος της έρευνας, που παλαιότερα αποτελούσε αποκλειστικό προνόμιο της Σοβιετικής Ακαδημίας Επιστημών. Κατά συνέπεια το ενδιαφέρον των Αμερικανών επιστημόνων-επισκεπτών αυξήθηκε. Σημαντικό επίσης αποδείχτηκε το γεγονός ότι υπάρχει πλέον πρόσβαση σε ιστορικά και πολιτικά αρχεία, που παλαιότερα ήταν απόρρητα, καθώς και σε περιοχές που κατά το παρελθόν ήταν αδύνατον να διεξαχθεί έρευνα - όπως για παράδειγμα η Σιβηρία. Αντίστοιχη “περιέργεια” επιδεικνύεται και από τη μεριά των φοιτητών και των επιστημόνων των χωρών της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. να γνωρίσουν τον “εχθρό” της ψυχροπολεμικής περιόδου. Οι ανταλλαγές διευκολύνονται και από το γεγονός ότι ένα αμερικανικό πτυχίο είναι ιδιαίτερα χρήσιμο για την επαγγελματική αποκατάσταση στις χώρες της Κοινοπολιτείας, ιδιαίτερα αν πρόκειται για

⁸⁵ Επίσης σημαντικές συμπράξεις Πανεπιστημίων και συνδέσμων ενδιαφέρθηκαν για ανταλλαγές με Σοβιετικά Πανεπιστήμια. Παραδειγματικά αναφέρονται : APSIA (Association of Professional Schools of International Affairs) που - με το όνομα American Collegiate Consortium - άρχισε πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών σε προπτυχιακό επίπεδο από το 1988. Επίσης από το 1987 το Συμβούλιο Ανταλλαγής Πολιτών της Πολιτείας της Νέας Υόρκης συνέβαλλε στην ανταλλαγή φοιτητών μεταξύ δώδεκα Πανεπιστημίων των Η.Π.Α. με αντίστοιχα Σοβιετικά. Τέλος από το 1987 η ACTR (American Council of Teachers of Russian) ήρθε σε επαφή με τη Σοβιετική Ένωση ώστε να προσφερθούν προγράμματα για την εκπαίδευση των καθηγητών και των φοιτητών στον τομέα αυτών στα Πανεπιστήμια της Σοβιετικής Ένωσης.

τομέα όπου υπάρχει εκπαιδευτικό κενό στις χώρες της Κοινοπολιτείας (διοίκηση επιχειρήσεων, μάρκετινγκ, δημόσια διοίκηση ή πληροφορική).

Στο Open Doors 1995-96 επισημαίνεται ότι παρουσιάζεται ιδιαίτερη αύξηση του αριθμού των Ρώσων και των Ανατολικοευρωπαίων φοιτητών που κατευθύνονται προς τις Η.Π.Α. Ως σημαντικός λόγος για την αύξηση αυτών των φοιτητών παρουσιάζεται το γεγονός ότι, μετά την κατάρρευση του Σοβιετικού συνασπισμού, ο αριθμός των υποτρόφων δεν υπόκειται σε εντατικό κρατικό έλεγχο, όπως γινόταν στο παρελθόν, και οι υποτροφίες προς την Αμερική δημοσιοποιούνται ευρέως. Εξ άλλου το αναγνωρισμένο υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης των πρώην Σοβιετικών, κυρίως στις θετικές επιστήμες, δίνει τη δυνατότητα σε φοιτητές που προέρχονται από τις χώρες της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. να φοιτήσουν σε Πανεπιστήμια των Η.Π.Α. με πλήρεις υποτροφίες που τους χορηγούν τα αμερικάνικα ιδρύματα (Open Doors, 1996: 16-17).

Παρ' ότι ο κύριος όγκος των ανταλλαγών των Η.Π.Α. παραμένει με τη Ρωσική Δημοκρατία, ούτε το American Collegiate Consortium ούτε και το Συμβούλιο Ανταλλαγής Πολιτών (Citizens Exchange Council) σκέφτονται να εγκαταλείψουν τα προγράμματα ανταλλαγών με τις υπόλοιπες χώρες της Κοινοπολιτείας. Αν και οι αριθμοί είναι μικροί, φοιτητές αποστέλλονται στην Ουκρανία (Κίεβο), το Καζακστάν (Άλμα Άτα) και στη Λευκορωσία (Μίνσκ). Επίσης σχεδιάζονται προγράμματα ανταλλαγών με τις χώρες της Βαλτικής. Το γεγονός ότι αυτή τη στιγμή υπάρχει προτίμηση σε ανταλλαγές με τη Ρωσική Δημοκρατία οφείλεται μάλλον σε λόγους μεγαλύτερης πολιτικής σταθερότητας στη συγκεκριμένη περιοχή και είναι σχεδόν βέβαιο ότι στο μέλλον οι ανταλλαγές θα αυξηθούν και με τις υπόλοιπες δημοκρατίες.

Ένα πιθανό (σχεδιασμένο) αποτέλεσμα των ανταλλαγών είναι η μαζική μετανάστευση Ρώσων επιστημόνων στις Η.Π.Α. Η μεταφορά της έρευνας από τη Σοβιετική Ακαδημία Επιστημών στη Ρωσική Ακαδημία θα μπορούσε να οδηγήσει σε μετανάστευση των Σοβιετικών επιστημόνων, ερευνητών και μηχανικών που πριν την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. απασχολούνταν στον στρατιωτικό αμυντικό τομέα και που αυτή τη στιγμή είτε υποαπασχολούνται είτε βρίσκονται άνεργοι. Αυτή η εξέλιξη οδήγησε τις Η.Π.Α. στην επίσπευση της έναρξης των ανταλλαγών με σκοπό να φέρουν ένα τμήμα των επιστημόνων αυτών στη Δύση - κυρίως στην περίπτωση που θα είχαν και τη δυνατότητα να επιστρέφουν συχνά στα Ινστιτούτα και τα εργαστήρια των χωρών τους. Κατά τη Barbara Bum, μια τέτοια πολιτική βρισκόταν στο στάδιο του σχεδιασμού το Φεβρουάριο του 1992 (Bum, 1993:17).

4. Συμπεράσματα: Η Θεσμοποίηση της Διαπανεπιστημιακής Συνεργασίας

Μετά το 1975 γίνεται εντονότερη και εμφανέστερη η επίδραση των τάσεων παγκοσμιοποίησης και στο οικονομικό και στο πολιτικό επίπεδο. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι τάσεις παγκοσμιοποίησης μετά το 1975 φαίνεται να μορφοποιούνται ως τάσεις περιφερειοποίησης. Η μεταβολή των όρων λειτουργίας του διεθνούς συστήματος και η “νέα τάξη πραγμάτων” συνδέεται με την κατάρρευση του διπολισμού η οποία πραγματοποιείται σε δύο φάσεις.

Σε πρώτη φάση εμφανίζεται ένα πολυκεντρικότερο διεθνές σύστημα που χαρακτηρίζεται από την ανάδυση περιφερειακών συσπειρώσεων μέσα στους κόλπους του παλαιότερα συμπαγούς δυτικού συνασπισμού. Η εξέλιξη αυτή έρχεται ως αποτέλεσμα της χαλάρωσης του ψυχροπολεμικού κλίματος, της ραγδαίας ανάπτυξης των χωρών του Ειρηνικού και της διαδικασίας οικονομικής και πολιτικής σύγκλισης των χωρών της Ε.Ε. Ανάμεσα στις περιφερειακές συσπειρώσεις (NAFTA, ΕΕ, Μπλοκ του Ειρηνικού) αναπτύσσονται και σχέσεις συνεργασίας (βασισμένες στην ιδεολογική συνάφεια και συμπαράταξη στα πλαίσια του δυτικού συνασπισμού) αλλά και σχέσεις οικονομικού ανταγωνισμού.

Σε δεύτερη φάση η κατάρρευση του διπολισμού ολοκληρώνεται με τη διάλυση του Ανατολικού συνασπισμού και την ενσωμάτωση των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης στην παγκόσμια οικονομία της αγοράς. Οι περιφερειακές συσπειρώσεις φαίνεται να συμβάλλουν θετικά και να στηρίζουν αυτή την προσπάθεια των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, προσπαθώντας να απομακρύνουν το πιθανό ενδεχόμενο μιας διεθνούς πολιτικής και οικονομικής κρίσης και εξασφαλίζοντας παράλληλα κατά το δυνατόν τα δικά τους πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα στην περιοχή.

Το σημαντικό για τη μελέτη αυτή είναι ότι (ήδη από τη δεκαετία του 1970) οι περιφερειακές συσπειρώσεις διαμορφώνουν και προωθούν αυτόνομες εκπαιδευτικές πολιτικές. Για το σκοπό αυτό είτε δημιουργούν νέους διεθνικούς δρώντες, είτε τροποποιούν τις δομές και τον προσανατολισμό παλαιότερων διεθνικών δρώντων, ώστε να ανταποκριθούν στις τρέχουσες ανάγκες. Οι κρατικές εκπαιδευτικές πολιτικές αναπτύσσονται μέσα σε ένα ευρύτερο περιφερειακό πλαίσιο πολιτικής και οι κρατικές πολιτικές προσέλκυσης και αποστολής φοιτητών προσαρμόζονται ανάλογα.

Ειδικότερα η Ε.Ε. φαίνεται να επιδρά στην εκπαιδευτική πολιτική των κρατών μελών και άμεσα και έμμεσα. Έμμεσα επιδρά μέσα από τα κείμενα πολιτικής που δημοσιεύει (Λευκά και Πράσινα Βιβλία κ.α.) που προωθούν ιδέες, αποτυπώνουν έναν τρόπο σκέψης και στόχους προς επίτευξη, νομιμοποιώντας ορισμένες (κρατικές) πολιτικές

και πρακτικές και αποθαρρύνοντας άλλες. Άμεσα επιδρά με τη χρηματοδότηση των Ευρωπαϊκών προγραμμάτων και δράσεων, που υλοποιούνται (κυρίως) με τη συμμετοχή των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ανάγοντάς τα ίδια τα ιδρύματα σε διεθνικούς δρώντες στο χώρο της εκπαίδευσης.

Το σημαντικότερο αποτέλεσμα των Ευρωπαϊκών προγραμμάτων είναι ότι προωθούν τη θεσμοποίηση των διαδικασιών παγκοσμιοποίησης ή περιφερειοποίησης της εκπαίδευσης (ηθελήμένα ή αθέλητα) ενώ παράλληλα μεταβάλλουν σταδιακά τη δομή των προγραμμάτων σπουδών αλλά και τη δομή των ίδιων των εκπαιδευτικών συστημάτων.

Στη διαφοροποίηση της δομής των εκπαιδευτικών συστημάτων οδηγεί η χρηματοδότηση με πόρους του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης η ανάπτυξη ειδικών δράσεων για την εκπαίδευση, όπως για παράδειγμα η ανάπτυξη των μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών στην Ελλάδα. Στη σύγκλιση των προγραμμάτων σπουδών οδηγεί:

- Η άμεση χρηματοδότηση των διαπανεπιστημιακών δικτύων συνεργασίας που καλούνται να αναπτύξουν κοινά προγράμματα σπουδών και να προωθήσουν τη φοιτητική κινητικότητα.
- Η χρηματοδότηση Ευρωπαϊκών ερευνητικών προγραμμάτων η οποία αφενός προωθεί την ανταλλαγή τεχνογνωσίας και την ανάπτυξη υποδομών και αφετέρου σταθεροποιεί δίκτυα συνεργασίας ακαδημαϊκών, που προωθούν τη σύμπτωση ερευνητικών ενδιαφερόντων. Τα αποτελέσματα των ερευνών σταδιακά ενσωματώνονται (και τροποποιούν) τα προγράμματα σπουδών των πανεπιστημίων.
- Τα προγράμματα οργανωμένης φοιτητικής κινητικότητας τα οποία αποτελούν μέχρι σήμερα Ευρωπαϊκή ιδιαιτερότητα. Ανάλογα με την έκταση της φοιτητικής κινητικότητας που πραγματοποιείται, τα προγράμματα αυτά διαφοροποιούν (ως ένα βαθμό) τη σύσταση του φοιτητικού πληθυσμού στον οποίο απευθύνονται οι ακαδημαϊκοί. Φέρνουν τους ακαδημαϊκούς σε επαφή με φοιτητές από διαφορετικά κοινωνικά και πολιτιστικά περιβάλλοντα, γεγονός που τους οδηγεί να τροποποιούν εν μέρει το περιεχόμενο διαλέξεων ή σεμιναρίων ώστε να ανταποκριθούν στις ανάγκες των (ξένων) φοιτητών τους.

Ωστόσο το κόστος της ανάπτυξης προγραμμάτων οργανωμένης κινητικότητας είναι εξαιρετικά υψηλό, έτσι που τέτοια προγράμματα δεν είναι δυνατόν να καλύψουν μεγάλο αριθμό φοιτητών.

Ο στόχος της δημιουργίας ενός κοινού Ευρωπαϊκού επιστημονικού χώρου είναι δυνατόν να επιτευχθεί με την ανάπτυξη θεσμικών δικτύων διαπανεπιστημιακής συνεργ-

γασίας και την προώθηση της διεθνούς διάστασης της εκπαίδευσης στα προγράμματα σπουδών των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τα οποία απευθύνονται στη μεγάλη μερίδα των μη μετακινούμενων φοιτητών. Στην Ευρώπη η δημιουργία δικτύων διαπανεπιστημιακής συνεργασίας έχει ήδη επιτευχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό και προβλέπεται να αναπτυχθεί ακόμη περισσότερο, καθώς αποτελεί τρόπο παγκοσμιοποίησης που, με βάση τις τελευταίες εξελίξεις στην τεχνολογία των επικοινωνιών, δεν προϋποθέτει τη φυσική μετακίνηση μεγάλου αριθμού φοιτητών και ακαδημαϊκών. Τα θεματικά δίκτυα του προγράμματος ΣΩΚΡΑΤΗΣ, αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Σε αυτό το σημείο να επισημάνουμε ότι σε παγκόσμιο επίπεδο φαίνεται να μορφοποιούνται και τάσεις παγκοσμιοποίησης της εκπαίδευσης που ωθούν όχι απλώς στην ενδο-περιφερειακή αλλά και την δια-περιφερειακή εκπαιδευτική συνεργασία. Για παράδειγμα η Ε.Ε. διευρύνει τα τελευταία χρόνια την εκπαιδευτική πολιτική της, χρηματοδοτώντας προγράμματα οργανωμένης κινητικότητας από την Ευρώπη προς τις άλλες περιφερειακές συσπειρώσεις (παράβαλλε για παράδειγμα τη σύμβαση για την εκπαιδευτική συνεργασία Ευρωπαϊκής Ένωσης - Η.Π.Α., αλλά και το πρόγραμμα Vulcanus για τις εκπαιδευτικές ανταλλαγές με την Ιαπωνία και τις χώρες του Ειρηνικού).

Μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι και στο μπλοκ των χωρών του Ειρηνικού αναπτύσσονται (ενδο-περιφερειακές και δια-περιφερειακές) πολιτικές για την εκπαίδευση που εκμεταλλεύονται ιδέες και πρακτικές που προώθησε η Ευρωπαϊκή Ένωση. Εξ άλλου, η Κοινοτική πολιτική για την φοιτητική κινητικότητα και την προώθηση της κοινωνικής συνοχής στην Ευρώπη χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερα επιτυχημένη και είναι πιθανό στο μέλλον να βρει μιμητές σε αυτή την περιοχή του κόσμου. Αναφερθήκαμε πριν στην ανάπτυξη πρωτοβουλιών από την Αυστραλία για παράδειγμα για την ανταλλαγή φοιτητών ανάμεσα στις χώρες του Ειρηνικού. Χώρες όπως η Ιαπωνία και η Αυστραλία, (που αναζητούν ένα νέο διεθνή ρόλο στην περιφέρεια του Ειρηνικού), έχουν θέσει ως στόχο της εκπαιδευτικής τους πολιτικής την αντιμετώπιση των τάσεων παγκοσμιοποίησης της εκπαίδευσης μέσα από μια ενεργητική πολιτική προσέλκυσης ξένων φοιτητών, όχι μόνο από την περιφέρεια του Ειρηνικού. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι χώρες αυτές, που σήμερα φαίνονται να ασκούν μια ενεργητική διεθνή εκπαιδευτική πολιτική, δεν ανήκουν στις δυνάμεις που παραδοσιακά ασκούσαν εξωστρεφή πολιτική διεθνοποίησης των σπουδών τους, αντίθετα ασκούσαν μια πολιτική αποστολής των φοιτητών τους στο εξωτερικό.

Ωστόσο, οι αναλύσεις του Ινστιτούτου Διεθνούς Εκπαίδευσης των Η.Π.Α. επισημαίνουν ότι, παρά την σημαντική αύξηση προγραμμάτων οργανωμένης κινητικότητας σε παγκόσμιο επίπεδο, η πλειονότητα των μετακινούμενων ξένων φοιτητών διεθνώς, ανήκει στην κατηγορία των ελεύθερα μετακινούμενων φοιτητών. Ταυτόχρονα, ο αριθμός των ελεύθερα μετακινούμενων ξένων φοιτητών παγκοσμίως έχει αυξηθεί πολύ σε σχέση με την προπολεμική περίοδο. Έτσι τα επόμενα χρόνια αναμένεται, στις Η.Π.Α. για παράδειγμα, σταθεροποίηση ίσως και μικρή μείωση του αριθμού των ελεύθερα μετακινούμενων φοιτητών, ενώ οι απόλυτοι αριθμοί των (ελεύθερα και οργανωμένα) μετακινούμενων φοιτητών, ως ποσοστό των μη-μετακινούμενων, προβλέπεται να παραμείνουν σχετικά μικροί (Open Doors, 1995-96:3-6). Τέτοιες αναλύσεις τάσεων φαίνεται να οδηγούν (από άλλο δρόμο) στο συμπέρασμα ότι οι τάσεις παγκοσμιοποίησης της εκπαίδευσης θα οδηγήσουν στο μέλλον, με τη χρήση των νέων τεχνολογιών, στην ανάπτυξη μορφών “εικονικής κινητικότητας” και διαπανεπιστημιακής συνεργασίας με βάση την ανάπτυξη κοινών ερευνητικών προγραμμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

1. Εισαγωγή

Οι παρατηρήσεις του προηγούμενου κεφαλαίου και η περιγραφή της Ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής δίνουν την εικόνα του ευρύτερου εκπαιδευτικού κλίματος μέσα στο οποίο αναπτύσσεται η Ελληνική πολιτική μετά τη μεταπολίτευση.

Σύμφωνα με την ανάλυση του Θ. Κουλουμπή, η Ελλάδα του 1980 διαφέρει σημαντικά από την Ελλάδα του 1960. Έχει εισέλθει στη “διαχειριστική” περίοδο, έχει περάσει απ’ την “εξάρτηση στην αλληλεξάρτηση”. Το αποτέλεσμα αυτό έρχεται ως προϊόν της συμμετοχής της σ’ ένα όλο και περισσότερο ενοποιούμενο σύστημα κρατών που λέγεται Ευρωπαϊκή Ένωση. Δεν αναρωτιέται πια, όπως η Ελλάδα του ‘70, για το πού ανήκει. Εντάσσεται στη Δύση και αποτελεί τμήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της εν δυνάμει Ευρώπης από τον Ατλαντικό μέχρι το Βλαδιβοστόκ. Η ένταξη στη χορεία των αναπτυγμένων κρατών, μετέβαλλε την Ελλάδα από χώρα μετανάστευσης σε χώρα παλιννόστησης, αλλά και χώρα που δέχεται οικονομικούς μετανάστες και πολιτικούς πρόσφυγες από άλλες περιοχές. Πολιτικά ο κοινοβουλευτισμός φαίνεται να έχει ριζώσει στο πολιτικό σύστημα της χώρας. Το οικονομικό σύστημα, παρά τα πολλά του προβλήματα, είναι σχετικά αναπτυγμένο. Σε κοινωνικό επίπεδο, αντί για πόλωση έχουμε ενσωμάτωση. Ο εμφύλιος έχει κλείσει και η εθνική συμφιλίωση έχει προχωρήσει. Δεν υπάρχουν πια πατριώτες και προδότες και το ερώτημα που τίθεται είναι “ποιος κάνει τη σωστότερη επιλογή, ορθολογικά ή θυμικά, για τους χειρισμούς και για την προώθηση των ελληνικών συμφερόντων... Στην εξωτερική της πολιτική, αυτή η Ελλάδα είναι μια χώρα status quo, έχει εγκαταλείψει τον αλυτρωτισμό και το μεγαλοϊδεατισμό και έχει υιοθετήσει τη λογική της γεωοικονομίας” (Ι.Δι.Σ., Κουλουμπής, 1994:90).

Όλα τα παραπάνω οδηγούν στο συμπέρασμα ότι με τη μεταπολίτευση, οι συνθήκες που διαμορφώνουν τη χάραξη της Ελληνικής εξωτερικής και εκπαιδευτικής πολιτικής σταδιακά αλλάζουν. Οι κυριότεροι πολιτικοί λόγοι για τη διαμόρφωση μιας διαφορετικής (εξωτερικής και εκπαιδευτικής) πολιτικής τη δεκαετία του ‘80 ήταν:

- Η έξοδος από τον απομονωτισμό της περιόδου της δικτατορίας, η ένταξή της Ελλάδας στη χορεία των αναπτυγμένων κρατών και η σταδιακή (και με πολλά προβλήματα) ενσωμάτωση και ενεργοποίηση της χώρας σε διεθνείς οργανισμούς (Ε.Ο.Κ., Ο.Η.Ε.).
- Η απομάκρυνση από τη σφαίρα επιρροής των Η.Π.Α., που εκφράστηκε με την (προσωρινή έστω) έξοδό μας από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ και την ου-

σιαστική τη βελτίωση των διπλωματικών σχέσεων με τη Βουλγαρία, τις Αραβικές χώρες, και το συνασπισμό των “αδέσμευτων” χωρών.

- Η συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι οι σχέσεις με την ελληνική ομογένεια μπορεί να αποβούν ιδιαίτερα επωφελείς σε περιόδους κρίσης. Μια συνειδητοποίηση που επήλθε κυρίως μετά την ενεργοποίηση του Ελληνικού λόμπι στην Αμερική και την επιβολή στρατιωτικού εμπάργκο στην Τουρκία, μετά τον Απίλα, λόγω της χρήσης οπλισμού του ΝΑΤΟ εναντίον συμμαχικής χώρας.

Μέσα σ’ αυτό το πολιτικό κλίμα οριστικοποιείται τη δεκαετία του 1980 το θεσμικό πλαίσιο της κινητικότητας των ξένων φοιτητών προς την Ελλάδα. Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι να αποτυπώσει τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώθηκε και λειτούργησε αυτό το θεσμικό πλαίσιο.

Για το σκοπό αυτό θα εξεταστεί αφενός η κρατική πολιτική στους δύο άξονες της φοιτητικής κινητικότητας, την ελεύθερη και την οργανωμένη, και αφετέρου η ευρωπαϊκή διάσταση της Ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής, δηλαδή το κατά πόσον η ένταξη σε μια περιφερειακή συσπείρωση (στη συγκεκριμένη περίπτωση στην Ευρωπαϊκή Ένωση) επηρέασε το θεσμικό πλαίσιο και το βαθμό προσαρμογής της Ελληνικής νομοθεσίας στα Ευρωπαϊκά δεδομένα.

Όσον αφορά την ελεύθερη κινητικότητα το κράτος ασκεί την πολιτική του νομοθετικά. Παρεμβαίνει ορίζοντας τις κατηγορίες ξένων φοιτητών και τη διαδικασία εισαγωγής τους στο εκπαιδευτικό σύστημα και ρυθμίζοντας τους όρους πρόσβασης και τα ποσοστά εισαγωγής των ξένων φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Όσον αφορά την οργανωμένη φοιτητική κινητικότητα, οι προθέσεις του κράτους και η εκπαιδευτική πολιτική που ακολουθείται εκφράζεται: α) μέσα από την πολιτική υποτροφιών και β) μέσα από τις διμερείς μορφωτικές συμβάσεις, τα “ανοίγματα” που το κράτος επιχειρεί στο διεθνή χώρο και την απτή υλοποίησή τους, τα μορφωτικά προγράμματα.

2. Η Ελεύθερη Κινητικότητα

Στο δεύτερο κεφάλαιο αυτής της μελέτης ήδη επισημάνθηκε ένα πρώτο σημαντικό συμπέρασμα της παρούσας έρευνας: Η σχέση της Ελλάδας με την ομογένειά της, όπως αυτή διαμορφώνεται μετά την ήττα του 1922 και το τέλος της πολιτικής του αλυτρωτισμού και του μεγαλοϊδεατισμού και οι εξαιρετικά δυσμενείς πολιτικές περιστάσεις της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου, αποτέλεσαν βασικό λόγο για μια ιδιότυπη οριοθέτηση της έννοιας του “ξένου φοιτητή”, που οδήγησε στην αποκρυστάλ-

λωση δύο βασικών κατηγοριών στην Ελληνική νομοθεσία: των ομογενών-Ελλήνων του εξωτερικού (στους οποίους εννοιολογικά περιλαμβάνονται και οι Κύπριοι, παρά το γεγονός ότι αυτονομούνται ως κατηγορία μετά την ίδρυση του ανεξάρτητου Κυπριακού κράτους) και των αλλοδαπών-αλλογενών.

Αυτός ο "δυϊσμός" στην Ελληνική νομοθεσία υφίσταται μέχρι σήμερα και αντανakλά μια διαφορετική στάση και πολιτική του Ελληνικού κράτους, τουλάχιστον μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90, απέναντι στους ελεύθερα μετακινούμενους αλλοδαπούς-αλλογενείς (τους τυπικά και ουσιαστικά ξένους) και τους ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού και τους Κυπρίους (τους τυπικά ξένους αλλά ουσιαστικά σχέση έχοντας με το Ελληνικό έθνος).

Από τη στιγμή που η πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση περιέρχεται σταδιακά υπό τον έλεγχο του κράτους (1965-71) οι κατηγορίες των ξένων φοιτητών, που έχουν ήδη οριστεί νομοθετικά, υιοθετούνται (όπως είναι φυσικό) από τον αρμόδιο κρατικό φορέα, το ΥΠ.ΕΠ.Θ. και αποκρυσταλλώνονται οι διαδικασίες εισαγωγής και επιλογής ξένων φοιτητών.

Μέχρι το 1979 έχει ήδη πλήρως διαμορφωθεί από το ΥΠ.ΕΠ.Θ. ένα σύστημα ελέγχου της πρόσβασης των ξένων φοιτητών στα προπτυχιακά προγράμματα σπουδών των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η πρόσβαση των αλλοδαπών-αλλογενών ρυθμίζεται μέσα από μια διαδικασία άμεσης επιλογής ενώ η πρόσβαση των ομογενών-Ελλήνων του εξωτερικού εξαρτάται από την επιτυχία σε ειδικό διαγωνισμό που διενεργείται στην περίοδο Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου, μετά την ολοκλήρωση των (γενικών ή πανελληνίων) εισιτηρίων εξετάσεων. Στο Π. Δ. 282/79 η διαδικασία εισαγωγής των αλλοδαπών-αλλογενών και των ομογενών-Ελλήνων του εξωτερικού ορίζεται ως εξής:

Εισαγωγή Αλλοδαπών Αλλογενών (Άρθρο 51)

Ο αριθμός των κατά Σχολήν ή Τμήμα Σχολής εισακτέων ορίζεται με αποφάσεις του Υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων. Οι εισαγόμενοι ορίζονται δι' αποφάσεως του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων κατ' ελευθέραν εκτίμησιν. Προς τούτο η επιτροπή επιλογής μετ' εξέτασιν των υποβαλλομένων δικαιολογητικών καταρτίζει πίνακα των υποβαλόντων αιτήσεις κατά χώραν, τίτλους σπουδών, δηλωθεισών προτιμήσεων και βαθμολογίαν. Ο γενικός βαθμός του τίτλου σπουδών εκφράζεται εις εικοσάβαθμον κλίμακα, εις περίπτωσιν δε διαφόρου βαθμολογικής κλίμακος η αναγωγή εις εικοσάβαθμον κλίμακα πιστοποιείται δια βεβαιώσεως αρμοδίας Υπηρεσίας της οικείας χώρας (παρ. 4 και 5).

Οι αιτήσεις των ενδιαφερομένων, οι δηλώσεις προτίμησης και τα υπόλοιπα δικαιολογητικά έγγραφα υποβάλλονται στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων από 10–20 Ιουλίου (παρ.3).

Τα δικαιολογητικά των επιλεγέντων αποστέλλονται εις το οικείο Ιδρυμα, η δε εγγραφή τούτων ενεργείται μετά την προσκόμισιν του πιστοποιητικού γνώσεως της Ελληνικής γλώσσας... (παρ. 8)

Εισαγωγή Ομογενών-Ελλήνων του εξωτερικού (Άρθρο 52)

Κατ' εξαίρεσιν των διατάξεων περί γενικών εισιτηρίων εξετάσεων, εισάγονται κατόπιν ειδικών εισιτηρίων εξετάσεων... Έλληνες και τέκνα Ελλήνων το γένος ή την καταγωγή ή την υπηκοότητα των οποίων αμφότεροι οι εν ζωή γονείς ή οι ίδιοι κατοικούν και διαμένουν από δεκαετίας τουλάχιστον εις την αλλοδαπήν κατά βεβαίωσιν της εκεί Ελληνικής διπλωματικής ή προξενικής αρχής.... (παρ.1)

Οι κατά την προηγουμένην παράγραφο υποψήφιοι δέον να είναι κάτοχοι τίτλου σπουδών, ο οποίος κατά την νομοθεσίαν της χώρας εκδόσεως παρέχει το δικαίωμα εγγραφής εις αντίστοιχον Ανωτάτην ή Ανωτέραν Σχολήν της οικείας χώρας και να έχουν περατώσει τα 4 τουλάχιστον έτη σπουδών εις σχολείον μέσης εκπαιδεύσεως της αλλοδαπής. Ως σχολεία της αλλοδαπής δια την εφαρμογήν της παρούσης παραγράφου δεν νοούνται τα λειτουργούντα εις την Ελλάδα ξένα σχολεία Μέσης Εκπαιδεύσεως (παρ. 2).

Ο αριθμός εισακτέων κατά Σχολή ορίζεται με Υπουργική Απόφαση. (παρ 3 & 4). Για την επιλογή των εισαγομένων σε κάθε σχολή οι ενδιαφερόμενοι υποβάλλονται εντός του 1^{ου} δεκαπενθημέρου του μηνός Σεπτεμβρίου σε γραπτές εξετάσεις, σε μαθήματα και αντικείμενα ανάλογα προς αυτά τα οποία αντιστοιχούν σε κάθε κύκλο σπουδών, καθώς επίσης και σε πρακτικές δοκιμασίες, όπου αυτές απαιτούνται. Η εισαγωγή τους γίνεται βάσει της γενικής βαθμολογίας που επιτυγχάνεται σε αυτές τις εξετάσεις. Οι εξετάσεις διεξάγονται υποχρεωτικώς στην Ελληνική γλώσσα (παρ.5). Οι αιτήσεις των ενδιαφερομένων υποβάλλονται στο ΥΠ.Ε.Π.Θ. από 1 μέχρι 10 Αυγούστου.

Σύμφωνα με την παράγραφο 9 του Π.Δ. 282/79 όσοι εμπίπτουν στις διατάξεις του νόμου, υποβάλλουν υπεύθυνη δήλωση του Ν. 105/69 ότι δεν έχουν αποκτήσει πτυχίο άλλης Ελληνικής Ανωτάτης Σχολής και ότι κατά το ίδιο ακαδημαϊκό έτος δεν ήσαν υποψήφιοι των Γενικών Εισιτηρίων Εξετάσεων.

Με ορισμένες προσθήκες και τροποποιήσεις, αυτό το σύστημα ελέγχου της πρόσβασης των ξένων φοιτητών στα προπτυχιακά προγράμματα σπουδών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ισχύει μέχρι σήμερα.

2.1. Τρέχοντες Ορισμοί και Διαδικασίες Επιλογής και Εισαγωγής.

Κάθε χρόνο το ΥΠ.Ε.Π.Θ. εκδίδει τεύχη οδηγιών (ένα για τους αλλοδαπούς-αλλογενείς και ένα τους ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού) τα οποία αναφέρουν λεπτομερώς τις προϋποθέσεις για να υπαχθεί ένας υποψήφιος σε κάποια ειδική κατηγορία, τις διαδικασίες εισαγωγής και τα δικαιολογητικά που πρέπει να υποβληθούν.

Οι διαδικασίες εισαγωγής είναι διαφορετικές για κάθε κατηγορία. Ο αριθμός εισακτέων (ανά κατηγορία) ορίζεται κάθε χρόνο με Απόφαση του Υπουργού ΥΠ.Ε.Π.Θ. ενώ η επιλογή και οι εξετάσεις διενεργούνται από το Τμήμα Εισιτηρίων Εξετάσεων του ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Με το Ν.1351/83 ορίστηκαν και παραμένουν αμετάβλητες μέχρι σήμερα οι εξής τρεις κατηγορίες ξένων φοιτητών:

- Αλλοδαποί-Αλλογενείς
- Ομογενείς - Έλληνες του Εξωτερικού
- Κύπριοι

2.1.1. Αλλοδαποί – Αλλογενείς

Για να υπαχθεί ένας υποψήφιος σε αυτήν την κατηγορία πρέπει ο ίδιος και οι δύο γονείς του να μην έχουν Ελληνική υπηκοότητα. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι ο υποψήφιος να έχει τελειώσει σχολείο μέσης εκπαίδευσης στο εξωτερικό. Ο υποψήφιος πρέπει να προσκομίσει βεβαίωση του σχολείου μέσης εκπαίδευσης ή της αρμόδιας εκπαιδευτικής αρχής της χώρας στην οποία υπάγεται το σχολείο για τη δυνατότητά του να εισαχθεί σε Ανώτατη Σχολή της χώρας αυτής. Πρέπει επίσης να προσκομίσει βεβαίωση στην οποία να αναγράφεται η ακριβής μέση γενική βαθμολογία του τίτλου απόλυσης και να εκφράζεται σε κλίμακα από 0-20.

Η εισαγωγή των αλλοδαπών-αλλογενών στα προπτυχιακά προγράμματα είναι διαδικασία απόλυτα ελεγχόμενη από το Υπουργείο Παιδείας και γίνεται με απευθείας επιλογή. Υπεύθυνο όργανο του Υπουργείου είναι η Επιτροπή Επιλογής Αλλοδαπών Αλλογενών που συγκροτείται κάθε χρόνο από υπαλλήλους του Τμήματος Εισιτηρίων Εξετάσεων. Η επιτροπή καταρτίζει ονομαστικό πίνακα υποψηφίων από τον οποίο στη συνέχεια επιλέγονται οι επιτυχόντες. Οι υποψήφιοι κατανέμονται κατά χώρα και το Τμήμα Εισιτηρίων Εξετάσεων υποβάλλει στον υπουργό πρόταση για τον αριθμό εισακτέων ανά χώρα, (σύμφωνα με τις ποσοστώσεις που έχουν καθοριστεί νομοθετικά για τα διάφορα Τμήματα και Σχολές).

Ως κριτήριο για την επιλογή μεταξύ υποψηφίων της ίδιας χώρας, λαμβάνεται υπόψη ο ακριβής μέσος γενικός βαθμός από το σχολείο μέσης εκπαίδευσης και η σειρά

προτίμησης των Σχολών όπως έχει δηλωθεί στο Μηχανογραφικό Δελτίο Υποψηφίου. Η επιλογή οριστικοποιείται με απόφαση του Υπουργού ΥΠ.ΕΠ.Θ. και εκδίδεται ονομαστικός κατάλογος επιτυχόντων (επιλεγέντων) αλλοδαπών-αλλογενών, ο οποίος αποστέλλεται στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μαζί με τους φακέλους των υποψηφίων.

Οι επιλεγέντες, για να εγγραφούν σε σχολή ή τμήμα, πρέπει να έχουν βεβαίωση ότι γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα. Έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν μετά την επιλογή τους μαθήματα στα Σχολεία Ελληνικής Γλώσσας, για ένα προπαρασκευαστικό έτος και να προχωρήσουν σε κανονική εγγραφή τον επόμενο χρόνο. Κατά τον νόμο οι αλλοδαποί-αλλογενείς οφείλουν να καταβάλλουν δίδακτρα και για τα μαθήματα της Ελληνικής γλώσσας αλλά και για τη φοίτησή τους στα προπτυχιακά προγράμματα σπουδών⁸⁵. Σε περίπτωση αποτυχίας στις εξετάσεις γλώσσας, που διενεργούνται στα Πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης, ο αλλοδαπός-αλλογενής χάνει το δικαίωμα εγγραφής και πρέπει να υποβάλλει αίτηση εκ νέου αίτηση για εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Σύμφωνα με πληροφορίες στελεχών του Τμήματος Εισιτηρίων Εξετάσεων η διαδικασία επιλογής αλλογενών είναι μια εξαιρετικά προβληματική υπόθεση, που εμφανίζει σημαντικά κενά επιτήρησης και διαφεύγει από τον πλήρη και αποτελεσματικό έλεγχο του ΥΠ.ΕΠ.Θ.. Για παράδειγμα, πριν το 1996-97 το Τμήμα Εισιτηρίων Εξετάσεων δεν εξέταζε εάν οι υποψήφιοι είχαν άδεια παραμονής στην Ελλάδα. Δεν υπήρχε καμία επικοινωνία ανάμεσα στο ΥΠ.ΕΠ.Θ και το Κέντρο Αλλοδαπών, που είναι ο αρμόδιος φορέας για τη χορήγηση της άδειας παραμονής. Επίσης, οι αλλοδαποί-αλλογενείς που επιλέγονταν για εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είχαν τη δυνατότητα κατά τη διάρκεια των σπουδών τους να ζητήσουν τη μετεγγραφή τους σε άλλη Σχολή ή Τμήμα. Δεν υπήρχε κανένας περιορισμός στον αριθμό των μετεγγραφών που μπορούσε να ζητήσει ένας αλλοδαπός-αλλογενής.

Το αποτέλεσμα αυτής της πρακτικής ήταν αφενός, να έχουν επιλεγεί για εισαγωγή αλλοδαποί-αλλογενείς που είτε είχαν καταδικαστεί είτε καταζητούνταν για αξιόποινες πράξεις και αφετέρου, να εισάγεται ένας (ανεξακρίβωτος) αριθμός αλλοδαπών-

⁸⁵ Να σημειωθεί εδώ ότι (σε αντίθεση με τους Έλληνες και τους ομογενείς Έλληνες του εξωτερικού), οι αλλοδαποί-αλλογενείς δεν φοιτούν δωρεάν στην Ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση. Σχετική Υπουργική Απόφαση υφίσταται από το 1981 (Φ.141.6/Β/3191/12.3.81). Η καταβολή διδάκτρων προβλέπεται και στο άρθρο 3 του Ν. 1351/83, σύμφωνα με το οποίο οι αλλοδαποί-αλλογενείς που επιλέγονται να παρακολουθήσουν πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών στα ελληνικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης υποχρεούνται να καταβάλλουν τέλη εγγραφής και φοίτησης. Η καταβολή διδάκτρων είναι υποχρεωτική σύμφωνα και με μεταγενέστερη Υπουργική Απόφαση (Φ.4.1/Β3/5811/8.4.1992).

αλλογενών υποψηφίων, από Αφρικανικές χώρες κυρίως, ο οποίος επιζητούσε την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με σκοπό να εξασφαλίσει άδεια παραμονής στην Ελλάδα. Με αυτόν τον τρόπο, στην πράξη, η διαδικασία επιλογής αλλοδαπών-αλλογενών λειτούργησε για μεγάλο διάστημα σαν ένα “παράθυρο” για τη νομιμοποίηση της παραμονής (λαθρο)μεταναστών, που δεν ενδιαφέρονταν να σπουδάσουν. Η εκτίμηση των στελεχών του Υπουργείου Παιδείας είναι ότι μέχρι πρόσφατα το ποσοστό αυτό ήταν αρκετά υψηλό.

Ακόμη και σήμερα δεν υπάρχει κανένας μηχανισμός για το συντονισμό των ενεργειών ανάμεσα στο Κέντρο Αλλοδαπών και το Τμήμα Εισιτηρίων Εξετάσεων του ΥΠ.ΕΠ.Θ. Η κατάσταση (κατά την εκτίμηση των στελεχών του ΥΠ.ΕΠ.Θ.) έχει βελτιωθεί ως ένα βαθμό με υπουργική απόφαση του 1996-97, σύμφωνα με την οποία οι αλλοδαποί-αλλογενείς υποψήφιοι οφείλουν να διαθέτουν ήδη άδεια παραμονής στην Ελλάδα, εκτός εάν είναι υπήκοοι χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε περίπτωση που τα δικαιολογητικά του υποψηφίου κατατεθούν από άλλο, εξουσιοδοτημένο πρόσωπο, συνυποβάλλεται δήλωση ότι ο υποψήφιος βρίσκεται στο εξωτερικό. Από τη στιγμή που ο υποψήφιος θα γίνει δεκτός σε ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, του χορηγείται από το Κέντρο Αλλοδαπών άδεια παραμονής μέχρι την περάτωση των σπουδών του, με την προϋπόθεση ότι δεν συντρέχουν λόγοι που να αποκλείουν τη χορήγηση αυτής της άδειας (όπως για παράδειγμα βεβαρημένο ποινικό μητρώο).

Από το 1996-97 έχουν εισαχθεί περιορισμοί και στη δυνατότητα αλλαγής Σχολής ή Τμήματος. Ο αλλοδαπός-αλλογενής δικαιούται να ζητήσει αλλαγή Σχολής ή Τμήματος μόνο μια φορά, είτε στη διάρκεια του έτους εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας είτε κατά το πρώτο έτος σπουδών του. Αίτηση αλλαγής Τμήματος ή Σχολής για δεύτερη φορά δεν γίνεται δεκτή.

Παρά το γεγονός ότι έχουν επισημανθεί σοβαρά προβλήματα ελέγχου στη διαδικασία επιλογής αλλοδαπών-αλλογενών, μέχρι σήμερα δεν έχει οργανωθεί (στο ΥΠ.ΕΠ.Θ. ή άλλον φορέα) κανένας μηχανισμός παρακολούθησης των εισαγόμενων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ο ρόλος του Τμήματος Εισιτηρίων Εξετάσεων τελειώνει από τη στιγμή που ολοκληρώνεται η διαδικασία επιλογής, εγκρίνεται η εισαγωγή ενός αλλοδαπού-αλλογενούς στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και μεταβιβάζεται ο φάκελός του στο αρμόδιο εκπαιδευτικό ίδρυμα. Σαν αποτέλεσμα αυτού του γεγονότος, το Υπουργείο Παιδείας δεν έχει ακριβή εικόνα ούτε του συνολικού αριθμού αλλοδαπών-αλλογενών που έχουν εγγραφεί και φοιτούν κανονικά στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ούτε του αριθμού αυτών που εγκαταλείπουν τις σπουδές τους (και είτε επιστρέφουν στη χώρα τους είτε παραμένουν στην Ελλάδα για λόγους οικονομικούς).

2.1.2. Ομογενείς -Έλληνες του Εξωτερικού

Ως ομογενής ή Έλληνας του εξωτερικού ορίζεται ο υποψήφιος ο οποίος, είτε ο ίδιος είτε ένας από τους γονείς του είναι Έλληνας και που ταυτόχρονα, είτε ο ίδιος είτε ένας από τους γονείς του, κατοικούσε στο εξωτερικό για πέντε τουλάχιστον χρόνια την τελευταία δεκαετία, πριν από την ημερομηνία υποβολής της αίτησης για εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Απαραίτητη προϋπόθεση για υπαγωγή στην κατηγορία, ο υποψήφιος να έχει τελειώσει τρεις τουλάχιστον τάξεις σχολείου μέσης εκπαίδευσης στο εξωτερικό ή τις δύο τελευταίες τάξεις του Λυκείου.

Ο υποψήφιος οφείλει να προσκομίσει βεβαίωση του σχολείου μέσης εκπαίδευσης ή της αρμόδιας εκπαιδευτικής αρχής της χώρας στην οποία υπάγεται το σχολείο για τη δυνατότητά του να εισαχθεί σε Ανώτατη Σχολή της χώρας αυτής. Πρέπει επίσης να προσκομίσει βεβαίωση στην οποία να αναγράφεται η ακριβής μέση γενική βαθμολογία του τίτλου απόλυσης και να εκφράζεται σε κλίμακα από 0-20.

Για την εισαγωγή των ομογενών - Ελλήνων του εξωτερικού στα προπτυχιακά προγράμματα σπουδών των Α.Ε.Ι. και των Τ.Ε.Ι. ισχύει από το 1983 μικτή διαδικασία: Η εισαγωγή τους στα Α.Ε.Ι. γίνεται μέσω ειδικών εισιτηρίων εξετάσεων που διενεργούνται στις αρχές Σεπτεμβρίου και οργανώνονται από το Τμήμα Εισιτηρίων Εξετάσεων του ΥΠ.ΕΠ.Θ. Η εισαγωγή τους στα Τ.Ε.Ι. στην ΑΣΕΤΕΜ / ΣΕΛΕΤΕ και τις Σχολές Τουριστικών Επαγγελματιών γίνεται με απευθείας επιλογή από αντίστοιχη Επιτροπή που συγκροτείται από υπαλλήλους του Τμήματος Εισιτηρίων Εξετάσεων.

Μια παράμετρος του ορισμού των ομογενών-Ελλήνων του εξωτερικού έχει διαφοροποιηθεί σε σχέση με παλαιότερα. Αφορά στον χρόνο παραμονής του ατόμου στο εξωτερικό προκειμένου να υπαχθεί στην κατηγορία αυτή.

Το 1971 (Β.Δ. 412) για να υπαχθεί ένα άτομο στην κατηγορία των ομογενών-Ελλήνων του εξωτερικού έπρεπε να κατοικεί μόνιμα στο εξωτερικό την τελευταία δεκαετία, πριν την ημερομηνία εισαγωγής του στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Σταδιακά, από το 1981 ο απαιτούμενος χρόνος παραμονής στο εξωτερικό μειώθηκε σε 6 χρόνια (Π.Δ. 37/81) και από το 1983 στα 5 (Ν.1351). Κατά συνέπεια άτομα, με μικρότερο χρόνο μόνιμης διαμονής στο εξωτερικό μπορούν πλέον να υπαχθούν στην κατηγορία των ομογενών-Ελλήνων του Εξωτερικού. Η μείωση του χρόνου μόνιμης διαμονής στο εξωτερικό επέτρεψε σε μεγαλύτερο αριθμό υποψηφίων να υπαχθούν στην κατηγορία αυτή και διευκόλυνε την εισαγωγή τους στο σύστημα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Περαιτέρω διευκολύνσεις στο ζήτημα της εξεταστέας ύλης των εισαγωγικών εξετάσεων και μια ελαστικότητα στη βαθμολογία σε συνδυασμό με την αλλαγή

του νομικού πλαίσιο, οδήγησαν στην ελεύθερη μετακίνηση μεγάλου αριθμού ομογενών προς την Ελλάδα μετά το 1982-83.

2.1.3. Κύπριοι

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν τα άτομα των οποίων ο ένας τουλάχιστον γονέας είναι Κύπριος.

Ο Κύπριος του οποίου και οι δύο γονείς είναι Κύπριοι εισάγεται στην Ελληνική Ανώτατη Εκπαίδευση μέσω των Παγκυπρίων Εξετάσεων. Την ευθύνη και τη διεξαγωγή των εξετάσεων αυτών έχει αποκλειστικά το Υπουργείο Παιδείας της Κύπρου. Οι Πίνακες επιτυχόντων στις Παγκύπριες εξετάσεις καταρτίζονται από το Υπουργείο Παιδείας της Κύπρου και αποστέλλονται στο ΥΠ.Ε.Π.Θ. το οποίο επικυρώνει και διαβιβάζει τα αποτελέσματα στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Ο Κύπριος του οποίου ο ένας γονέας είναι Έλληνας είναι δυνατόν να υπαχθεί στην κατηγορία των Ελλήνων του Εξωτερικού, εφ' όσον πληροί και τις υπόλοιπες προϋποθέσεις του νόμου για διαμονή στο εξωτερικό και φοίτηση σε ξένο λύκειο. Σε αυτή την περίπτωση μπορεί να εισαχθεί στην Ελληνική Τριτοβάθμια Εκπαίδευση μέσω των ειδικών εξετάσεων του Σεπτεμβρίου και όχι των Παγκυπρίων εξετάσεων.

2.2. Η Ευρωπαϊκή Διάσταση

Μετά την ένταξη τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση, πολλές χώρες δημιούργησαν ειδική κατηγορία (κοινοτικών) ξένων φοιτητών για να καλύψουν τις ανάγκες που δημιουργούσαν τα προγράμματα κινητικότητας της Ε.Ε.. Σε αντίθεση με αυτή τη (συνήθη) πρακτική, η Ελληνική νομοθεσία δεν δημιούργησε ειδική κατηγορία κοινοτικών φοιτητών. Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι δεν είχε καμία νομική υποχρέωση να το πράξει. Η μόνη υποχρέωση που απορρέει από την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι να αντιμετωπίζει τους κοινοτικούς φοιτητές σε βάση ισοτιμίας με τους Έλληνες φοιτητές, ώστε να μην υφίσταται διακρίνουσα μεταχείριση εις βάρος τους.

Δύο είναι τα ζητήματα που ανακύπτουν σε σχέση με τους κοινοτικούς φοιτητές. Το ένα αφορά τη δυνατότητα ελεύθερης πρόσβασής τους στην Ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση και το άλλο αφορά την καταβολή διδάκτρων.

Στο θέμα της πρόσβασης των κοινοτικών φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση η Ελληνική πολιτεία δεν έχει προβεί σε ιδιαίτερη νομοθετική ρύθμιση. Η διαδικασία επιλογής των κοινοτικών φοιτητών δεν διαφοροποιείται από τη διαδικασία επιλογής των υπόλοιπων αλλοδαπών-αλλογενών. Ωστόσο υπάρχει σαφής αλλά άτυπη πολιτική

του ΥΠ.ΕΠ.Θ. πάνω στο ζήτημα αυτό. Σύμφωνα με πληροφορίες στελεχών του Τμήματος Εισιτηρίων Εξετάσεων, όλες οι αιτήσεις κοινοτικών υποψηφίων για εισαγωγή σε πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών γίνονται δεκτές.

Η νομοθεσία έχει τροποποιηθεί για να επιτρέψει την κινητικότητα των προπτυχιακών φοιτητών και σπουδαστών που συμμετέχουν στα προγράμματα ανταλλαγών της Ε.Ε. Το άρθρο 26 του Ν. 1824/88⁸⁶ περί “ρύθμισης θεμάτων εκπαιδευτικών και άλλων διατάξεων” προβλέπει υποτροφίες κινητικότητας στα πλαίσια των Ευρωπαϊκών προγραμμάτων (κυρίως του Erasmus), έτσι ώστε οι Έλληνες φοιτητές των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να μπορούν να παρακολουθήσουν μαθήματα του προγράμματος σπουδών τους σε αντίστοιχο τμήμα ομοταγούς ιδρύματος άλλου κράτους-μέλους. Αντίστοιχα οι εισερχόμενοι Ερασμιακοί φοιτητές προβλέπεται να εγγράφονται στις γραμματείες των σχολών και τμημάτων ως “φιλοξενούμενοι φοιτητές” προκειμένου να απολαμβάνουν των δικαιωμάτων που έχουν και οι Έλληνες συνάδελφοί τους (παραμονή στις φοιτητικές εστίες, σίτιση στα φοιτητικά εστιατόρια, δυνατότητα μειωμένου εισιτηρίου στα μέσα μαζικής μεταφοράς κ.λ.π.).

Όσον αφορά το ζήτημα των διδασκτρων, σύμφωνα με το νόμο (1351/83, αρ.3) οι κοινοτικοί φοιτητές, είτε οφείλουν να πληρώνουν τα μισά δίδακτρα (εφόσον στις αντίστοιχες χώρες οι Έλληνες φοιτητές πληρώνουν δίδακτρα) είτε απαλλάσσονται εντελώς (εάν και οι Έλληνες φοιτητές δεν καταβάλλουν δίδακτρα στις αντίστοιχες χώρες).

Πρακτικά δεν υφίσταται σοβαρό πρόβλημα διακρίνουσας μεταχείρισης εις βάρος των ελεύθερα μετακινούμενων κοινοτικών φοιτητών γιατί τα Ελληνικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σπάνια εφαρμόζουν τη συγκεκριμένη διάταξη του νόμου και κατά συνέπεια συνήθως δεν ζητείται από τους αλλογενείς-αλλοδαπούς φοιτητές (κοινοτικούς και μη) να καταβάλλουν δίδακτρα.

Πάντως ανεξάρτητα από την πρακτική που ακολουθείται, η εναρμόνιση της Ελληνικής νομοθεσίας με το Κοινοτικό δίκαιο θα επέβαλε την κατάργηση αυτής της διάταξης με βάση το δικαίωμα της ίσης πρόσβασης Ελλήνων και κοινοτικών φοιτητών στην Ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το άρθρο 16 του Συντάγματος σύμφωνα με το οποίο “πάντες οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας, καθ’ όλας τας βαθμίδας

⁸⁶ Ο χρόνος φοίτησης στο εξωτερικό, που δεν μπορεί να υπερβαίνει το ένα ακαδημαϊκό έτος λογίζεται ως πραγματικός χρόνος φοίτησης. Η αντιστοιχία των μαθημάτων που παρακολουθούνται καθορίζεται από το οικείο τμήμα του Ελληνικού Ιδρύματος, ενώ το ομολογούμενο των αλλοδαπών ιδρυμάτων βεβαιώνεται από το ΔΙ.Κ.Α.Τ.Σ.Α. (για τα Πανεπιστήμια) και το Ι.Τ.Ε. (για ιδρύματα Τεχνολογικής Εκπαίδευσης). η διαχείριση των Ευρωπαϊκών υποτροφιών που χορηγούνται σε Έλληνες φοιτητές ανατέθηκε στον κρατικό φορέα υποτροφιών, το Ι.Κ.Υ.

αυτής, εις τα κρατικά εκπαιδευτήρια”, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνει πλέον και τους κοινοτικούς υπηκόους.

2.3 Οι Ποσοστώσεις για τους Ξένους Φοιτητές

Στην Ελλάδα, ουσιαστικοί περιορισμοί στην πρόσβαση των ξένων φοιτητών στα προπτυχιακά προγράμματα σπουδών ίσχυαν μόνο μετά τη μεταπολίτευση. Τότε το σύστημα των ποσοστώσεων γενικεύεται και ισχύει για όλους τους κλάδους σπουδών και για όλες τις κατηγορίες των ξένων φοιτητών.

Μπορεί λοιπόν να υποστηριχθεί ότι μέχρι τη μεταπολίτευση το εκπαιδευτικό σύστημα εμφανίζεται “ανοικτό” προς τους ξένους φοιτητές, καθώς το ποσοστό του 20-25% επί του αριθμού εισακτέων των σχολών θετικής κατεύθυνσης, που συνολικά παραχωρείται στους ξένους φοιτητές, είναι εξαιρετικά μεγάλο, ενώ στις σχολές θεωρητικής κατεύθυνσης δεν επιβάλλεται κανένας περιορισμός.

Όπως ήδη επισημάνθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο της μελέτης, μέχρι το 1965-70 οι ξένοι φοιτητές εγγράφονταν καθ’ υπέρβαση του αριθμού εισακτέων και χωρίς κανένα περιορισμό. Από τη στιγμή που η πρόσβαση των ξένων φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση περιέρχεται στον έλεγχο του κράτους, εισάγονται ποσοστώσεις στον αριθμό των ξένων φοιτητών που επιθυμούν να εγγραφούν στις σχολές θετικής κατεύθυνσης.

Θυμίζουμε εδώ ότι το 1965 εισήχθησαν οι πρώτες ποσοστώσεις στις σχολές θετικής κατεύθυνσης και αφορούσαν τις κατηγορίες των ομογενών-Ελλήνων του εξωτερικού και Κυπρίων. Σε αυτές τις σχολές ορίστηκε ότι οι ομογενείς και οι Έλληνες του εξωτερικού εισάγονταν μέχρι ποσοστού 5% του συνολικού αριθμού εισακτέων. Αρχικά και στους Κύπριους παραχωρήθηκε αντίστοιχο ποσοστό 5%. Το 1970 το ποσοστό των Κυπρίων που εισάγεται στις σχολές θετικής κατεύθυνσης αυξάνεται από 5% σε 10% και το συνολικό ποσοστό που παραχωρείται σε ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού και Κυπρίους διαμορφώνεται σε 15% επί του αριθμού εισακτέων στις σχολές θετικής κατεύθυνσης. Στις σχολές θεωρητικής κατεύθυνσης ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού και Κύπριοι εγγράφονται σε αριθμούς απεριόριστους.

Από το 1971 εισάγονται (αντίστοιχες) ποσοστώσεις για τους αλλοδαπούς-αλλογενείς οι οποίοι εισάγονται στις σχολές θετικής κατεύθυνσης σε ποσοστό 10% του συνολικού αριθμού εισακτέων. Η επιβολή ποσοστώσεων για τους αλλοδαπούς-αλλογενείς στις θετικές επιστήμες φαίνεται να επιβλήθηκε κατ’ αναλογία προς την ποσοστίαση που ίσχυε για τους ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού και όχι με σκοπό να ανακό-

ψει κάποια εξαιρετικά μεγάλη ροή αλλογενών-αλλοδαπών. Στις σχολές θεωρητικής κατεύθυνσης δεν επιβάλλεται κανένας περιορισμός.

Οι ποσοτώσεις που εφαρμόζονται στους κλάδους των θετικών επιστημών στην περίοδο 1965-71 θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως ένα μέτρο οικονομικού χαρακτήρα, με την έννοια ότι από τη στιγμή που το κράτος αποκτά τον έλεγχο της πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και μια γενικότερη εποπτεία της κατάστασης, επιχειρεί να θέσει ένα “ανώτατο όριο” στην εισαγωγή ξένων φοιτητών στις “ακριβές” σχολές θετικής κατεύθυνσης, η φοίτηση στις οποίες προϋποθέτει την ύπαρξη υποδομών, τη δημιουργία εργαστηρίων κ.λ.π.

Μετά τη μεταπολίτευση φαίνεται να κυριαρχεί μια διαφορετική λογική στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής. Για τους ομογενείς Έλληνες του εξωτερικού ισχύουν ποσοτώσεις που ρυθμίζουν το συνολικό αριθμό εισακτέων. Δεν εφαρμόζονται ποσοτώσεις κατά κλάδο σπουδών. Για τους αλλοδαπούς-αλλογενείς και τους Κυπρίους επιβάλλονται ποσοτώσεις που ρυθμίζουν τους αριθμούς εισακτέων κατά κλάδους σπουδών, περιορίζοντας την πρόσβαση στις Πολυτεχνικές, τις Ιατρικές Σχολές και τις Σχολές Θετικών Επιστημών (Τμήματα Φυσικής, Χημείας, Βιολογίας, Μαθηματικών). Η συνολικότερη εικόνα της πολιτικής που ασκείται μέσα από τις ποσοτώσεις γίνεται εμφανής μόνο εάν λάβει κανείς υπόψη του το συνδυασμένο αποτέλεσμα των διακυμάνσεων που κάθε φορά ισχύουν για τις διάφορες κατηγορίες ξένων φοιτητών⁸⁷.

2.3.1. Αλλοδαποί-Αλλογενείς

Η μείωση των ποσοστών εισαγωγής των αλλοδαπών-αλλογενών είναι ιδιαίτερα δραστική από το 1976 και φθάνει στο απόγειό της το 1986, οπότε για μια διετία θεσπίζεται η χαμηλότερη ποσοστωση για τους αλλοδαπούς-αλλογενείς (1%) η οποία ισχύει για όλους τους κλάδους σπουδών. Από το 1988 παρατηρείται μια μεταστροφή της πολιτείας που εκφράζεται με σταδιακή αύξηση των ποσοστών των αλλοδαπών-αλλογενών που εισάγονται στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και διαφοροποίηση τους κατά κλάδο σπουδών. Στις σχολές θεωρητικής κατεύθυνσης τους παραχωρείται ποσοστό 2-3%, ενώ στις θετικές επιστήμες το ποσοστό εισαγωγής τους παραμένει 1%. Αναλυτικά οι ποσοτώσεις διαμορφώνονται ως εξής:

⁸⁷ Συνοπτική παρουσίαση των ποσοστώσεων που ίσχυαν για όλες τις κατηγορίες ξένων φοιτητών δίνεται στον Πίνακα 1: 225-228

- Το 1976 (Π.Δ.169) το ποσοστό εγγραφής τους ορίζεται στο 5% του αριθμού εισακτέων σε όλα τα ιδρύματα.
- Το 1980 (Π. Δ. 463) το ποσοστό εγγραφής των αλλοδαπών-αλλογενών σε όλες τις σχολές μειώνεται στο 4%
- Το 1983 (Υ.Α. 150/β3/3855 της 22.7.83) το ποσοστό εισαγωγής των αλλοδαπών-αλλογενών καθορίζεται σε 4% σε όλα τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και 3% στα Τ.Ε.Ι.
- Το 1986 (Π.Δ. 165) θεσπίζεται το κατώτατο ποσοστό εισαγωγής αλλοδαπών-αλλογενών, που αντιστοιχεί στο 1% του αριθμού εισακτέων σε όλα τα ιδρύματα, ενώ παράλληλα, λόγω της όξυνσης των σχέσεων με την Τουρκία για λόγους εθνικής ασφάλειας, δεν εισάγονται αλλοδαποί-αλλογενείς στις σχολές που λειτουργούν στα γεωγραφικά διαμερίσματα της Θράκης, του Αιγαίου και των Δωδεκανήσων.
- Το 1988 αλλοδαποί-αλλογενείς εισάγονται σε ποσοστό 1% σε σχολές Πολυτεχνικές, Επιστημών Υγείας, Θετικών Επιστημών, Γεωτεχνικών επιστημών, την Ανώτατη Γεωπονική Σχολή Αθήνας, στα Τμήματα των Τ.Ε.Ι. (πλην Μαιευτικής & Νοσηλευτικής), και την ΑΣΕΤΕΜ-ΣΕΛΕΤΕ. Επίσης εισάγονται σε ποσοστό 3% στις Φιλοσοφικές Σχολές, τα Τμήματα Νομικής, τα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης και Νηπιαγωγών. Τέλος οι αλλοδαποί-αλλογενείς εισάγονται σε ποσοστό 2% στις λοιπές Ανώτατες Σχολές καθώς και τα Τμήματα Μαιευτικής και Νοσηλευτικής των Τ.Ε.Ι.
- Το 1992 τα ποσοστά εισαγωγής αλλοδαπών-αλλογενών διαμορφώνονται ως εξής: ποσοστό 1% στα Τμήματα Πολυτεχνικών σχολών, Σχολών Επιστημών Υγείας, Θετικών και Γεωτεχνικών Επιστημών. Ποσοστό 3% του αριθμού εισακτέων στις Φιλοσοφικές και Θεολογικές Σχολές, Τμήματα Ξένων Γλωσσών, Τμήματα Νομικής, Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης & Νηπιαγωγών. Ποσοστό 2% στα Τμήματα Οικονομικών Επιστημών, Πολιτικών Επιστημών, τα Τμήματα Φυσικής Αγωγής και τα υπόλοιπα Τμήματα των Α.Ε.Ι. Ποσοστό 2% στα τα Τμήματα Ιατρικών Εργαστηρίων, Ραδιολογίας-Ακτινολογίας, Οδοντοτεχνικής, Οπτικής, Φυσικοθεραπείας, Εργοθεραπείας, Αισθητικής, Δημόσιας Υγιεινής, Νοσηλευτικής Μαιευτικής, Επισκεπτών Υγείας, Βρεφονηπιοκομίας και Κοινωνικής Εργασίας των Τ.Ε.Ι. Ποσοστό 1% για τα υπόλοιπα Τμήματα των Τ.Ε.Ι., την ΑΣΕΤΕΜ ΣΕΛΕΤΕ και την Σχολή Τουριστικών Επαγγελματιών της Ρόδου. Ταυτόχρονα καταργείται ο περιορισμός που ίσχυε για την μη εισαγωγή αλλοδαπών-αλλογενών στα γεωγραφικά διαμερίσματα Θράκης, Αιγαίου και Δωδεκανήσων.

- Από το 1997 (Υ.Α. Φ/152.11/β3/4903 της 5.12.1997) τα ποσοστά εισαγωγής των αλλοδαπών-αλλογενών καθορίζονται σε: Ποσοστό 1% του αριθμού εισακτέων στα Α.Ε.Ι. της 1^{ης} και 2^{ης} δέσμης και στα Τ.Ε.Ι. της 1^{ης} & 4^{ης} δέσμης. Ποσοστό 2% στα Α.Ε.Ι. της 4^{ης} δέσμης στα Τ.Ε.Ι. της 2^{ης} δέσμης, τα Τ.Ε.Φ.Α.Α. και τα Τμήματα Μουσικών Σπουδών. Ποσοστό 3% στα Α.Ε.Ι. της 3^{ης} δέσμης.

2.3.2. Ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού

Σε γενικές γραμμές οι ποσοστώσεις για τους ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού κυμαίνονται ανάμεσα στο 5-6,5% στην περίοδο 1976-1988. Από το 1988 το ποσοστό εισαγωγής τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση μειώνεται ελαφρά και σταθεροποιείται στο 4% (ποσοστό που ισχύει μέχρι σήμερα). Αναλυτικότερα οι ποσοστώσεις διαμορφώνονται ως εξής.

- Το 1976 ποσοστό εισακτέων που αναλογεί σε Έλληνες του εξωτερικού ορίζεται σε 4% σε όλες τις σχολές. Επιπλέον εισάγονται ομογενείς που κατέφυγαν από τη Βόρειο Ήπειρο μετά το 1939 σε ποσοστό 1%. Παραχωρείται λοιπόν συνολικά ποσοστό 5% του αριθμού εισακτέων στους ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού. (Π. Δ. 169/19.3.76).
- Το 1979 (Π.Δ.282/79) τα ποσοστά εισαγωγής ομογενών-Ελλήνων του εξωτερικού ορίζονται ως εξής: Ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού εισάγονται μέχρι ποσοστού 4% του συνολικού αριθμού εισακτέων. Επιπλέον εισάγονται α) ομογενείς από την Τουρκία σε ποσοστό 1%. β) ομογενείς από τη Βόρειο Ήπειρο σε ποσοστό 1% γ) ομογενείς από την Ίμβρο & την Τένεδο σε ποσοστό 0,5% ε). Το συνολικό ποσοστό ομογενών-Ελλήνων του εξωτερικού αυξάνεται σε 6,5% του αριθμού εισακτέων.
- Το 1982 τα ποσοστά των ομογενών που έχουν καταφύγει από τη Βόρειο Ήπειρο και την Τουρκία μειώνονται από 1% σε 0,5% για κάθε κατηγορία και το συνολικό ποσοστό ομογενών-Ελλήνων του εξωτερικού διαμορφώνεται σε 5,5% του συνολικού αριθμού εισακτέων.
- Από το 1983 με την Υ.Α. Φ 150/Β3/3855 της 22.7.83 καταργούνται τα ειδικά ποσοστά για τις κατηγορίες "ομογενών καταφυγόντων λόγω δυσμενών πολιτικών περιστάσεων". Η ποσόστωση για τους ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού ορίζεται σε 6% του συνολικού αριθμού εισακτέων στα Α.Ε.Ι. και τα Τ.Ε.Ι.. Το 1986 το ποσοστό εισαγωγής των ομογενών - Ελλήνων του εξωτερικού μειώνεται σε 5% του συνολικού αριθμού εισακτέων σε Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι. (Π.Δ.165/15.5.86).

- Από το 1988, με την Υ.Α. Φ 152.11/β3/1181, παρατηρείται μια μείωση του ποσοστού εισαγωγής των ομογενών-Ελλήνων του εξωτερικού, που σταθεροποιείται πλέον στο 4% επί του συνολικού αριθμού εισακτέων, ποσοστό που ισχύει μέχρι σήμερα.
- Από το 1995 (Ν.2327/95) εισάγεται μια διαφοροποίηση που αφορά το είδος του Λυκείου που έχει τελειώσει ο ομογενής-Έλληνας του εξωτερικού. Θεσπίζεται (ειδικό) ποσοστό εισαγωγής (1%) όσους έχουν τελειώσει τις τρεις τελευταίες τάξεις του Λυκείου σε ξένο Λύκειο ή αντίστοιχο σχολείο στο εξωτερικό. Έτσι τα ποσοστά εισαγωγής των ομογενών-Ελλήνων του εξωτερικού διαμορφώνονται σε 3% για όσους έχουν τελειώσει Ελληνικό Λύκειο (στο εξωτερικό) και 1% για όσους έχουν τελειώσει ξένο Λύκειο.

2.3.3. Κύπριοι

Οι ποσοστώσεις των Κυπρίων, στην περίοδο 1976-1996, διαμορφώνονται κατά κλάδους σπουδών. Αλλαγή παρατηρείται το 1997 οπότε για πρώτη φορά παραχωρείται στους Κυπρίους ενιαίο ποσοστό εισαγωγής τους σε όλους τους κλάδους σπουδών (7%).

Το 1976 στις σχολές θεωρητικής κατεύθυνσης χορηγείται στους Κυπρίους ποσοστό 15% το οποίο από το 1980 μειώνεται στο 10% του αριθμού εισακτέων, το 1992 στο 8%. Όσον αφορά τις σχολές θετικής κατεύθυνσης παρατηρείται μια συνεχής αυξομείωση των ποσοστώσεων που κυμαίνεται από 5-8%.

- Το 1976 το ποσοστό εισαγωγής Κυπρίων ορίζεται σε 15% για τις σχολές θεωρητικής κατεύθυνσης και σε 5% για τις Σχολές του Φυσικομαθηματικού, Γεωπονικού-Δασολογικού, Ιατρικού, Φαρμακευτικού και Τεχνικού Κύκλου. Ειδικά όμως στις Σχολές του Πανεπιστημίου Αθηνών, προς τις οποίες οι Κύπριοι φαίνονται να εμφανίζουν ιδιαίτερη προτίμηση, ορίζεται ότι το ποσοστό των Κυπρίων δεν μπορεί να υπερβαίνει το 5% του συνολικού αριθμού εισακτέων (Π. Δ. 169/19.3.76).
- Το 1979 (Π.Δ.282/79) τα ποσοστά εισαγωγής Κύπρίων στις σχολές θετικής κατεύθυνσης αυξάνονται από 5% σε 8% ενώ παραμένει το 15% για τις υπόλοιπες σχολές (θεωρητικής κατεύθυνσης).
- Το 1980 με το Π. Δ. 463/80 τα ποσοστά των Κυπρίων διαμορφώνονται ως εξής: Στις σχολές θετικής κατεύθυνσης 6%, στις υπόλοιπες Σχολές των Α.Ε.Ι. σε ποσοστό 10%, στις Ανώτερες Τεχνικές και Επαγγελματικές Σχολές του Λεκανοπεδίου

ου Αττικής (δημόσιες και ιδιωτικές) ποσοστό 5%, στις Ανώτερες Τεχνικές Επαγγελματικές Σχολές εκτός Αττικής σε ποσοστό 10%.

- Το 1981 με το Π. Δ.37 το ποσοστό των Κυπρίων που εισάγεται στις σχολές θετικής κατεύθυνσης των Α.Ε.Ι. μειώνεται από 6% σε 5%. Τα υπόλοιπα ποσοστά παραμένουν αμετάβλητα.
- Με την Υ.Α. Φ 150/Β3/3855 της 22.7.83 τα ποσοστά των Κυπρίων ορίζονται σε 5% για τις Πολυτεχνικές, Ιατρικές, Κτηνιατρικές & Οδοντιατρικές Σχολές 1^{ης} και 2^{ης} δέσμης, 10% για τις υπόλοιπες Σχολές των Α.Ε.Ι., 10% στα Τ.Ε.Ι.

Από το 1986 η εκπαιδευτική συνεργασία με την Κύπρο θεσμοποιείται, υπογράφεται το Πρώτο Μνημόνιο συνεργασίας και η πολιτική για την πρόσβαση των Κυπρίων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αποφασίζεται πλέον από κοινού από Ελλάδα και Κύπρο ενόψει και της επικείμενης ίδρυσης του Πανεπιστημίου Κύπρου.

- Το 1988 τα ποσοστά των Κυπρίων ορίζονται σε 5% για Σχολές Πολυτεχνικές, Ιατρικές, Κτηνιατρικές, Οδοντιατρικές, Νοσηλευτικής, Ξένων γλωσσών μετάφρασης & διερμηνείας, εικαστικών και εφαρμοσμένων τεχνών και σε 10% για τις υπόλοιπες Σχολές. (Υ.Α. Φ 152.11/β3/1181 της 28.3.88).

Στο Δεύτερο Μνημόνιο που υπογράφεται το 1989 αποφασίζεται να αυξηθούν τα ποσοστά Κυπρίων σε ορισμένες σχολές και να μειωθούν σε άλλες. Έτσι

- Το 1992 τα ποσοστά των Κυπρίων διαμορφώνονται σε 6% στις Πολυτεχνικές Σχολές, την Ιατρική, την Οδοντιατρική και τη Νοσηλευτική και σε 8% για τις υπόλοιπες σχολές.

Στο Τρίτο Μνημόνιο η διαπραγμάτευση των ποσοστρώσεων αποφασίζεται αποσκοπώντας στη στήριξη του Πανεπιστημίου Κύπρου. Με κοινή απόφαση μειώνονται τα ποσοστά εισαγωγής Κυπρίων στα Ελληνικά Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι. ενώ η Κύπρος χορηγεί ένα 10% του συνολικού αριθμού εισακτέων στο Πανεπιστήμιο Κύπρου σε Έλληνες.

- Οι αποφάσεις του μνημονίου υλοποιούνται άμεσα με την Υ.Α. Φ/152.11/β3/4903 της 15.12.97, με την οποία τα ποσοστά των Κυπρίων διαμορφώνονται σε 7% για όλες τις σχολές.

2.4. Η Κρατική Πολιτική για την Ελεύθερη Κινητικότητα.

Στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες η δεκαετία 1975-85 χαρακτηρίζεται από την εισαγωγή επιλεκτικών πολιτικών προσέλκυσης ξένων φοιτητών που αποσκοπεί στη μείωση των φοιτητών από χώρες του τρίτου κόσμου και στην παράλληλη αύξηση της

ενδοευρωπαϊκής κινητικότητας. Στην υιοθέτηση περιοριστικών πολιτικών οδήγησε η υπερβολική αύξηση του αριθμού των ελεύθερα μετακινούμενων φοιτητών στον άξονα Βορρά – Νότου στην περίοδο 1950-75. Οι περιοριστικές αυτές πολιτικές των Ευρωπαϊκών χωρών ασκήθηκαν, είτε με τη λήψη νομοθετικών μέτρων και την επιβολή ποσοστώσεων στον αριθμό των ξένων φοιτητών (κατά κλάδους ή συνολικά στο εκπαιδευτικό σύστημα), είτε εναλλακτικά με αύξηση των διδάκτρων που οι ξένοι φοιτητές κλήθηκαν να πληρώσουν.

Μια αντίστοιχη πολιτική φαίνεται να εφαρμόζεται και στην Ελλάδα, καθώς τα ποσοστά εισαγωγής των ελεύθερα μετακινούμενων ξένων φοιτητών μειώνονται συνεχώς στη δεκαετία 1976-1986 και δεν επιστρέφουν ποτέ στα εξαιρετικά υψηλά ποσοστά της περιόδου 1965-70.

Θα πρέπει να επισημανθεί εδώ ότι η γενίκευση των ποσοστώσεων για τους ξένους φοιτητές, στην περίπτωση της Ελλάδας, ακολουθεί μεν το γενικότερο κλίμα, και εν μέρει τη λογική, της περιοριστικής πολιτικής των υπόλοιπων Ευρωπαϊκών κρατών, φαίνεται όμως να εφαρμόζεται όμως για άλλους λόγους που έχουν σχέση με τις ειδικότερες ελληνικές συνθήκες. Η Ελληνική πολιτεία δεν αποσκοπεί σε μείωση μιας υπερβολικά αυξημένης εισροής ξένων φοιτητών. Τέτοια ροή δεν φαίνεται να υπήρχε. Είναι βέβαιο ότι πρακτικά δεν εξετάστηκε ποτέ από το ΥΠ.ΕΠ.Θ. το ενδεχόμενο η περιοριστική πολιτική των Ευρωπαϊκών χωρών να έστρεφε προς την Ελλάδα σημαντικούς αριθμούς Ασιατών ή Αφρικανών υποψηφίων.

Η γενίκευση των ποσοστώσεων πρέπει κυρίως να ειδωθεί ως ένα συμπληρωματικό μέτρο της εκπαιδευτικής πολιτικής που ασκείται στο εσωτερικό. Το άμεσο εκπαιδευτικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα στην περίοδο της μεταπολίτευσης δεν είναι η ανακοπή της εισροής ξένων φοιτητών, αλλά η άμεση κάλυψη μιας εξαιρετικά έντονης, εκρηκτικής⁸⁸ θα έλεγε κανείς, εσωτερικής κοινωνικής ζήτησης για τριτοβάθμιες, πανεπιστημιακές κυρίως, σπουδές, στην οποία το εκπαιδευτικό σύστημα, παρά το γεγονός ότι συνεχώς διευρύνεται⁸⁹, δεν μπορεί να ανταποκριθεί. Η κατάσταση που

⁸⁸ Σύμφωνα με στοιχεία που παραθέτει ο Λ. Μαυρίδης, καθηγητής του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης και Γενικός Διευθυντής Ανωτάτης Εκπαίδευσης του ΥΠ.ΕΠ.Θ. ο φοιτητικός πληθυσμός της Ελλάδας στην περίοδο 1955-75 αυξάνεται δραματικά από 16.866 άτομα το 1955-56, σε 54.261 άτομα το 1965-66 και σε 95.385 άτομα το 1975-76 (Mavridis, L. 1979:41, πίνακας 5).

⁸⁹ Να σημειωθεί ότι μέχρι τη μεταπολίτευση το σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης αποτελείται από 4 Πανεπιστήμια (Αθηνών, Θεσσαλονίκης, Πάτρας και Ιωαννίνων) και 6 πανεπιστημιακού επιπέδου Ανώτατες Σχολές. Στην περίοδο 1974-78 αφενός διευρύνεται η λειτουργία των Πανεπιστημίων Πάτρας (δημιουργούνται τα τμήματα Μηχανολόγων, Πολιτικών και Χημικών Μηχανικών) και ~~Ιωαννίνων~~ (δημιουργείται το Τμήμα Χημείας και η Ιατρική Σχολή) και αφετέρου

έχει δημιουργηθεί στο χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης οδηγεί τελικά στην μεταρρύθμιση του 1982 και την συνολικότερη αναδιοργάνωση μιας τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που λειτουργούσε μέχρι τότε με νομικό πλαίσιο του 1932⁹⁰.

Το “κλείσιμο” του εκπαιδευτικού συστήματος στους ξένους φοιτητές πρέπει μάλλον να ερμηνευθεί σαν μια προσπάθεια σταθεροποίησης του αριθμού τους σε χαμηλά επίπεδα, σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα που συνεχώς διευρυνόταν, παρά σαν μια περιοριστική πολιτική. Ο περιορισμός των θέσεων των αλλοδαπών-αλλογενών αποσκοπούσε στη διασφάλιση όσο το δυνατόν περισσότερων θέσεων πρώτιστα για τους Έλληνες και δευτερευόντως για τους ομογενείς Έλληνες του εξωτερικού και τους Κυπρίους. Στόχευε στη ρύθμιση του συνολικού αριθμού ξένων φοιτητών, των οποίων οι απόλυτοι αριθμοί (κάτω ένα σύστημα ποσοστώσεων) θεωρητικά θα ήταν δυνατόν να αυξηθούν, καθώς το σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης διευρυνόταν.

Συνολικά μπορεί να παρατηρηθεί ότι μέχρι το 1983-84, η Ελληνική πολιτεία, δεν ενδιαφέρεται να ασκήσει πολιτική προσέλκυσης ξένων φοιτητών, αλλογενών ή ομογενών. Ενδιαφέρεται όμως να ενσωματωθεί στο διεθνές σύστημα, να ενισχύσει την εικόνα της ως αναπτυγμένης (και όχι υπό ανάπτυξη) χώρας και να εκπληρώσει τις διεθνείς υποχρεώσεις που αναλαμβάνει με την ένταξή της στη χορεία των αναπτυγμένων κρατών. Αυτό, όπως θα δούμε και στη συνέχεια, διαφαίνεται και στο ρυθμό με τον οποίο συνάπτει διμερείς συμβάσεις.

Η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, φαίνεται να μεταφέρει στην Ελλάδα το εκπαιδευτικό κλίμα της Ευρώπης. Ως ευρωπαϊκή επιρροή μπορεί να ερμηνευθεί το γεγονός ότι η Ελληνική πολιτεία κατανοεί, ότι μπορεί να ασκήσει μια επιλεκτική πολιτική προς ορισμένες κατηγορίες ξένων φοιτητών, μέσα στα πλαίσια των ειδικότερων ενδιαφερόντων της. Έτσι από το 1983 μεταστρέφεται η εκπαιδευτική πολιτική, και απέναντι στους ομογενείς Έλληνες του εξωτερικού και απέναντι στους αλλοδαπούς-αλλογενείς. Φαίνεται ότι η αναδιοργάνωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αποτελεί την αφορμή για την αρχή εφαρμογής εκπαιδευτικής πολιτικής με συγκεκριμένη κατεύθυνση απέναντι σε όλες τις κατηγορίες ξένων φοιτητών.

ιδρύονται τα πρώτα νεώτερα Πανεπιστήμια Θράκης και Κρήτης τα οποία αρχίζουν να δέχονται φοιτητές από το 1977-78. Επίσης ιδρύεται (αλλά δεν λειτουργεί) το Πολυτεχνείο Κρήτης.

⁹⁰ Μέχρι το 1982 λειτουργεί ένας μεγάλος αριθμός Ανώτερων Τεχνικών και Επαγγελματικών Σχολών δίπλα στα Πανεπιστήμια και τις Ανώτατες Σχολές. Από το 1982 σταδιακά καταργούνται οι παλαιότερες Παιδαγωγικές Ακαδημίες και η Εθνική Ακαδημία Σωματικής Αγωγής και δημιουργούνται αντίστοιχα πανεπιστημιακά τμήματα (Νηπιαγωγών, Δημοτικής Εκπαίδευσης και Τ.Ε.Φ.Α.Α.) ενώ παράλληλα σταματά σταδιακά η λειτουργία διάφορων (ιδιωτικών και δημόσιων) Ανώτερων Σχολών (π.χ. Νοσοκόμων, Μαιών ή Φυσιοθεραπευτών) καθώς δημιουρ-

Απέναντι στους ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού εγκαταλείπεται η λογική των δεκαετιών του '60 και του '70 και υιοθετείται μια σύγχρονη στάση. Το 1983 η Ελληνική πολιτεία καταργεί τα ειδικά ποσοστά εισαγωγής για κατηγορίες "καταφυγόντων προσφύγων" (από Τουρκία, τη Βόρειο Ήπειρο, χώρες του ανατολικού συνασπισμού κ.λ.π.). Φαίνεται ότι τα εξαιρετικά μικρά ποσοστά εισακτέων με βάση τις κατηγορίες αυτές οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι η συγκεκριμένη διαδικασία δεν έχει είχε πλέον λόγω ύπαρξης. Ταυτόχρονα στην περίοδο 1981-83 αλλάζει το νομικό πλαίσιο για την υπαγωγή των υποψηφίων στην κατηγορία των ομογενών-Ελλήνων του εξωτερικού και μειώνεται ο αναγκαίος χρόνος μόνιμης διαμονής στο εξωτερικό.

Μπορεί λοιπόν να υποστηριχθεί ότι παρατηρείται από το 1981-83 μια στροφή της πολιτικής προς τους ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού, η οποία σκοπό έχει την εισαγωγή μεγαλύτερου αριθμού παιδιών αποδήμων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η πολιτική αυτή υιοθετείται για να αντιμετωπιστούν ειδικότερα προβλήματα εκπαίδευσης των ελληνοπαίδων εξωτερικού. Η πολιτική αυτή εφαρμόζεται μεν μετά από πίεση της Ελληνικής ομογένειας που ζητεί την επίλυση των εκπαιδευτικών της προβλημάτων, υποδηλώνει όμως και μια διαφορετική στάση της πολιτείας η επιδιώκει τις καλές σχέσεις με τους αποδήμους.

Αντίθετα οι ποσοστώσεις που ισχύουν για τους αλλοδαπούς-αλλογενείς ρυθμίζουν όχι μόνο το συνολικό αριθμό εισακτέων αλλά επιβάλλουν περιορισμούς κατά κλάδο σπουδών. Η κατεύθυνση της επιλεκτικής πολιτικής προς ορισμένης προέλευσης αλλοδαπούς-αλλογενείς, γίνεται εμφανής σε επίπεδο ροών και κλάδων σπουδών και όχι στο θεσμικό πλαίσιο το οποίο ρυθμίζει την εισαγωγή του συνόλου των αλλογενών-αλλοδαπών. Για παράδειγμα, μια άτυπη πολιτική προσέλκυσης για παράδειγμα διαμορφώνεται απέναντι σε υποψήφιους προερχόμενους από τις χώρες της ευρύτερης περιφέρειας της Παλαιστίνης (Παλαιστίνιους, Ιορδανούς και Σύριους), όταν η Ελλάδα επιχειρεί να διαμορφώσει συμμαχίες με Αραβικά κράτη, ώστε να ανακόψει την Τουρκική επιθετικότητα και να προωθήσει αποτελεσματικότερα το Κυπριακό.

Στροφή της εκπαιδευτικής πολιτικής απέναντι στους ξένους φοιτητές παρατηρείται από το 1988 οπότε οι ποσοστώσεις για όλες τις κατηγορίες σταθεροποιούνται. Από το 1988 Το εκπαιδευτικό σύστημα εμφανίζεται περισσότερο ανοιχτό απέναντι στους αλλοδαπούς-αλλογενείς. Αυξάνονται τα ποσοστά που τους παραχωρούνται, στις Θεωρητικές Σχολές και στις Σχολές Κοινωνικών και Οικονομικών Επιστημών, ενώ

από το 1992⁹¹ αίρεται και ο περιορισμός της εισαγωγής τους στα γεωγραφικά διαμερίσματα Θράκης, Αιγαίου και Δωδεκανήσων.

Το άνοιγμα προς τους αλλοδαπούς-αλλογενείς φαίνεται να αντισταθμίζεται με μια παράλληλη μείωση του ποσοστού που παραχωρείται στους ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού, έτσι που ο συνολικός αριθμός ξένων φοιτητών δεν αυξάνεται ιδιαίτερα.

Από το 1995, από το 4% που παραχωρείται στους ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού, εξασφαλίζεται ένα ειδικό ποσοστό (1%) για όσους έχουν τελειώσει ξένο Λύκειο στο εξωτερικό. Σύμφωνα με πληροφορίες στελεχών του ΥΠ.Ε.Π.Θ. το μέτρο αυτό ελήφθη στο πλαίσιο σύμφιξης των σχέσεων του Ελληνικού κράτους με την Αμερικανική ομογένεια και μετά από πιέσεις του Ελληνοαμερικανικού λόμπι και του τότε αρχιεπισκόπου Αμερικής Ιακώβου, ώστε να εξασφαλισθούν θέσεις και για τους Έλληνες της Αμερικής, οι οποίοι κατά κανόνα στερούνται Ελληνικής παιδείας.

Η εκπαιδευτική πολιτική απέναντι στους Κυπρίους αποτελεί ειδικότερη περίπτωση καθώς αφενός οι σχέσεις με την Κύπρο παρέμειναν πάντοτε ιδιαίτερα στενές αφετέρου η Κύπρου δεν διέθετε μέχρι πρόσφατα πανεπιστήμιο, έτσι που η τριτοβάθμια εκπαίδευση της Ελλάδας ήρθε να υποκαταστήσει (ως ένα βαθμό) την έλλειψη ενός εθνικού συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης. Παρά το γεγονός ότι τα ποσοστά εισαγωγής των Κυπρίων μειώνονται συνεχώς από το 1976, παραμένουν πάντα ιδιαίτερα υψηλά, σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό της Κύπρου που κυμαίνεται περί τις 600-700.000 και λαμβανομένου υπόψη ότι οι Κύπριοι είχαν παράλληλα αυξημένη δυνατότητα πρόσβασης στο Βρετανικό εκπαιδευτικό σύστημα (ως υπήκοοι χώρας-μέλους της Βρετανικής Κοινοπολιτείας).

Η διακύμανση των ποσοστώσεων των Κυπρίων διαφοροποιείται κυρίως κατά κλάδους σπουδών. Η διακύμανση φαίνεται να ερμηνεύεται με βάση τη διεκδίκηση (από πλευράς Κύπρου) αυξημένου αριθμού θέσεων στις σχολές θετικής κατεύθυνσης, (όπου οι Κύπριοι αντιμετωπίζουν και μεγαλύτερη δυσκολία εισαγωγής σε Βρετανικά πανεπιστήμια). Δεδομένου ότι και από πλευράς Ελλήνων υπάρχει αυξημένη ζήτηση για τις σχολές θετικής κατεύθυνσης (κυρίως πολυτεχνικές και ιατρικές), η Ελλάδα προσπαθεί να διασφαλίσει μεγαλύτερο αριθμό θέσεων για τους Έλληνες υποψήφιους και φαίνεται συνεχώς να αντιδρά στη θέσπιση υψηλών ποσοστών εισαγωγής Κυπρίων. Σε αντάλλαγμα παραχωρεί (υπερβολικά μεγάλο) αριθμό θέσεων στις σχολές θεωρητικής κατεύθυνσης, όπου όμως η ζήτηση (από πλευράς Κυπρίων) δεν φαί-

⁹¹ Να σημειωθεί ότι στην περίοδο 1989-91 οι πανεπιστημιακού επιπέδου Ανώτατες Σχολές έχουν αναδιοργανωθεί ως πανεπιστήμια και έχει δημιουργηθεί μια πλειάδα νέων τμημάτων.

νεται να μπορεί να καλύψει την προσφορά, γεγονός που αποτέλεσε επανειλημμένα θέμα συζήτησης ανάμεσα στα δύο Υπουργεία Παιδείας.

Από το 1986 διαφοροποιείται η πολιτική απέναντι στους Κυπρίους και η κινητικότητα τίθεται σε πιο ορθολογική βάση. Η συνεργασία Ελλάδας-Κύπρου θεσμοποιείται, υπογράφονται τα Μνημόνια συνεργασίας και καθιερώνεται στενή συνεργασία ανάμεσα στα δύο υπουργεία Παιδείας. Αποφασίζεται η ίδρυση του Πανεπιστημίου Κύπρου, το οποίο η Ελλάδα δεσμεύεται να στηρίξει. Σταδιακά, ιδίως μετά τη λειτουργία του Πανεπιστημίου της Κύπρου το 1992, μειώνονται τα ποσοστά που παραχωρούνται στους Κυπρίους στις σχολές θεωρητικής κατεύθυνσης. Από τη μεριά του το Υπουργείο Παιδείας της Κύπρου αναλαμβάνει την υποχρέωση να καλύπτει τις θέσεις που παρέχονται σε Κυπρίους στα Α.Ε.Ι. και τα Τ.Ε.Ι..

Καταληκτικά θα πρέπει σε αυτό το σημείο να υπογραμμιστεί ότι όλο το ρυθμιστικό πλαίσιο το οποίο μέχρι τώρα περιγράφηκε ελέγχει την πρόσβαση των ελεύθερα μετακινούμενων φοιτητών στα προπτυχιακά προγράμματα σπουδών των Α.Ε.Ι. και των Τ.Ε.Ι.. Δεν ίσχυσε για τους υποτρόφους του Ελληνικού κράτους ή τους προπτυχιακούς φοιτητές που μετακινήθηκαν με τα Ευρωπαϊκά προγράμματα ανταλλαγών (Erasmus-Tempus).

Πρέπει ακόμη να επισημανθεί ότι το Ελληνικό κράτος ποτέ δεν δημιούργησε νομικό πλαίσιο για τον έλεγχο των ελεύθερα μετακινούμενων μεταπτυχιακών φοιτητών. Η πρόσβαση των ξένων φοιτητών στις διδακτορικές σπουδές ή στα μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών (ιδίως μετά το 1992 οπότε και τυπικά οργανώθηκαν) αποτελούσε και αποτελεί θέμα των τμημάτων και των ακαδημαϊκών.

3. Η Οργανωμένη Κινητικότητα

Στο υπόλοιπο αυτού του κεφαλαίου θα στραφούμε στην εξέταση του θεσμικού πλαισίου της οργανωμένης φοιτητικής κινητικότητας, η οποία εκφράζεται μέσα από την πολιτική υποτροφιών και την υλοποίηση προγραμμάτων μορφωτικών ανταλλαγών.

Η διαφορετική στάση που υιοθετεί η Ελληνική πολιτεία απέναντι σε αλλοδαπούς-αλλογενείς αφενός και ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού και τους Κυπρίους αφετέρου χαρακτηρίζει και την ανάπτυξη της πολιτικής υποτροφιών. Έτσι υπάρχει ήδη από τη δεκαετία του '50 μια πολιτική υποτροφιών προς ομογενείς, Έλληνες του εξωτερικού και Κυπρίους. Η πολιτική αυτή ασκείται αρχικά μέσω του εθνικού φορέα υποτροφιών, του Ι.Κ.Υ. και αργότερα μέσω υποτροφιών που χορηγούνται από το Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως. Η πολιτική υποτροφιών προς τους αλλοδαπούς-αλλογενείς αναπτύσσεται αργότερα και σχετική νομοθεσία αρχίζει να εμφανίζεται στη

δεκαετία του '70. Η πολιτική αυτή μέχρι σήμερα παραμένει αποσπασματική και ασυντόνιστη.

Η ανάπτυξη της πολιτικής υποτροφιών προς τους αλλοδαπούς-αλλογενείς εξαρτάται και από την ανάπτυξη των μορφωτικών και διεθνών εκπαιδευτικών σχέσεων του κράτους, όπως αυτές εκφράζονται μέσα από τις διακρατικές συμβάσεις, είτε μορφωτικές, είτε επιστημονικής και τεχνικής συνεργασίας. Στην περίπτωση της Ελλάδας οφείλουμε να εξετάσουμε και μια ιδιότυπη μορφή μορφωτικής σύμβασης, τα Μνημόνια εκπαιδευτικής συνεργασίας, που καλύπτουν τις ανάγκες μιας ιδιαίτερης εκπαιδευτικής σχέσης της Ελλάδας με την Κύπρο, που παραδοσιακά αποτελούσε μέρος της “ελληνικής ομογένειας”.

3.1. Οι Διμερείς Διακρατικές Συμβάσεις

Ένας άξονας της κρατικής πολιτικής για την οργανωμένη κινητικότητα των αλλοδαπών-αλλογενών διαμορφώνεται στο πλαίσιο των διμερών διακρατικών συμβάσεων. Οι διμερείς συμβάσεις αποτελούν κύριο τρόπο σύναψης συμφωνιών μεταξύ κρατών, θέτουν ένα πρώτο πλαίσιο συνεργασίας και αποτελούν μέσο ρύθμισης των διακρατικών σχέσεων. Ειδικότερα οι μορφωτικές συμβάσεις και οι συμβάσεις επιστημονικής και τεχνικής συνεργασίας θεωρείται παραδοσιακά ότι συμβάλλουν στη διατήρηση των καλών σχέσεων μεταξύ των κρατών, καθώς προάγουν τη γνώση της γλώσσας, των ιδιοτεροτήτων και του πολιτισμού της συμβαλλόμενης χώρας.

Ακόμη και όπου οι διακρατικές σχέσεις είναι τεταμένες οι επιστημονικές και μορφωτικές ανταλλαγές αντιμετωπίζονται ως γέφυρα για την καλλίτερη συνεννόηση των δύο πλευρών και ως ενδεδειγμένος τρόπος για την εξομάλυνση των διαφορών και την προαγωγή της αμοιβαίας κατανόησης. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι μορφωτικές συμβάσεις σπάνια καταγγέλλονται, ακόμα και κάτω από εξαιρετικές περιστάσεις (π.χ. πόλεμο, αλλαγή καθεστώτος ή συνόρων). Ακόμα και στην περίπτωση που για κάποιο διάστημα παραμείνουν ανενεργές, μπορούν εκ των υστέρων να ανανεωθούν.

Οι συμβάσεις που εδώ θα εξεταστούν, και που αποτέλεσαν μέρος του ρυθμιστικού πλαισίου για τις εκπαιδευτικές ανταλλαγές και τη φοιτητική κινητικότητα των αλλοδαπών-αλλογενών προς την Ελλάδα, είναι οι μορφωτικές συμβάσεις και οι συμβάσεις τεχνικής και επιστημονικής συνεργασίας.

Οι συμβάσεις ενδιαφέρουν τη μελέτη αυτή για δύο λόγους. Αφενός το περιεχόμενο μιας σύμβασης (και το πρόγραμμα ανταλλαγών που συμφωνείται εις εκτέλεσή της) είναι δυνατόν να περιλαμβάνει ειδικούς όρους και να προσδιορίζει την ευρύτητα των

σχέσεων και ανταλλαγών ανάμεσα σε δύο κράτη. Αφετέρου ο συνολικός αριθμός των συμβάσεων που συνάπτει ένα κράτος παρέχει ένδειξη για τη δραστηριοποίηση του στο χώρο των διεθνών σχέσεων και, με αυτή την έννοια, ένδειξη για το βαθμό ενσωμάτωσής του στο διεθνές σύστημα.

3.1.1. Χρονολογική και Γεωγραφική Ταξινόμηση των Συμβάσεων

Μέχρι το 1995 το Ελληνικό κράτος υπέγραψε συνολικά 100 διακρατικές συμβάσεις μορφωτικής και τεχνικής-επιστημονικής συνεργασίας με 66 χώρες και δύο πρωτόκολλα Μορφωτικής Συνεργασίας⁹². Ο Πίνακας 2 (σελ 229-230) δίνει τη χρονολογική ταξινόμηση των μορφωτικών συμβάσεων και των συμβάσεων επιστημονικής και τεχνικής συνεργασίας που συνήψε η Ελλάδα με τρίτες χώρες.

Μια πρώτη χρονολογική ταξινόμηση των συμβάσεων αποκαλύπτει τα εξής:

Η Ελλάδα πριν το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο υπέγραψε μια μόνο μορφωτική σύμβαση, το 1939, με τη Γαλλία. Αρχίζει να αναπτύσσει διεθνή δραστηριότητα στο χώρο των μορφωτικών σχέσεων από τη δεκαετία του πενήντα, και στην περίοδο 1952-1964 υπογράφει 16 ακόμη συμβάσεις. Η διεθνής δραστηριότητα και η ενσωμάτωση της Ελλάδας στο διεθνές σύστημα ανακόπτεται στη δικτατορία, η οποία μπορεί να θεωρηθεί ως περίοδος απομόνωσης της χώρας από το διεθνές σύστημα. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην περίοδο 1967-74 κυρώνονται 5 μόνον μορφωτικές συμβάσεις, που όλες είχαν υπογραφεί πριν τη δικτατορία, ενώ υπογράφεται μια μόνο σύμβαση (με την Κεντρική Αφρική) που κυρώνεται επίσημα το 1977.

Συνολικά σε μια περίοδο 35 χρόνων (1939-1974) η Ελλάδα συνάπτει 22 μόνον συμβάσεις. Ο σχετικά μικρός αριθμός συμβάσεων, και κατ' επέκταση οι περιορισμένες εκπαιδευτικές ανταλλαγές με μικρό αριθμό κρατών, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι υποδηλώνει χαμηλό βαθμό ενσωμάτωσης της χώρας στο διεθνές σύστημα.

Θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι η ενσωμάτωση της Ελλάδας στο διεθνές σύστημα ουσιαστικά επέρχεται μετά τη μεταπολίτευση και συγκεκριμένα στα δεκατρία χρόνια που μεσολαβούν από το 1976 μέχρι το 1988. Τότε υπογράφονται συνολικά 64 συμβάσεις. Η ένταξη της Ελλάδας στη χορεία των αναπτυγμένων κρατών φαίνεται να σηματοδοτεί και την αρχή της ουσιαστικής δραστηριοποίησής της στο χώρο των διεθνών εκπαιδευτικών σχέσεων.

⁹² Ένα με τη Σλοβακία το 1996 και ένα με τη Σλοβενία το 1997.

Η επάνοδος στη δημοκρατία συνοδεύεται από τη σύναψη ενός μεγάλου αριθμού διακρατικών συμβάσεων. Στα δύο πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης υπογράφεται μια μόνο μορφωτική σύμβαση καθώς άλλες φαίνεται να είναι οι προτεραιότητες του Υπουργείου Εξωτερικών. Μέσα στην επόμενη πενταετία όμως (1976-1980) υπογράφονται 32 συμβάσεις. Ενδεικτικό της ταχύτητας με την οποία διευθετούνται θέματα που είχαν παραμείνει σε εκκρεμότητα σε όλη τη διάρκεια της δικτατορίας είναι το ότι ο νόμος 366/25.6.76 κυρώνει ταυτόχρονα συμβάσεις με δέκα διαφορετικές χώρες. Στην περίοδο 1981-1988 υπογράφονται 31 ακόμη συμβάσεις, ενώ στην περίοδο 1990-95 υπογράφονται 14 ακόμη διμερείς διακρατικές συμβάσεις.

Η γεωγραφική και γεωπολιτική ταξινόμηση των συμβάσεων μας δίνει μια πρώτη ένδειξη για τα κράτη με τα οποία υπάρχει πρόθεση συνεργασίας και ενδιαφέρον για τη σύναψη στενότερων σχέσεων. Αναδεικνύει τις ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές προς τις οποίες η Ελληνική πολιτεία επιχειρεί κάποιο άνοιγμα και προς τις οποίες στρέφεται το κρατικό ενδιαφέρον ή κράτη.

Το μεγαλύτερο μέρος των συμβάσεων (67 επί συνόλου 100) έχει υπογραφεί με χώρες που ανήκουν στον άμεσο γεωπολιτικό περίγυρο της Ελλάδας (Ευρώπη και Νοτιοανατολική Μεσόγειο). Τριάντα τρεις ακόμη συμβάσεις έχουν υπογραφεί με χώρες περισσότερο απομακρυσμένες γεωγραφικά. Μπορούν να διακριθούν τρεις μεγάλες υποκατηγορίες χωρών:

- Χώρες της Ευρώπης είτε πλήρη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είτε υπό ένταξη, π.χ. Μάλτα, Βαλκανικές χώρες και ορισμένες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης πρώην μέλη του ανατολικού συνασπισμού (περιλαμβανομένης της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.). Η Ελλάδα έχει υπογράψει συνολικά 40 συμβάσεις με αυτές τις χώρες: 20 συμβάσεις με κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και 1 σύμβαση με τη Μάλτα (υπό ένταξη) 13 συμβάσεις με χώρες των Βαλκανίων και 14 συμβάσεις με άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.
- Χώρες της ευρύτερης περιφέρειας της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, δηλαδή χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής. Η Ελλάδα έχει υπογράψει 10 συμβάσεις με χώρες της Μέσης Ανατολής και 8 συμβάσεις με χώρες της Βόρειας Αφρικής
- Περισσότερο απομακρυσμένες χώρες της Υποσαχάρειας Αφρικής, της Λατινικής Αμερικής και της Άπω Ανατολής. Η Ελλάδα έχει υπογράψει συνολικά 33 τέτοιες συμβάσεις 15 συμβάσεις με χώρες της Υποσαχάρειας Αφρικής, 10 συμβάσεις με χώρες της Ωκεανίας και της Άπω Ανατολής και 8 συμβάσεις με χώρες της Αμερικανικής ηπείρου (Βόρεια και Λατινική Αμερική).

- Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί η Κύπρος. Να σημειωθεί εδώ ότι το 1986, παράλληλα με το πρώτο Μνημόνιο Εκπαιδευτικής Συνεργασίας υπογράφηκε για πρώτη φορά και σύμβαση Επιστημονικής και Τεχνικής Συνεργασίας με την Κύπρο.

Η υπογραφή μιας σύμβασης δηλώνει πρόθεση μορφωτικών ανταλλαγών. Ωστόσο, το εάν η πρόθεση πράγματι υλοποιείται ή όχι (και σε ποιο βαθμό) είναι άλλης τάξης ζητήματα. Ο τρόπος υλοποίησης των συμβάσεων και το εύρος της συνεργασίας μπορεί να διαπιστωθεί μόνο μέσα από τα συγκεκριμένα προγράμματα μορφωτικών ανταλλαγών που καταρτίζονται κάθε φορά.

3.1.2. Το Περιεχόμενο και η Διαδικασία Υπογραφής των Συμβάσεων

Δεν θα πρέπει να αποδώσει κανείς εξαιρετική σημασία στη μορφολογία μιας σύμβασης. Οι συμβάσεις (και οι μορφωτικές και οι συμβάσεις επιστημονικής και τεχνικής συνεργασίας) αποτελούν τεχνικά κείμενα που (συνήθως αλλά όχι πάντα) περιλαμβάνουν τυπικά επαναλαμβανόμενους όρους. Αυτό συμβαίνει γιατί υιοθετούν την “ευγενική” γλώσσα της διπλωματίας καθώς άπτονται των διεθνών σχέσεων του κράτους. Εξ άλλου παγκοσμίως η διαδικασία υπογραφής συμβάσεων κατά κανόνα αποτελεί αρμοδιότητα του υπουργείου που ρυθμίζει τις εξωτερικές σχέσεις του κράτους⁹³. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα κείμενα των συμβάσεων αποτυπώνεται η εικόνα δύο απολύτως ισότιμων εταίρων, ακόμα και όταν η ισχύς, το μέγεθος και το κύρος των συμβαλλομένων μερών διαφέρει δραματικά. Τα κείμενα των συμβάσεων υπογράφονται στις επίσημες γλώσσες των δύο χωρών και, αν αυτό κρίνεται αναγκαίο, και σε μία τρίτη κοινά αναγνωρισμένη γλώσσα που υπερισχύει σε περίπτωση διαφοράς ερμηνείας.

Στην Ελλάδα η απόφαση για την υπογραφή μιας μορφωτικής σύμβασης και η έναρξη των σχετικών συνομιλιών εμπίπτει στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Εξωτερικών. Η διακρατική επικοινωνία γίνεται μέσω της διπλωματικής οδού, το ίδιο και οι επαφές για την κατάρτιση ή την ανανέωση ενός συγκεκριμένου μορφωτικού προγράμματος. Το Υπουργείο Παιδείας θεωρείται συναρμόδιο υπουργείο. Η συμβολή του στην υπογραφή μιας μορφωτικής σύμβασης έγκειται στην συγκέντρωση των απόψεων άλλων εκπαιδευτικών φορέων, (π. χ. του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, του ΔΙΚΑΤΣΑ ή του ΙΤΕ) και στην υποβολή προτάσεων ή αντιρρήσεων επί του σχεδίου της σύμβασης. Επίσης το Υπουργείο Παιδείας έχει την ευθύνη της εκτέλεσης των μορφωτικών προγραμμά-

⁹³ Ο κανόνας αυτός δεν ισχύει πάντα. Χαρακτηριστική εξαίρεση για παράδειγμα αποτελεί η Βρετανία της οποίας τις Μορφωτικές Συμβάσεις χειρίζεται το Βρετανικό Συμβούλιο και όχι το Foreign Office.

των (που υπογράφονται επί τη βάση των συμβάσεων) και τη διαχείριση των σχετικών κονδυλίων.

Στη διαδικασία υπογραφής των Μορφωτικών Συμβάσεων εμπλέκονται κυρίως το Υπουργείο Εξωτερικών και το Υπουργείο Παιδείας. Στην περίπτωση μιας σύμβασης επιστημονικής και τεχνικής συνεργασίας τα πράγματα είναι πιο περίπλοκα. Αυτές οι συμβάσεις συνήθως περιέχουν όρους που αφορούν την οικονομική, την επιστημονική και τεχνική συνεργασία σε τομείς αμοιβαίου ενδιαφέροντος. Στη διαδικασία υπογραφής αυτών των συμβάσεων συμμετέχουν συνήθως και άλλα Υπουργεία στο βαθμό που περιέχονται στη σύμβαση όροι που τα αφορούν (για παράδειγμα το Υπουργείο Οικονομικών, Εμπορίου, το Πολιτισμού ή το Έρευνας & Τεχνολογίας). Ο ακριβής προσδιορισμός των αρμοδιοτήτων είναι μια περίπλοκη υπόθεση και (στην περίπτωση της Ελλάδας τουλάχιστον) κάποια υπουργεία έχουν αναλάβει κατά καιρούς να διαχειριστούν αρμοδιότητες άλλων, όχι πάντα με επιτυχία. Χαρακτηριστική είναι για παράδειγμα η περίπτωση της συμφωνίας Ελλάδας-Λιβύης όπου το Υπουργείο Οικονομικών ανέλαβε τις συνεννοήσεις για την παροχή τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης σε Λίβυους έναντι παροχής πετρελαίου στην Ελλάδα.

Χαρακτηριστικός είναι σε μερικές περιπτώσεις ο χρόνος που μεσολαβεί ανάμεσα στην υπογραφή και την κύρωση μιας σύμβασης. Η ολοκλήρωση της διαδικασίας κατά μέσον όρο χρειάζεται δύο χρόνια. Είναι πιθανόν η άμεση κύρωση μιας συμφωνίας να αντανakλά την έντονη επιθυμία των δύο χωρών να προχωρήσουν πολύ γρήγορα στη σύναψη των μορφωτικών ανταλλαγών. Αυτό συνήθως συμβαίνει όταν η συνεργασία και οι ανταλλαγές μεταξύ των κρατών έχουν ήδη προχωρήσει και η σύμβαση έρχεται εκ των υστέρων να προσδώσει και τυπικό χαρακτήρα σε μια ήδη διαμορφωμένη κατάσταση. Μεγάλη καθυστέρηση μπορεί να είναι ενδεικτική για την έλλειψη ενδιαφέροντος από την πλευρά του ενός μέρους ή να υποδηλώνει μια άκαμπτη γραφειοκρατία, χωρίς να αποκλείεται να είναι και άλλοι, πολιτικοί, οι λόγοι που καθυστερεί η κύρωση της συμφωνίας, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση της μορφωτικής σύμβασης Ελλάδος- Η.Π.Α. η οποία φαίνεται ότι υπογράφηκε για πολιτικούς κυρίως λόγους και ουδέποτε ενεργοποιήθηκε.

Οι Μορφωτικές Συμβάσεις αποτελούν ένα γενικό πλαίσιο, μια κατ' αρχήν συμφωνία, που ορίζει τους μηχανισμούς μέσω των οποίων θα πραγματοποιούνται μορφωτικές και εκπαιδευτικές ανταλλαγές. Στις μορφωτικές συμβάσεις περιέχονται ορισμένοι σταθεροί όροι που αφορούν στην ανάληψη υποχρέωσης από τη μεριά του ενός κράτους να προάγει τις πολιτιστικές και καλλιτεχνικές σχέσεις με το άλλο κράτος, να φροντίζει για τη διανομή γενικού μορφωτικού υλικού και για τη διάδοση της γλώσσας

και του πολιτισμού της συμβαλλόμενης χώρας. Παραδοσιακά, οι Μορφωτικές Συμβάσεις ρυθμίζουν:

- τις ανταλλαγές μορφωτικού υλικού και τις σχέσεις μεταξύ των κρατικών πανεπιστημίων των δύο χωρών και / ή ερευνητικών ινστιτούτων και ιδρυμάτων καθώς και την ανταλλαγή και πρόσκληση αντιπροσωπειών σε συνέδρια, συμπόσια και διασκέψεις που οργανώνει μια χώρα στο έδαφός της
- τη δυνατότητα ανταλλαγής φοιτητών και διδακτικού ακαδημαϊκού προσωπικού καθώς και τη χορήγηση υποτροφιών
- την έναρξη συνομιλιών με σκοπό τη διαπίστωση της ισοτιμίας των πτυχίων, διπλωμάτων και πιστοποιητικών.
- την ίδρυση εδρών στα πανεπιστήμια του ενός κράτους για τη διάδοση του πολιτισμού, της γλώσσας και της λογοτεχνίας της άλλης συμβαλλόμενης χώρας.

Όπου υπάρχει ανάγκη μπορεί να ρυθμίζουν και ειδικότερα θέματα, όπως αυτό της καταβολής διδάκτρων, της χορήγησης αδειών παραμονής σε φοιτητές και ερευνητές, τη δυνατότητα πρόσβασης σε κρατικά αρχεία και βιβλιοθήκες κ.λ.π. Είναι ακόμη δυνατόν να περιλαμβάνουν άρθρα για τη συνεργασία των κρατικών πρακτορείων ειδήσεων, των μέσων μαζικής ενημέρωσης καθώς και τη συνεργασία σε πολιτιστικά, καλλιτεχνικά και αθλητικά θέματα. Πολλές φορές προβλέπεται και καλλιτεχνική ή τουριστική συνεργασία στα πλαίσια μιας μορφωτικής σύμβασης..

Οι συμβάσεις τεχνικής και επιστημονικής συνεργασίας συνήθως περιλαμβάνουν ένα πρώτο γενικό άρθρο σύμφωνα με το οποίο εντείνεται η επιστημονική συνεργασία ανάμεσα στις συμβαλλόμενες χώρες. Είναι δυνατόν να προβλέπεται η χρηματοδότηση κοινών ερευνητικών προγραμμάτων, στα πλαίσια των οποίων θα διενεργούνται και σειρές πρακτικών μαθημάτων, πειραματικών εργασιών και εφαρμογών κοινού ενδιαφέροντος με σκοπό, μεταξύ άλλων, και τη μετεκπαίδευση νέων επιστημόνων. Τα παρακάτω θέματα που αφορούν κινητικότητα φοιτητών, επιστημόνων και ακαδημαϊκών και εκπαιδευτικές ανταλλαγές είναι δυνατόν να περιλαμβάνονται σε συμβάσεις Επιστημονικής και Τεχνικής Συνεργασίας:

- Ανταλλαγές ειδικών επιστημόνων, ερευνητών, εμπειρογνομόνων, τεχνικών και μεταπτυχιακών φοιτητών. Ο χρόνος των ανταλλαγών είναι δυνατόν να ποικίλει από βραχείας διάρκειας επισκέψεις ειδικών εμπειρογνομόνων (μέχρι 2 εβδομάδες) έως και μεσαίας ή μακράς διάρκειας ανταλλαγή επιστημόνων.
- Ανταλλαγή ή μεταφορά τεχνολογίας και τεχνογνωσίας και προγράμματα εξειδίκευσης επιστημονικού προσωπικού

- Ανταλλαγές επιστημονικών πληροφοριών πάνω σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος, συμπεριλαμβανομένων των θεμάτων εκπαίδευσης.
- Ανταλλαγή ερευνητικών πορισμάτων και τεχνολογικών αποτελεσμάτων μεταξύ επιστημονικών και τεχνολογικών ιδρυμάτων των δύο χωρών καθώς και η από κοινού οργάνωση συμποσίων ή διαλέξεων για το σκοπό αυτό.

Ως ένα βαθμό λοιπόν το περιεχόμενο των μορφωτικών συμφωνιών και των συμβάσεων επιστημονικής συνεργασίας είναι δυνατόν να συμπίπτει. Εξ άλλου η ταυτόχρονη ύπαρξη των δύο ειδών συμβάσεων αποτελεί ένδειξη αφενός στενότερης σχέσης και αφετέρου ευρύτερης συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη.

Μια παρατήρηση πρέπει να γίνει για τις συμβάσεις που έχουν υπογραφεί με ορισμένες χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής. Εδώ εμφανίζεται ένας χαρακτηριστικός τύπος συμφωνίας η “Γενική Σύμβαση Οικονομικής, Επιστημονικής, Μορφωτικής και Τεχνικής συνεργασίας”. Οι συμβάσεις αυτές δεν έχουν συγκεκριμένο περιεχόμενο, αποτελούνται από 5 έως 9 άρθρα, συνήθως 7. Το περιεχόμενό των συμβάσεων αυτών παραμένει μάλλον αόριστο, έτσι που αποτελούν περισσότερο βάση για μελλοντικές επί μέρους συμφωνίες, όποτε και για όποια θέματα αυτό κρίνεται απαραίτητο, παρά συμφωνίες καθαυτές. Παρότι τα συμβαλλόμενα μέρη συμφωνούν να προχωρήσουν σε μορφωτική συνεργασία συνήθως δεν προβλέπεται αμοιβαία χορήγηση υποτροφιών ή προγραμμάτων ανταλλαγής φοιτητών. Από το 1981 οι συμβάσεις με τα κράτη της Μέσης Ανατολής έχουν σαφέστερο μορφωτικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα και συνήθως περιέχουν συγκεκριμένες δεσμεύσεις.

Το περιεχόμενο των μορφωτικών συμβάσεων που έχει υπογράψει η Ελλάδα με τρίτες χώρες περιγράφεται αναλυτικότερα στο Παράρτημα (σελίδες 354-379).

3.2. Η Υλοποίηση των Συμβάσεων: Τα Μορφωτικά Προγράμματα

Τα μορφωτικά προγράμματα συνιστούν τη συγκεκριμένη υλοποίηση των μορφωτικών συμβάσεων. Ισχύουν για περιόδους δύο ή τριών χρόνων και αναπροσαρμόζονται σύμφωνα με την εξέλιξη των σχέσεων, τα εκπαιδευτικά (αλλά και πολιτικά) ζητήματα που πιθανόν ανακύπτουν ανάμεσα στις δύο χώρες και τις ανάγκες των συμβαλλομένων μερών. Συμφωνούνται από τις μικτές επιτροπές (που συνέρχονται εναλλάξ στο έδαφος των συμβαλλομένων χωρών) στις οποίες συζητούνται και όλα τα εκπαιδευτικής φύσεως αιτήματα που μπορεί η μια πλευρά να επιθυμεί να θέσει προς την άλλη. Στις μικτές επιτροπές για παράδειγμα αντιμετωπίζονται ειδικότερα προβλήματα μορφωτικών σχέσεων, όπως ο τρόπος λειτουργίας μορφωτικών ιδρυμάτων

της μιας χώρας στο έδαφος της άλλης ή οι διαπανεπιστημιακές συνεργασίες. Στα πλαίσια των μορφωτικών προγραμμάτων συμφωνείται, και το είδος των υποτροφιών (αριθμός, επίπεδο, διάρκεια) που θα χορηγηθούν, πάντα πάνω σε βάση αμοιβαιότητας, από το ένα συμβαλλόμενο μέρος στους υπηκόους του άλλου.

Στα αρχεία του ΥΠ.ΕΠ.Θ υπάρχουν στοιχεία για τα μορφωτικά που έχουν εκτελεστεί την τελευταία δεκαετία (1988-89 έως 1998-99). Τα μορφωτικά προγράμματα περιέχουν πληροφορίες για τις υποτροφίες που (σε ετήσια βάση) έχει χορηγήσει η Ελλάδα μέσω του Τμήματος Υποτροφιών του ΥΠ.ΕΠ.Θ, σε εκτέλεση προγραμμάτων αυτών. Οι υποτροφίες αυτές χορηγούνται αποκλειστικά αλλογενείς-αλλοδαπούς, υπηκόους του συμβαλλόμενου κράτους.

Η υπογραφή μιας μορφωτικής σύμβασης δεν οδηγεί αυτόματα σε συμφωνία και εκτέλεση μορφωτικού προγράμματος. Η Ελλάδα για παράδειγμα έχει υπογράψει μορφωτικές συμβάσεις με 56 χώρες, με 14 από τις οποίες δεν εκτελούνται μορφωτικά προγράμματα⁹⁴. Προγράμματα εκτελούνται με 42 χώρες με τις οποίες η Ελλάδα διατηρεί στενότερες εκπαιδευτικές σχέσεις (Βλέπε Πίνακα 3:231-232). Αυτές είναι:

- 14 χώρες της Δυτικής, όλες χώρες μέλη της Ε.Ε. (πλην της Μάλτας που είναι υπό ένταξη).
- 9 χώρες του πρώην ανατολικού συνασπισμού: οι 4 χώρες των Βαλκανίων: (Αλβανία, Βουλγαρία, (Νέα) Γιουγκοσλαβία, Ρουμανία) και 5 ακόμη χώρες της Ανατολικής Ευρώπης: Ρωσία - Ε.Σ.Σ.Δ., Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχία και Σλοβακία (στο παρελθόν Τσεχοσλοβακία)
- 7 χώρες της Μέσης Ανατολής: Συρία, Ιορδανία, Ιράν, Ιράκ, Ισραήλ, Λίβανος και Τουρκία
- 3 χώρες της Αφρικής: Αίγυπτο, Αιθιοπία και Τυνησία
- 4 χώρες της Λατινικής Αμερικής: Αργεντινή, Μεξικό και πολύ πρόσφατα Περού και Κολομβία και
- 5 χώρες της Ωκεανίας, της Άπω Ανατολής και του Ειρηνικού: Αυστραλία, Κίνα, Ινδία, Πακιστάν και Νότιο Κορέα (με την οποία όμως το μορφωτικό πρόγραμμα δεν εκτελείται τα τελευταία χρόνια).

⁹⁴ Μορφωτικά προγράμματα δεν εκτελούνται με: 8 χώρες της Αφρικής (τη Λιβύη, την Αλγερία, το Σουδάν, τη Σενεγάλη, το Μπουρούντι, την Υεμένη, τις Σεϋχέλλες, το Κουβέιτ) 3 χώρες της Λατινικής Αμερικής, (την Κούβα, την Ουρουγουάη, τη Χιλή), τις ΗΠΑ, την Ιαπωνία και τη Μογγολία.

Είναι προφανές ότι η Ελλάδα διατηρεί και αναπτύσσει εκπαιδευτικές σχέσεις με τον άμεσο γεωπολιτικό της περίγυρο (Ευρώπη, Βαλκάνια και Μέση Ανατολή) ενώ φαίνεται να δίνει μικρότερη έμφαση στην ανάπτυξη εκπαιδευτικών σχέσεων με πιο απομακρυσμένες περιοχές (Υποσαχάριο Αφρική, Άπω Ανατολή, Λατινική Αμερική, χώρες του Ειρηνικού). Αυτό επιβεβαιώνεται και από λεπτομερέστερη εξέταση των μορφωτικών προγραμμάτων που δίνει περισσότερες πληροφορίες για το εύρος και την έκταση των ανταλλαγών με την κάθε χώρα.

3.2.1. Δυτική Ευρώπη (Ευρωπαϊκή Ένωση)

Γαλλία: Την τελευταία δεκαετία (1988-89 έως 1998-99), χορηγούνται σταθερά 100 μήνες υποτροφίας, δηλαδή 10 υποτροφίες ετησίως χρονικής διάρκειας 10 μηνών η κάθε μία για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα.

Ηνωμένο Βασίλειο: Την τελευταία δεκαετία χορηγούνται σταθερά 80 μήνες υποτροφίας ετησίως για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Η διάρκεια της υποτροφίας μπορεί να κυμαίνεται από 4 έως 10 μήνες.

Γερμανία: Από το 1988-89 έως και το 1994-95 χορηγούνται 80 μήνες υποτροφίας ετησίως, δηλαδή 8 υποτροφίες διάρκειας δέκα μηνών η κάθε μία για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Το 1995-96 και το 1996-97 προστέθηκαν και 8 επιπλέον υποτροφίες για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και πολιτισμού.

Τα δύο τελευταία χρόνια (1997-98 και 1998-99) οι υποτροφίες έχουν αναπροσαρμοσθεί ως εξής;

- Μία υποτροφία για πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών σε τομείς Ελληνικής Γλώσσας και Φιλολογίας διάρκειας 10 μηνών ετησίως.
- 50 μήνες υποτροφίας για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα οι οποίοι μπορούν να κατανεμηθούν στους υποψήφιους κατά τη βούληση του Γερμανικού κράτους.
- 3 υποτροφίες για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού

Ισπανία: Στην τετραετία 1988-89 έως 1991-92 παρέχονται 6 υποτροφίες ετησίως για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Για την πρώτη διετία οι υποτροφίες είναι διάρκειας 9 μηνών και για τη δεύτερη διετία διάρκειας 10 μηνών. Από το 1992-93 έως και το 1996-97 χορηγούνται 60 μήνες υποτροφίας για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Οι 20 από τους μήνες αυτούς χορηγούνται για κλασσικές σπουδές ή θέματα σχετικά με την Ελληνική Αρχαιότητα ή τον Ελληνικό Μεσαίωνα. Η διάρκεια κάθε υποτροφίας μπορεί να είναι από 4 έως 10 μήνες. Την τελευταία διετία οι υποτροφίες οφείλουν και

πάλι να έχουν διάρκεια 10 μηνών η κάθε μία και οι δύο απ' αυτές χορηγούνται για θέματα που αφορούν την Ελληνική Αρχαιότητα ή τον Ελληνικό Μεσαίωνα.

Από το 1995-96 χορηγούνται επιπλέον δύο υποτροφίες ετησίως για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού.

Ιταλία: Την τελευταία δεκαετία, παρέχονται συνεχώς 50 μήνες υποτροφίας ετησίως για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Η διάρκεια κάθε υποτροφίας μπορεί να είναι από 5 έως 10 μήνες. Από το 1995-96 προβλέπεται ότι 2 υποτροφίες μπορεί να απονέμονται σε αρχαιολόγους και 2 σε αρχιτέκτονες-αναστηλωτές έργων τέχνης, υπαλλήλους μουσείων για μέγιστη περίοδο δύο μηνών.

Βέλγιο: Μορφωτικό πρόγραμμα εκτελείται από το 1990. Το 1990-91 και το 1991-92 χορηγούνται υποτροφίες και προς τις δύο Βελγικές κοινότητες ως εξής:

- **Φλαμανδική Κοινότητα:** 3 υποτροφίες για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα διάρκειας 10 μηνών η κάθε μία (30 μήνες υποτροφίας). Μια από τις υποτροφίες αυτές χορηγείται για σπουδές στην Ελληνική Γλώσσα & τον Πολιτισμό.
- **Γαλλόφωνη Κοινότητα:** 30 μήνες υποτροφίας για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Οι δέκα μήνες της υποτροφίας χορηγούνται για σπουδές στην Ελληνική Γλώσσα & τον Πολιτισμό.

Από το 1992-93 έως και το 1997-98 χορηγούνται υποτροφίες μόνο προς τη Φλαμανδική κοινότητα.

Από το 1995-96 χορηγούνται και δύο υποτροφίες για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού. Από το 1998-99 χορηγείται μια υποτροφία για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού και προς τη Γαλλόφωνη Κοινότητα.

Πορτογαλία: Την τελευταία δεκαετία χορηγούνται σταθερά 4 υποτροφίες διάρκειας 8 μηνών η κάθε μία για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Από το 1995-96 χορηγούνται επιπλέον και δύο υποτροφίες ετησίως για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού.

Δανία: Την τελευταία δεκαετία χορηγούνται σταθερά 36 μήνες υποτροφίας ετησίως για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Η διάρκεια των υποτροφιών μπορεί να κυμαίνεται από 4 έως 10 μήνες ετησίως. Από το 1995-96 παρέχονται και 2 υποτροφίες για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και πολιτισμού.

Ολλανδία: Από το 1988-89 έως το 1995-96 χορηγούνται 3 υποτροφίες ετησίως για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα, διάρκειας 9 μηνών η κάθε μία. Το 1992-93 δεν εκτελείται το μορφωτικό πρόγραμμα. Από το 1995-96 ο αριθμός των υποτροφιών αυξάνεται σε 4 ετησίως ενώ παράλληλα χορηγούνται και δύο υποτροφίες για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού.

Νορβηγία: Σε όλη τη διάρκεια της περιόδου (1988-89 έως και 1998-99) χορηγούνται 18 μήνες υποτροφίας ετησίως για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Η διάρκεια κάθε υποτροφίας μπορεί να κυμαίνεται από 4 έως 9 μήνες. Από το 1995-96 χορηγείται και μια υποτροφία για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου.

Φιλανδία: Το 1988-89 χορηγείται μία υποτροφία διάρκειας 9 μηνών για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Από το 1989-90 έως και το 1994-95 χορηγούνται δύο υποτροφίες διάρκειας 10 μηνών η κάθε μία για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Από το 1995-96 χορηγούνται 18 μήνες υποτροφίας για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Η διάρκεια κάθε υποτροφίας μπορεί να είναι από 3 έως 9 μήνες. Από το 1995-96 χορηγούνται επιπλέον δύο υποτροφίες για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού.

Λουξεμβούργο: Από το 1994-95 χορηγείται μία υποτροφία 10 μηνών ετησίως για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Από το 1995-96 χορηγείται άλλη μια υποτροφία για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού.

Ιρλανδία: Στα πλαίσια των μορφωτικών προγραμμάτων που εκτελέστηκαν την τελευταία δεκαετία χορηγείται συνεχώς 1 υποτροφία ετησίως, διάρκειας 10 μηνών για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα.

Μάλτα: Υποτροφίες χορηγούνται από το 1990-91. Μέχρι και το 1993-94 απονέμονται δύο υποτροφίες διάρκειας 10 μηνών η κάθε μία, είτε για προπτυχιακές είτε για μεταπτυχιακές σπουδές. Για την τριετία 1994-95 έως 1996-97 χορηγείται μία υποτροφία δώδεκα μηνών για προπτυχιακές σπουδές και 12 μήνες υποτροφίας για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Ο αριθμός των μεταπτυχιακών υποτρόφων δεν μπορεί να ξεπερνά τους δύο. Την τελευταία διετία (1997-98 και 1998-99) προβλέπονται 24 συνολικά μήνες υποτροφίας ετησίως, είτε για προπτυχιακές σπουδές είτε για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Η διάρκεια κάθε υποτροφίας μπορεί να κυμαίνεται από 5 έως 12 μήνες. Ο συνολικός αριθμός των υποτρόφων δεν μπορεί να υπερβαίνει τους τρεις.

3.2.2. Βαλκανικές Χώρες & χώρες της Ανατολικής Ευρώπης

Αλβανία: Υποτροφίες χορηγούνται στην περίοδο 1988-89 έως και 1992-93. Δίδονται 20 μήνες υποτροφίας είτε για προπτυχιακές σπουδές είτε για μεταπτυχιακές σπουδές και έρευνα. Η διάρκεια της υποτροφίας μπορεί να κυμαίνεται από 5 έως 10 μήνες κατ' άτομο. Από το 1993 δεν χορηγούνται υποτροφίες προς Αλβανούς στα πλαίσια μορφωτικού προγράμματος, χορηγείται όμως ένας σημαντικός αριθμός υποτροφιών μέσω ΥΠ.ΕΞ και ΥΠ.ΕΘ.Ο. (βλέπε επόμενο κεφάλαιο). Εξ άλλου εκκρεμεί η υπογραφή νέας μορφωτικής σύμβασης και η ανανέωση του μορφωτικού προγράμματος.

Βουλγαρία: Οι εκπαιδευτικές σχέσεις με τη Βουλγαρία διευρύνονται συνεχώς την τελευταία δεκαετία. Το 1988-89 χορηγούνται 9 συνολικά υποτροφίες για προπτυχιακές σπουδές, (υποτροφίες είτε σε ήδη υποτρόφους είτε σε νέους υποτρόφους) και 4 υποτροφίες για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Τη διετία 1989-90 και 1990-91 χορηγούνται 2 υποτροφίες διάρκειας 10 μηνών για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα, 9 υποτροφίες για προπτυχιακές σπουδές που χορηγούνται σε ήδη υποτρόφους που συνεχίζουν τις σπουδές τους στην Ελλάδα και 3 ακόμη υποτροφίες για προπτυχιακές σπουδές που χορηγούνται σε νέους υποτρόφους. Την τριετία 1991-92 έως και 1993-94 χορηγούνται 3 υποτροφίες διάρκειας 10 μηνών η κάθε μία για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα, 13 υποτροφίες για προπτυχιακές σπουδές, που χορηγούνται σε ήδη υποτρόφους και δύο νέες υποτροφίες για προπτυχιακές σπουδές σε νέους υποτρόφους, ενώ το 1994-95 οι υποτροφίες για προπτυχιακές σπουδές σε ήδη υποτρόφους αυξάνονται από 13 σε 14. Το 1995-96 χορηγούνται 5 υποτροφίες διάρκειας 10 μηνών η κάθε μία για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα, 16 υποτροφίες για προπτυχιακές σπουδές, που χορηγούνται σε ήδη υποτρόφους και 3 νέες υποτροφίες για προπτυχιακές σπουδές σε νέους υποτρόφους.

Την τελευταία τριετία 1996-97 έως 1998-99 χορηγούνται 5 υποτροφίες διάρκειας 10 μηνών η κάθε μία για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα, 3 υποτροφίες για πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών και 12 υποτροφίες για θερινά μαθήματα Ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού. Είναι χαρακτηριστικό ότι λόγω οικονομικών δυσχερειών που αντιμετωπίζει η Βουλγαρία η Ελλάδα υλοποιεί το μορφωτικό πρόγραμμα μονομερώς.

(Νέα) Γιουγκοσλαβία: Στο διάστημα 1988-89 έως και 1992-93 παρέχονταν 30 μήνες υποτροφίες για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Η διάρκεια κάθε υποτροφίας κυμαινόταν από 5 έως 10 μήνες. Από το 1993-94 έως και το 1996-97 το μορφωτικό πρόγραμμα δεν εκτελέστηκε, λόγω του πολέμου. Από το 1998-99 το μορφωτικό πρόγραμμα εκτελείται και πάλι. Παρέχονται 20 μήνες υποτροφίας για μεταπτυχιακές

σπουδές ή έρευνα, με διάρκεια από 5-10 μήνες κατ' άτομο. Επίσης παρέχονται 5 υποτροφίες για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και πολιτισμού.

Ρουμανία: Στην περίοδο 1988-89 έως 1992-93 μορφωτικό πρόγραμμα δεν εκτελείται. Από το 1992-93 έως και το 1995-96 χορηγείται μια υποτροφία διάρκειας 10 μηνών για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα και μια υποτροφία διάρκειας 12 μηνών για προπτυχιακές σπουδές. Από το 1996-97 χορηγούνται α) 10 μήνες υποτροφίας ετησίως για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα, β) τρεις υποτροφίες ετησίως για πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών σε τομείς Φιλολογίας, Αρχαιολογίας, Θεολογίας, Νομικής και Οικονομικών επιστημών, γ) τρεις υποτροφίες για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού.

Ε.Σ.Σ.Δ. - Ρωσία: Την διετία 1988-89 και 1989-90 χορηγήθηκαν 3 υποτροφίες για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα διάρκειας 10 μηνών η κάθε μία. Την τριετία 1990-91 έως και 1992-93, ο αριθμός των υποτροφιών αυξήθηκε σε 4 ετησίως. Από το 1993-94 έως και το 1995-96 χορηγούνταν 2 υποτροφίες διάρκειας 10 μηνών σε πτυχιούχους Α.Ε.Ι. για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα και μια υποτροφία 10 μηνών σε σπουδαστή ελληνικής καταγωγής για να παρακολουθήσει Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας σε Α.Ε.Ι. της Ελλάδας. Από το 1996-97 (μέχρι και το 1998-99) οι υποτροφίες προς τη Ρωσία γίνονται περισσότερο ευέλικτες καθώς δεν διευκρινίζεται αριθμός ατόμων. Χορηγούνται 20 μήνες υποτροφίας ετησίως σε πτυχιούχους Α.Ε.Ι. για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Η διάρκεια κάθε υποτροφίας μπορεί να είναι από 4 έως δέκα μήνες.

Πολωνία: Το 1988-89 χορηγούνται 20 μήνες υποτροφίας για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Η διάρκεια κάθε υποτροφίας κυμαίνεται από 5-10 μήνες. Στην επόμενη διετία (1989-90 και 1990-91) οι μήνες υποτροφίας αυξάνονται σε 24 και η διάρκεια της υποτροφίας από 6-10 μήνες. Από το 1991-92 χορηγούνται 30 μήνες υποτροφίας ετησίως για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα με διάρκεια υποτροφίας 6-10 μήνες. Από το 1995-96 χορηγούνται επιπλέον δύο υποτροφίες ετησίως για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού.

Ουγγαρία: Από το 1988-89 έως και το 1997-98 χορηγούνται σταθερά δέκα μήνες υποτροφίας σε επιστήμονες προχωρημένων σπουδών για έρευνα ή μεταπτυχιακές σπουδές. Η διάρκεια κάθε υποτροφίας μπορεί να είναι από 5 έως 10 μήνες. Επίσης 20 μήνες υποτροφίας σε νέους επιστήμονες για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Από το 1995-96 χορηγούνται και τρεις υποτροφίες για παρακολούθηση θερινού σεμι-

ναρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού. Το 1998-99 δεν χορηγούνται οι 20 μήνες υποτροφίας σε νέους επιστήμονες.

Τσεχοσλοβακία: Από το 1988-89 έως και το 1992-93 χορηγούνται 20 μήνες υποτροφίας για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Η διάρκεια της υποτροφίας μπορεί να είναι από 5 έως 10 μήνες. Από το 1993-94 υπογράφονται διαφορετικά πρωτόκολλα συνεργασίας με την Τσεχία από τη Σλοβακία και διαμορφώνονται χωριστά μορφωτικά πρόγραμμα ως εξής:

Τσεχία: Από το 1993-94 έως και το 1996-97 χορηγούνται 12 μήνες υποτροφίας για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Η διάρκεια της υποτροφίας μπορεί να είναι από 5 έως 10 μήνες. Από το 1995-96 χορηγείται και μία υποτροφία για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού. Το 1997-98 χορηγήθηκαν 10 μήνες υποτροφίας για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Η διάρκεια κάθε υποτροφίας μπορεί να είναι από 5 έως 10 μήνες. Επίσης χορηγήθηκε και μία υποτροφία για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού. Το 1998-99 χορηγούνται 15 μήνες υποτροφίας για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Η διάρκεια κάθε υποτροφίας θα είναι από 5 έως 10 μήνες. Επίσης χορηγούνται και 2 υποτροφίες για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού.

Σλοβακία: Από το 1993-94 έως και το 1996-97 χορηγούνται 12 μήνες υποτροφίας για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Η διάρκεια της υποτροφίας μπορεί να είναι από 5 έως 10 μήνες. Από το 1997-98 χορηγούνται: α) μια υποτροφία για πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών, β) 15 μήνες υποτροφίας για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Η διάρκεια κάθε υποτροφίας θα είναι από 5 έως 10 μήνες, γ) 2 υποτροφίες για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού.

Το 1998-99 εκτελείται για πρώτη φορά μορφωτικό πρόγραμμα με τη Σλοβενία. Χορηγείται μια υποτροφία 10 μηνών για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα και δύο υποτροφίες για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού.

3.2.3. Μέση Ανατολή

Ιορδανία: Από το 1988-89 έως και το 1992-93 παρέχονται 10 υποτροφίες ετησίως για πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών. Οι υποτροφίες αφορούν είτε συνέχιση σπουδών είτε χορήγηση υποτροφίας για πρώτη φορά. Το 1991-92 υπήρξε για πρώτη φορά πρόβλεψη ότι 4 από αυτές τις υποτροφίες μπορούσαν να απονεμηθούν για πλήρεις μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Από το 1993-94, πέραν των υποτροφιών για προπτυχιακές σπουδές, προβλέπονται και 20 μήνες υποτροφίας κάθε χρόνο για μεταπτυχιακές σπουδές και έρευνα σε Τμήματα Φιλολογίας των Ελληνικών Α.Ε.Ι. Η

διάρκεια της υποτροφίας μπορεί να είναι από 4 έως 10 μήνες κατ' άτομο. (Συνήθως απονέμεται σε δύο άτομα για περίοδο 10 μηνών).

Συρία: Από το 1988-89 έως και το 1989-90 χορηγούνται 15 υποτροφίες ετησίως για πλήρη κύκλο προπτυχιακών ή μεταπτυχιακών σπουδών. Οι υποτροφίες αυτές μπορεί αναφέρονται είτε σε συνέχιση σπουδών είτε σε χορήγηση νέων υποτροφιών. Την επόμενη διετία (1990-91 και 1992-93) ο αριθμός των υποτροφιών αυξάνεται σε 18 ενώ το 1993-94 μειώνεται εκ νέου σε 15. Από το 1994-95 μέχρι και το 1998-99 χορηγούνται:

- 15 νέες υποτροφίες ετησίως για πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών ή για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα,.
- 3 νέες υποτροφίες ετησίως χρονικής διάρκειας μέχρι και 5 ετών η κάθε μία, συμπεριλαμβανομένης και της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας, για σπουδές σε ΤΕΙ της Ελλάδας σε Τμήματα Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- υποτροφίες για τους υποτρόφους που ήδη σπουδάζουν στα παραπάνω Τμήματα βάσει του προηγούμενου μορφωτικού προγράμματος. Η διάρκεια κάθε υποτροφίας είναι 12 μήνες.

Λίβανος: Από το 1988-89 έως και το 1994-95 χορηγούνται 10 υποτροφίες ετησίως για πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών. Από το 1994-95 (με τροποποιητική απόφαση) έως και το 1996-97 ο αριθμός των υποτρόφων αυξάνεται σε 13. Την τελευταία διετία ο αριθμός υποτροφιών για πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών αυξήθηκε εκ νέου σε 15 άτομα ετησίως.

Ιράκ: Από το 1988-89 έως και το 1992-93, χορηγείται ετησίως μια υποτροφία 10 μηνών για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Από το 1993-94 έως και το 1997-98 δεν εκτελείται μορφωτικό πρόγραμμα. Το 1998-99 χορηγείται εκ νέου μια υποτροφία 10 μηνών για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα.

Ισραήλ: Από το 1992-93 χορηγούνται δύο υποτροφίες ετησίως για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Η διάρκεια της υποτροφίας κυμαίνεται από 9 έως 10 μήνες.

Ιράν: Μορφωτικό πρόγραμμα εκτελείται από το 1993-94 και χορηγείται μια υποτροφία 10 μηνών για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα.

Τουρκία: Από το 1988-89 έως και το 1993-94, χορηγείται μια υποτροφία διάρκειας 10 μηνών για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Από το 1994-95 δεν εκτελείται μορφωτικό πρόγραμμα με την Τουρκία.

3.2.4. Αφρική

Αίγυπτος: Από το 1988-89 έως και το 1992-93 χορηγούνται 2 υποτροφίες για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Οι συνολικοί μήνες υποτροφίας ανέρχονται σε 24. Το Μορφωτικό πρόγραμμα με την Αίγυπτο δεν υλοποιήθηκε το 1993-94.

Από το 1994-5 χορηγούνται πάλι 2 υποτροφίες για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Από το 1995-96 μέχρι και το 1998-99 χορηγούνται : 4 υποτροφίες για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Επιπλέον δύο υποτροφίες για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα σε φοιτητές του Πανεπιστημίου AL-AZHAR. Δύο υποτροφίες σε απόφοιτους του ίδιου Πανεπιστημίου για παρακολούθηση θερινού σεμιναρίου Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού.

Αιθιοπία: Από το 1988-89 έως και το 1998-99 χορηγούνται συνολικά 9 υποτροφίες κάθε χρόνο για πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών. (90 μήνες ετησίως). Οι υποτροφίες αυτές αφορούν είτε συνέχιση της υποτροφίας ήδη υποτρόφων είτε τη χορήγηση νέας υποτροφίας.

Τυνησία: Από το 1992-93 έως και το 1995-96 χορηγούνται δύο υποτροφίες διάρκειας 10 μηνών η κάθε μία για προπτυχιακές ή μεταπτυχιακές σπουδές. Την τελευταία τριετία (1996-97 έως 1998-99) χορηγούνται δύο νέες υποτροφίες κάθε χρόνο για πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών, η μία για σπουδές στην Ελληνική Φιλολογία ή Ιστορία ή Αρχαιολογία. Ανανεώνονται οι υποτροφίες όσων έχουν ήδη αρχίσει προπτυχιακές σπουδές. Χορηγείται μια ακόμη υποτροφία διάρκειας 10 μηνών για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα.

3.2.5. Ωκεανία, Απω Ανατολή & Λατινική Αμερική

Αυστραλία: Από το 1988-89 έως και το 1998-99 χορηγείται σταθερά μία υποτροφία 10 μηνών ετησίως για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα.

Κίνα: Στα πλαίσια των μορφωτικών προγραμμάτων της τελευταίας δεκαετίας, την πρώτη διετία (1988-89, 1989-90) και το 1997-98 χορηγήθηκαν δύο υποτροφίες. Τα υπόλοιπα χρόνια χορηγούνται 3 υποτροφίες ετησίως οι οποίες μπορεί να αφορούν είτε προπτυχιακές είτε μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα.

Ινδία: Την τριετία 1988-89 έως 1990-91 προβλέπονταν 2 υποτροφίες διάρκειας 10 μηνών η κάθε μία για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Το 1991-92 το μορφωτικό πρόγραμμα δεν εκτελέστηκε. Από το 1992-93 έως και το 1998-99 προσφέρεται μια υποτροφία για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα, διάρκειας 10 μηνών.

Πακιστάν: Παρά το γεγονός ότι η σύμβαση δεν προβλέπει ανταλλαγές υποτρόφων, από το 1996-97 χορηγείται μία υποτροφία 10 μηνών ετησίως για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα.

Αργεντινή: Από το 1988-89 έως 1998-99 χορηγείται σταθερά μία υποτροφία 10 μηνών ετησίως για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα.

Μεξικό: Από το 1988-89 έως 1998-99 χορηγούνται δύο υποτροφίες ετησίως για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα. Η διάρκεια κάθε υποτροφίας ανέρχεται στους 10 μήνες το χρόνο.

Περού: Παρά το γεγονός ότι η μορφωτική σύμβαση δεν προβλέπει ανταλλαγές φοιτητών και υποτροφίες, τα τελευταία δύο χρόνια (1997-98 και 1998-99) χορηγείται μια υποτροφία ετησίως, διάρκειας 10 μηνών για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα.

Κολομβία: Από το 1998-99 απονέμεται μία υποτροφία ετησίως, διάρκειας 10 μηνών για μεταπτυχιακές σπουδές.

Νότιος Κορέα: Μορφωτικό πρόγραμμα εκτελέστηκε την τετραετία 1990-91 έως 1993-94. Το Ελληνικό κράτος χορηγούσε σε Κορεάτη μια υποτροφία 10 μηνών για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα.

Να σημειωθεί ότι ένα μόνο έτος (το 1988-89) χορηγήθηκε προς **Σεϋχελλό** μια υποτροφία για πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών. Η υποτροφία αφορούσε φοιτητή ήδη υπότροφο ο οποίος δεν είχε τελειώσει τις σπουδές του. Έκτοτε δεν χορηγήθηκε υποτροφία του Ελληνικού κράτους προς υπήκοο των Σεϋχελλών.

3.2.6. Οι Υποτροφίες βάσει Μορφωτικών Συμβάσεων

Το θεσμικό πλαίσιο των μορφωτικών συμβάσεων και ο μηχανισμός των μορφωτικών προγραμμάτων αποτελεί τον παλιότερο θεσμικά αναγνωρισμένο τρόπο ανάπτυξης εκπαιδευτικών σχέσεων ανάμεσα στα κράτη. Είναι λοιπόν δυνατό να υποστηριχθεί ότι η διεύρυνση των εκπαιδευτικών σχέσεων εκφράζεται και μέσα από την αύξηση της οργανωμένης κινητικότητας και τη χορήγηση μεγαλύτερου αριθμού υποτροφιών από τη μεριά των συμβαλλομένων μερών.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, με βάση τα μορφωτικά προγράμματα της περιόδου 1988-89 έως 1998-99, φαίνεται κατ' αρχήν να διευρύνονται και να εξελίσσονται οι εκπαιδευτικές σχέσεις με ορισμένες χώρες του άμεσου περιγύρου μας. Σταθερά, σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας, αυξάνονται οι υποτροφίες που χορηγούνται προς τη Βουλγαρία, την Αλβανία, την Ιορδανία, τη Συρία και το Λίβανο. Προς τις χώρες αυτές

χορηγείται σημαντικός, για τα ελληνικά δεδομένα, αριθμός υποτροφιών για πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών. Να σημειωθεί ότι το γεγονός αυτό είναι μάλλον ασύνηθες για τα δεδομένα της ελληνικής πολιτικής, η οποία κατά παράδοση δεν χορηγεί υποτροφίες για προπτυχιακές σπουδές σε αλλοδαπούς-αλλογενείς φοιτητές. Να υπενθυμίσουμε ότι και τα προγράμματα υποτροφιών του Ι.Κ.Υ., που εκφράζουν την πολιτική του Ελληνικού κράτους, προβλέπουν υποτροφίες αλλοδαπών-αλλογενών μόνο για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα.

Σύμφωνα με πληροφορίες στελεχών του Τμήματος Υποτροφιών του ΥΠ.ΕΠ.Θ. κατά το παρελθόν ή Ελλάδα, είτε μέσω των μορφωτικών προγραμμάτων είτε μέσω του Υπουργείου Εξωτερικών, χορηγούσε εξαιρετικά μικρό αριθμό υποτροφιών για προπτυχιακές σπουδές. Η χορήγηση υποτροφιών για προπτυχιακές σπουδές φαίνεται να αποτελεί φαινόμενο που αναπτύσσεται την τελευταία δεκαετία και που από το 1996-97 εντείνεται σημαντικά, καθώς αυξάνεται ιδιαίτερα ο αριθμός των υποτροφιών για πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών που χορηγούνται από το ΥΠ.ΕΞ και το ΥΠ.ΕΘ.Ο.. Σύμφωνα με πληροφορίες από τη Διεύθυνση των Διεθνών Εκπαιδευτικών Σχέσεων το ΥΠ.ΕΠ.Θ. αντιμετωπίζει “εξαιρετική πολιτική πίεση” ιδιαίτερα από την πλευρά της Ιορδανίας, της Σύριας και της Βουλγαρίας, για αύξηση του αριθμού των υποτροφιών για πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών⁹⁵.

Ειδικότερη αναφορά πρέπει να γίνει στην πολιτική υποτροφιών προς τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εδώ το ερώτημα που ανακύπτει είναι γιατί οι κρατικές υποτροφίες που χορηγούνται μέσω των μορφωτικών προγραμμάτων δεν αυξάνονται, ενώ υπάρχει σαφής Ευρωπαϊκή πολιτική για την αύξηση της φοιτητικής κινητικότητας ανάμεσα στις χώρες μέλη και έχει τεθεί ο στόχος της διαμόρφωσης ενός κοινού Ευρωπαϊκού κοινωνικού και επιστημονικού χώρου.

Για την ερμηνεία της εξέλιξης αυτής πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι οι σχέσεις με τις χώρες-μέλη της Ε.Ε. έχουν αποκτήσει εντελώς ιδιαίτερη διάσταση και μορφή, ως αποτέλεσμα της διαδικασίας οικονομικής και πολιτικής ενοποίησης. Η Ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική βασίζεται στην ανάπτυξη και τη θεσμοποίηση της διαπανεπιστημιακής, όχι της διακρατικής συνεργασίας, ενώ η φοιτητική κινητικότητα αναπτύσσεται κυρίως μέσα από υποτροφίες που χορηγούνται στα πλαίσια των οργανωμένων Ευ-

⁹⁵ Η φράση αυτή χαρακτηρίζει τη νοοτροπία της ελληνικής διοίκησης και δείχνει με εξαιρετικά άμεσο τρόπο ότι, ακόμα και υψηλόβαθμα, έμπειρα και ικανά στελέχη, αδυνατούν να κατανοήσουν και να μεταφράσουν την πολιτική πίεση ως ζήτηση εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Το γεγονός αυτό δείχνει ότι τα στελέχη του Υπουργείου Παιδείας δεν κατανοούν την άσκηση μιας πολιτικής προσέλκυσης αλλοδαπών-αλλογενών στα πλαίσια της αναζήτησης ενός νέου διεθνούς ρόλου για την Ελλάδα.

ρωπαϊκών προγραμμάτων. Ανάμεσα λοιπόν στις χώρες της Ε.Ε. έχουν αναπτυχθεί άλλες θεσμικές μορφές οργανωμένων ανταλλαγών τις οποίες η Κοινότητα προκρίνει και προωθεί.

Η εκπαιδευτική συνεργασία στη βάση των μορφωτικών προγραμμάτων έχει ατονήσει μετά την εφαρμογή του Ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου. Οι μορφωτικές συμβάσεις και τα μορφωτικά προγράμματα ως μηχανισμοί διασφάλισης της φοιτητικής κινητικότητας και της επιστημονικής συνεργασίας θεωρούνται ανεπαρκείς και τείνουν πρακτικά να καταργηθούν, καθώς κρίνονται μηχανισμοί ακριβοί, δυσκίνητοι, παρωχημένοι και αναποτελεσματικοί. Είναι χαρακτηριστική η απάντηση της Anna Forey, (Διευθύντρια των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης του Βρετανικού Συμβουλίου) προς τη Μορφωτική Σύμβουλο της Πρεσβείας μας στο Λονδίνο κα Σολωμονίδου.

Σε γράμμα (με ημερομηνία 17.10.95) με το οποίο η κα Forey απαντά σε ερώτημα της Μορφωτικής Συμβούλου μας για την ανανέωση του μορφωτικού προγράμματος Βρετανίας-Ελλάδας αναφέρει ότι η τακτική σύγκλισης μικτών επιτροπών για την κατάρτιση μορφωτικών προγραμμάτων οφείλει να εγκαταλειφθεί μεταξύ των ευρωπαίων εταίρων, καθώς "η διαδικασία αυτή δεν προσθέτει τίποτα σε δεσμούς που είναι ήδη στενοί και από μακρού καθιερωμένοι". Η κα Forey επισημαίνει στην κα Σολωμονίδου ότι στο πλαίσιο της Ε.Ε. έχει συμφωνηθεί να οργανώνονται άτυπες διμερείς συναντήσεις μόνον εφόσον ανακύπτει κάποιο συγκεκριμένο πρόβλημα. Και συνεχίζει... "Η πρακτική έχει αποδείξει ότι η κατάργηση των μικτών επιτροπών δεν οδηγεί σε μείωση της δραστηριότητας στον εκπαιδευτικό τομέα ούτε και καταργεί κάποιο σημαντικό κανάλι επικοινωνίας....Το αντίθετο μάλιστα αληθεύει. Τα μορφωτικά προγράμματα τείνουν να επικεντρώνονται σε μηχανισμούς μάλλον, παρά πεδία δράσης, και από αυτή την άποψη σχετίζονται όλο και λιγότερο με την πραγματική μας δραστηριότητα, καθώς πάρα πολύ συχνά συγκεκριμένες δραστηριότητες δεν μπορούν να ενταχθούν μέσα σε διμερές πλαίσιο."

Στα πλαίσια λοιπόν της ανάπτυξης μιας Ευρωπαϊκής πολιτικής για τη φοιτητική κινητικότητα και την επιστημονική συνεργασία οφείλει να ερμηνευθεί το γεγονός ότι δεν αυξάνονται οι κρατικές υποτροφίες προς τις χώρες μέλη της Ε.Ε. Αντίστοιχα, στα πλαίσια της άσκησης μιας περιφερειακής Ευρωπαϊκής πολιτικής προς τις (υπό ένταξη) χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης θα πρέπει να ερμηνευθεί η αύξηση από το 1991-92 των (μεταπτυχιακού επιπέδου) υποτροφιών που χορηγούνται προς την Πολωνία και την Ουγγαρία, την Τσεχία, τη Σλοβακία και πρόσφατα τη Σλοβενία.

Όσotόσο υπάρχει μια κρατική πολιτική προς τις Ευρωπαϊκές κυρίως χώρες που ασκείται μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής πολιτικής. Η πολιτική αυτή αρχίζει να αναπτύσσεται από το 1995-96 και αφορά τη διάδοση της Ελληνικής γλώσσας στις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες. Στο θέμα αυτό θα επανέλθουμε στο τελευταίο κεφάλαιο. Εδώ ας σημειωθεί απλώς ότι από το 1995-96 τα μορφωτικά προγράμματα συμπληρώνονται με θερινές υποτροφίες που χορηγούνται για παρακολούθηση μαθημάτων Ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού.

Τέλος η Ελλάδα χορηγεί και μικρό αριθμό υποτροφιών προς χώρες της Ωκεανίας, της Άπω Ανατολής και της Λατινικής Αμερικής. Ακόμα και όταν εγκαινιάζονται νέα μορφωτικά προγράμματα και κρατικές υποτροφίες απευθύνονται σε μεγαλύτερο αριθμό χωρών (όπως πρόσφατα συνέβη με το Πακιστάν, το Περού και την Κολομβία) δεν μπορεί να υποστηριχτεί ότι ασκείται κρατική πολιτική με συγκεκριμένη κατεύθυνση προς τις χώρες αυτές. Συνήθως για κάθε χώρα προσφέρεται μια υποτροφία ετησίως (και πάντως όχι περισσότερες από τρεις) για μεταπτυχιακές σπουδές ή έρευνα.

Η χορήγηση των υποτροφιών αυτών ερμηνεύεται στο πλαίσιο των διεθνών υποχρεώσεων που έχει αναλάβει η Ελλάδα μετά την ένταξή της στη χορεία των αναπτυσσόμενων κρατών. Συνιστά εκπλήρωση της υποχρέωσης που έχει αναλάβει ως μέλος του Προγράμματος Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών, να χορηγήσει αναπτυξιακή βοήθεια προς λιγότερο αναπτυσσόμενες χώρες του κόσμου. Η "Κύρωση της συμφωνίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και του Προγράμματος Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών"⁹⁶ στο δεύτερο άρθρο της ορίζει ότι: "Η υλοποίηση και εφαρμογή της συμφωνίας ανατίθεται στη Διεύθυνση Τεχνικής Βοήθειας του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, το οποίο βαρύνεται με τη δαπάνη συνεισφοράς της χώρας μας στο Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών...Για το σκοπό αυτό στον προϋπολογισμό του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων και σε ειδικό λογαριασμό της Διεύθυνσης Τεχνικής Βοήθειας εγγράφονται: α) δαπάνες από την εφαρμογή συμβάσεων και συμφωνιών τεχνικής και επιστημονικής συνεργασίας που έχουν συναφθεί μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας, τον Ο.Η.Ε. και ξένες κυβερνήσεις β) Δαπάνες που προκαλούνται από την εφαρμογή διμερών συμβάσεων τεχνικής συνεργασίας της Ελληνικής Κυβέρνησης και κυβερνήσεων των αναπτυσσόμενων χωρών, με τις οποίες η χώρα μας διατηρεί διμερείς οικονομικές σχέσεις...

⁹⁶ Είναι χαρακτηριστικό ότι η Συμφωνία υπογράφεται στις 12 Μαΐου 1978 (οπότε η Ελλάδα εντάσσεται επισήμως στη χορεία των αναπτυσσόμενων κρατών) αλλά κυρώνεται και αποτελεί νόμο του κράτους (Ν 1673) στις 29 Δεκεμβρίου του 1986. Από το 1987 η Ελλάδα αρχίζει και τυπικά να χορηγεί αναπτυξιακή βοήθεια προς λιγότερο αναπτυσσόμενες χώρες

Στο τρίτο άρθρο της ίδιας σύμβασης διευκρινίζεται ότι : “Για την προώθηση της τεχνικής και επιστημονικής συνεργασίας ...και σε ειδικό λογαριασμό της Διεύθυνσης Τεχνικής Βοήθειας στο Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων εγγράφονται ειδικότερα ανάλογες πιστώσεις για: α) Τη χορήγηση υποτροφιών σε αλλοδαπούς, ο αριθμός η διάρκεια και οι προϋποθέσεις των οποίων προβλέπονται ή ρυθμίζονται από σχετικές διμερείς διακρατικές συμφωνίες τεχνικής επιστημονικής κ.λ.π. συνεργασίας και β) Τη χορήγηση υποτροφιών σε αλλοδαπούς (Ασίας, Αφρικής) καθώς και σε ομογενείς της αλλοδαπής, οι οποίες δεν ρυθμίζονται από συγκεκριμένες συμφωνίες αλλά κρίνονται σκόπιμες, γιατί εντάσσονται στα πλαίσια της ευρύτερης κυβερνητικής πολιτικής ή εξαγγέλλονται στο επίσημο πρόγραμμά της.

3.3. Τα Μνημόνια Εκπαιδευτικής Συνεργασίας με την Κύπρο

Σαν μια εντελώς εξαιρετική μορφή (μορφωτικής) σύμβασης θα πρέπει να αντιμετωπιστούν τα Μνημόνια εκπαιδευτικής συνεργασίας με την Κύπρο. Διαφέρουν ριζικά από οποιαδήποτε άλλη μορφωτική σύμβαση υπέγραψε η Ελλάδα καθώς αντανakλούν τις ειδικές πολιτικές και εκπαιδευτικές σχέσεις ανάμεσα στα δύο κράτη, και αποσκοπούν όχι μόνο σε εκπαιδευτικές ανταλλαγές ή συνεργασία αλλά στη χάραξη κοινής εκπαιδευτικής πολιτικής.

το Πρώτο Μνημόνιο συνεργασίας στον Τομέα της Παιδείας, υπέγραψαν το 1986 ο Αντώνης Τρίτσης εκ μέρους της Ελλάδας και ο Ανδρέας Χριστοφίδης εκ μέρους της Κύπρου. Το Πρώτο Μνημόνιο αποτελεί μια προσπάθεια να τεθούν οι εκπαιδευτικές σχέσεις με την Κύπρο πάνω σε βάση ισοτιμίας⁹⁷.

Το πρώτο Μνημόνιο αποτελεί (πέρα από σύμβαση) κείμενο πολιτικής μέσω του οποίου η Ελλάδα εγκαταλείπει οριστικά την πολιτική “εθνικού κέντρου” απέναντι στην Κύπρο και δηλώνει ότι την θεωρεί ισότιμο εταίρο στη χάραξη μιας κοινής εκπαιδευτικής πολιτικής, ιδιαίτερα όσον αφορά την ομογένεια (ελληνική και κυπριακή).

Χαρακτηριστικά δηλώνεται ότι “με δεδομένη την ανάγκη για το ενιαίο της Παιδείας του Ελληνικού έθνους και για την προστασία των παραδόσεων της γλώσσας και της ιστορίας μας, την κατ’ επέκταση ανάγκη για σύσφιξη των εθνικών δεσμών μέσα από τη μόνιμη εκπαιδευτική επικοινωνία και συνεργασία της Ελλάδος και της Κύπρου – συνεργασία που σίγουρα θα συμβάλλει στην ποιοτική ανέλιξη της Παιδείας μας σε

⁹⁷ Είναι χαρακτηριστικό ότι μέχρι το 1986 η Ελλάδα δεν έχει υπογράψει Μορφωτική Σύμβαση με την Κύπρο και, παρά τις συνεννοήσεις που είναι βέβαιο ότι γίνονταν ανάμεσα στα δύο Υπουργεία Παιδείας, εφάρμοζε την πολιτική της μονομερώς.

όλους τους τομείς – και κυρίως την ανάγκη για στράτευση της Εθνικής μας Παιδείας στον αγώνα που διεξάγει σήμερα ο Ελληνισμός για την απελευθέρωση της Κύπρου, αποφασίστηκε, με απόλυτο σεβασμό στην ανεξάρτητη κρατική οντότητα της Ελλάδας και της Κύπρου, η συστηματικότερη και άμεση συνεργασία μεταξύ των δύο Υπουργείων, βασισμένη πάνω στην κοινή αντίληψη για τη λειτουργία των δύο Υπουργείων ουσιαστικά ως ενός ενιαίου Υπουργείου Εθνικής Παιδείας του Ελληνισμού.”

Διαπιστώνεται η ανάγκη για τη σύσταση ενός αποτελεσματικού μηχανισμού συνεργασίας ανάμεσα στα δύο Υπουργεία και αποφασίζεται η σύσταση μόνιμου κοινού συντονιστικού οργάνου⁹⁸ και ένα πλαίσιο μόνιμης συνεργασίας που θα βασίζεται σε:

- Οργανική και λειτουργική σύνδεση των οργάνων, μέσα στα οποία διαμορφώνεται και μέσω των οποίων ασκείται η εκπαιδευτική πολιτική με τα αντίστοιχα της άλλης πλευράς, ως ιδιαίτερη ενότητα συνεργασίας.
- Διαρκής ανταλλαγή εμπειριών σε όλα τα εκπαιδευτικά θέματα και στενή συνεργασία, ιδίως στα θέματα γλώσσας και διδασκαλίας της ιστορίας, καθώς και ανταλλαγή διδακτικού υλικού (προγραμμάτων, βιβλίων, εποπτικών μέσων διδασκαλίας, βιντεοκασετών κ.λ.π.), με στόχο τη βαθμιαία ποιοτική βελτίωση του τρόπου που παρέχεται η γνώση. Αποφασίζεται επίσης η ενίσχυση της κινητικότητας μαθητών, φοιτητών και εκπαιδευτικών με παράλληλη προσπάθεια για ποιοτική βελτίωση της μεταξύ τους επικοινωνίας.
- Συνεργασία με σκοπό την ενίσχυση της παρεχόμενης παιδείας προς την Ελληνική και Κυπριακή ομογένεια.
- Οργάνωση και λειτουργία συστήματος αυτόματης αμοιβαίας πληροφόρησης για θέματα επιμόρφωσης (συνέδρια, σεμινάρια, συσκέψεις κ.λ.π.) που γίνονται από διάφορους φορείς σε παγκόσμια κλίμακα (ΟΥΝΕΣΚΟ, Ο.Ο.Σ.Α, Ε.Ο.Κ., Συμβούλιο της Ευρώπης).

Ως κοινή πολιτική εμφανίζεται στο Πρώτο Μνημόνιο η απόφαση για τη δημιουργία Πανεπιστημίου στη Κύπρο, καθώς κρίνεται ότι έχουν ωριμάσει οι συνθήκες και υπάρχουν οι προϋποθέσεις. Η Ελλάδα αναλαμβάνει να βοηθήσει με κάθε τρόπο στη στήριξη του Πανεπιστημίου της Κύπρου προσφέροντας την εμπειρία της από την ί-

⁹⁸ Το όργανο αυτό περιλαμβάνει από Ελληνικής πλευράς το Γενικό Γραμματέα του ΥΠ.Ε.Π.Θ., τον Δ/τη του Πολιτικού Γραφείου του Υπουργού και άλλα τρία μέλη και από Κυπριακής πλευράς τον μόνιμο Υφυπουργό Παιδείας, τον Δ/τή του Γραφείου του Υπουργού και άλλα τρία μέλη επίσης. Η προεδρία εναλλάσσεται ανά εξάμηνο. Βασικός ρόλος του οργάνου αυτού είναι η εξέταση του τρόπου εφαρμογής των συμφωνιών, η κατάρτιση προγραμμάτων εργασίας και η υποβολή προτάσεων προς τις δύο πλευρές, η επίλυση θεμάτων συνεργασίας και η προετοιμασία των συναντήσεων των Υπουργών.

δρυση των νέων Πανεπιστημίων στην Ελλάδα. Τα πρώτα στάδια της ίδρυσης του Πανεπιστημίου θεωρούνται ιδιαίτερα κρίσιμα, καθώς θα καθορίσουν τη φυσιογνωμία του, την ακαδημαϊκή του συγκρότηση και το θεσμικό του πλαίσιο. Για το σκοπό αυτό ο Υπουργός Παιδείας της Ελλάδας, κ. Αντώνης Τρίτσης ορίζει τρεις ακαδημαϊκούς εμπειρογνώμονες για να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους. Συμφωνήθηκε η Παιδαγωγική Σχολή της Κύπρου να αποτελέσει μια από τις πρώτες σχολές του Πανεπιστημίου Κύπρου⁹⁹.

Το δεύτερο Μνημόνιο Συνεργασίας υπογράφηκε στις 4.4.1989 από τον Γ. Παπανδρέου από Ελληνικής πλευράς και τον Ανδρέα Φιλίππου από Κυπριακής. Στα πλαίσια του μνημονίου καταρτίστηκε και το πρώτο συγκεκριμένο πρόγραμμα συνεργασίας των δύο χωρών σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες.

Για την τριτοβάθμια εκπαίδευση συμφωνείται:

- Να αναθεωρηθεί το ποσοστό εισακτέων Κυπρίων στα Ελληνικά Πανεπιστήμια με σχετική αύξηση σε ορισμένες Σχολές και μείωση σε άλλες. Και να εξασφαλιστούν οι προϋποθέσεις για την εξάσκηση των Ελληνοκυπρίων φοιτητών των Τ.Ε.Ι. στην Κύπρο.
- Εγκρίνεται η κινητικότητα εκπαιδευτικού προσωπικού ανάμεσα στα Τ.Ε.Ι. και το Ανώτερο Τεχνολογικό Ινστιτούτο της Κύπρου, καθώς επίσης και η διεξαγωγή κοινών ερευνών σε επιστημονικά θέματα μεταξύ ερευνητών των Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι. και ανάλογων ιδρυμάτων στην Κύπρο.
- Να αξιοποιηθούν από την Κυπριακή πλευρά οι υποτροφίες του Ι.Κ.Υ.
- Οι πτυχιούχοι της Παιδαγωγικής Ακαδημίας της Κύπρου να έχουν στην Ελλάδα τις ίδιες δυνατότητες διορισμού με τους Πτυχιούχους των Παιδαγωγικών Ακαδημιών της Ελλάδας¹⁰⁰.

⁹⁹ Αποφασίστηκε επίσης η μελέτη των προϋποθέσεων για την συστηματική εισαγωγή σπουδών Κυπριακού Δικαίου στα Ελληνικά Πανεπιστήμια. Για το σκοπό αυτό έλαβαν μέρος στη σύσκεψη της 22.10.86 και οι Πρόεδροι των Νομικών Τμημάτων των Πανεπιστημίων Αθήνας, Θεσσαλονίκης και Θράκης, οι οποίοι ανέλαβαν από κοινού την ευθύνη σχετικής εισήγησης.

¹⁰⁰ Ειδικά στον τομέα της εκπαίδευσης εκπαιδευτικών συμφωνείται η Ελλάδα να αυξήσει σε 5 κάθε χρόνο τον αριθμό των δασκάλων που μετεκπαιδεύονται στο Μαράσλειο Διδασκαλείο, η δε Κυπριακή πλευρά να δέχεται ίσο αριθμό Ελλαδίτων δασκάλων και νηπιαγωγών που θα μετεκπαιδεύονται στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο της Κύπρου για ένα από τα τέσσερα εξάμηνα που διαρκεί η μετεκπαίδευσή τους συνολικά. Στα πλαίσια του ειδικού αυτού προγράμματος θα μπορούν οι Ελλαδίτες δάσκαλοι να παρακολουθούν παραδόσεις στην Παιδαγωγική Ακαδημία της Κύπρου, και να ασκούνται πρακτικά σε σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης της Κύπρου.

Στον τομέα της χάραξης κοινής πολιτικής για την ομογένεια συμφωνείται να συσταθεί ομάδα εργασίας εμπειρογνομόνων των δύο πλευρών που θα μελετήσει πρακτικούς τρόπους συνεργασίας στους εξής τομείς:

- Σύνταξη ειδικών αναλυτικών προγραμμάτων για τα ελληνόπουλα του εξωτερικού και παραγωγή ειδικού διδακτικού υλικού.
- Οργάνωση κοινών επιμορφωτικών σεμιναρίων για τους αποσπασμένους και τους ωρομίσθιους εκπαιδευτικούς.
- Ένταξη των ελληνικών σχολείων στη Βρετανία στα ημερήσια αγγλικά σχολεία και ένταση των προσπάθειών για την οργάνωση του ενιαίου φορέα εκπαιδευτηρίων Ελληνικών παροικιών (Ε.Φ.Ε.Π.Ε.).

Το πρόγραμμα εκπαιδευτικής συνεργασίας Ελλάδας-Κύπρου ολοκληρώνεται με:

- Συνεργασία και ανταλλαγή εμπειριών για την ανάπτυξη των αναλυτικών προγραμμάτων της πρωτοβάθμιας, της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και της ειδικής αγωγής, που θα πραγματοποιηθεί με την ανταλλαγή εμπειρογνομόνων, στελεχών Υπουργείων Παιδείας και εκπαιδευτικών. Η Ελλάδα ενδιαφέρεται να επωφεληθεί από την Κυπριακή εμπειρία στη διδασκαλία των μαθημάτων μουσικής, εικαστικών τεχνών και ξένων γλωσσών. Προσφέρεται δε να αποστείλει ειδικούς στην Κύπρο για συνεργασία στην κατάρτιση ή εφαρμογή προγραμμάτων Ελληνικής γλώσσας, ιστορίας και μελέτης περιβάλλοντος, εφόσον και όταν ζητηθούν.
- Συνεργασία στην έκδοση και το περιεχόμενο των διδακτικών βιβλίων και ανταλλαγή εκπαιδευτικού υλικού. Η Ελληνική πλευρά συμφωνεί στην έκδοση ή ανατύπωση βιβλίων, που έχουν γραφτεί στην Κύπρο από τον Ο.Ε.Δ.Β., εφόσον το περιεχόμενό τους κρίνεται ότι εξυπηρετεί τις εκπαιδευτικές ανάγκες τους, ύστερα από σχετική πρόταση της Κυπριακής πλευράς. Συμφωνείται να συνεχιστεί η αποστολή διδακτικών βιβλίων Δημοτικού – Γυμνασίου – Λυκείου στην Κύπρο η οποία για τη διετία 1986-88 διεξαγόταν ομαλά και έγκαιρα.

Το Τρίτο Μνημόνιο Συνεργασίας υπογράφηκε στις 20.1.1997 από τον κ. Γεράσιμο Αρσένη εκ μέρους της Ελλάδας και την κα Κλαίρη Αγγελίδου εκ μέρους της Κύπρου.

Για την τριτοβάθμια εκπαίδευση προβλέπονται τα εξής:

Στενή συνεργασία στον τομέα της αναγνώρισης και πιστοποίησής τίτλων σπουδών τους, καθώς και στον τομέα των διαδικασιών εισαγωγής στα Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ελλάδας και Κύπρου. Συγκεκριμένα συμφωνείται :

- Να καθιερωθεί στενή επικοινωνία μεταξύ των Διευθύνσεων των δύο Υπουργείων που έχουν την ευθύνη για τη διεξαγωγή των εξετάσεων για εισαγωγή στα Ιδρύματα Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης Κύπρου και Ελλάδας.
- Να καθιερωθεί η συστηματική ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ ειδικών των δύο χωρών σε θέματα αξιολόγησης-πιστοποίησης κλάδου σπουδών και σχολών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης καθώς και συστηματική συνεργασία μεταξύ του Κυπριακού Συμβουλίου Αναγνώρισης Τίτλων Σπουδών (ΚΥΣΑΤΣ) και του αντίστοιχου οργάνου της Ελλάδας (ΔΙΚΑΤΣΑ).

Η συνεργασία των δύο χωρών θα πρέπει να προωθηθεί στο μέγιστο βαθμό όσον αφορά τη διαπανεπιστημιακή συνεργασία. Οφείλει να προωθηθεί η φοιτητική κινητικότητα και για το σκοπό αυτό το Πανεπιστήμιο Κύπρου πρέπει να ενθαρρυνθεί να υπογράψει συμφωνίες που θα καλύπτουν θέματα διεξαγωγής ερευνών, ανταλλαγής πληροφοριών και διοργάνωσης κοινών συνεδρίων και σεμιναρίων με όσο το δυνατό περισσότερα Ελληνικά Πανεπιστήμια. Τέτοιες συμφωνίες το Πανεπιστήμιο Κύπρου έχει προς το παρόν υπογράψει με τα Πανεπιστήμια Αθηνών και Πατρών. Για να διευκολυνθεί η επιστημονική συνεργασία και οι ανταλλαγές η Ελλάδα με το Π.Δ. 299/17.10.97 αναγνώρισε την αντιστοιχία των τίτλων σπουδών του Πανεπιστήμιου της Κύπρου προς τους τίτλους σπουδών των Ελληνικών Α.Ε.Ι.

Σύμφωνα με το τρίτο εκπαιδευτικό Μνημόνιο Ελλάδος Κύπρου το ποσοστό εισακτέων Κυπρίων στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση της Ελλάδας καθορίζεται από το ακαδημαϊκό έτος 1997-98 στο 7% επί του συνόλου των εισακτέων Ελλαδιτών και το ποσοστό των εισακτέων Ελλαδιτών στο Πανεπιστήμιο Κύπρου στο 10% επί του συνόλου των εισακτέων Κυπρίων. Τα πιο πάνω ποσοστά είναι δυνατό να αναπροσαρμόζονται μετά από διαβουλεύσεις των δύο μερών, λαμβανομένης υπόψη της σταδιακής λειτουργίας αντίστοιχων Σχολών στο Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Ακόμη συμφωνήθηκε να προωθηθούν οι ανταλλαγές Δ.Ε.Π. και λοιπού διδακτικού προσωπικού.

3.4. Η Νομοθεσία και οι Ποσοστώσεις για τους Υπότροφους.

Η απλή αποτύπωση της νομοθεσίας για τους υποτρόφους του Ελληνικού κράτους και των ποσοστώσεων που ίσχυσαν στον αριθμό τους είναι αποκαλυπτική για την εξέλιξη της οργανωμένης κινητικότητας και της κρατικής πολιτικής υποτροφιών. Η νομοθεσία για τους υποτρόφους είναι εξαιρετικά περιορισμένη.

- Πρώτη αναφορά σε υποτρόφους του Ελληνικού κράτους γίνεται στο Β.Δ. 586/69, σύμφωνα με το οποίο, υποτροφίες του Υπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως χο-

ρηγούνται μόνο σε ομογενείς - Έλληνες του εξωτερικού για σπουδές στις Παιδαγωγικές ακαδημίες, τη Σχολή Νηπιαγωγών Καλλιθέας, τις Θεολογικές και τις Φιλοσοφικές Σχολές των Πανεπιστημίων. Οι υπότροφοι του Ελληνικού κράτους εισάγονται σε αριθμούς απεριόριστους, καθ' υπέρβαση του αριθμού εισακτέων.

- Το 1979, θεσμοθετούνται οι υποτροφίες του Υπουργείου Εξωτερικών, για πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών, οι οποίες απευθύνονται και σε ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού και σε αλλοδαπούς-αλλογενείς. Από τον επόμενο χρόνο αντίστοιχες υποτροφίες χορηγούνται και από το Υπουργείο Οικονομικών (αργότερα το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας).

Από το ακαδημαϊκό έτος 1982-83, εμφανίζονται για πρώτη φορά ποσοστώσεις στον αριθμό των προπτυχιακών υποτρόφων (ομογενών και αλλογενών).

- Σύμφωνα με το Π.Δ. 348/82 ο αριθμός των αλλοδαπών-αλλογενών υποτρόφων δεν μπορεί να υπερβαίνει το 3% του συνολικού αριθμού εισακτέων, ενώ υπότροφοι ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού, εισάγονται σε σχολές θεωρητικής κατεύθυνσης (Θεολογικές, Φιλοσοφικές Σχολές, Παιδαγωγικές Ακαδημίες και Σχολές Νηπιαγωγών) σε ποσοστό 1%.
- Σχεδόν άμεσα (μέσα στον ίδιο χρόνο) αυτό το Π.Δ. τροποποιείται με τον Ν.645/82 με τον οποίο αίρεται ο περιορισμός των σχολών για τις οποίες χορηγούνται υποτροφίες προς ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού. Από το 1983-84 οι υποτροφίες προς ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού χορηγούνται για όλες τις Σχολές. Το ποσοστό εισαγωγής των ομογενών υποτρόφων παραμένει 1%.
- Το 1987 (Π.Δ.157/87) διαμορφώνεται η διαδικασία για την κατάταξη των προπτυχιακών υποτρόφων σε σχολές. Οι υπότροφοι (αλλογενείς και ομογενείς) εισάγονται με απόφαση των αρμόδιων Υπουργείων¹⁰¹, τα οποία υποβάλλουν ονομαστικές καταστάσεις υποτρόφων στο ΥΠ.ΕΠ.Θ το αργότερο μέχρι 31 Αυγούστου του έτους επιλογής. Η κατάταξη των προπτυχιακών υποτρόφων σε σχολές ή τμήματα γίνεται με απόφαση του Υπουργού ΥΠ.ΕΠ.Θ., σύμφωνα με τις ισχύουσες ποσοστώσεις.

¹⁰¹ Ως φορείς προπτυχιακών υποτροφιών (πέραν του ΥΠ.ΕΠ.Θ.) αναφέρονται το ΥΠ.ΕΞ. και το, ΥΠ.ΕΘ.Ο. Η δημιουργία αυτής της διαδικασίας και η ύπαρξη ποσοστώσεων κατά κλάδους οδήγησε στην καταγραφή των υποτρόφων, οι οποίοι διαφορετικά θα παρέμεναν άγνωστοι, καθώς εισάγονταν καθ' υπέρβαση του αριθμού εισακτέων. Συνολική καταγραφή των μεταπτυχιακών υποτρόφων δεν γίνεται από κανένα φορέα. Το υπουργείο παιδείας δεν διαθέτει συνολικά στοιχεία ούτε για τις υποτροφίες του Ι.Κ.Υ., πόσο μάλλον των άλλων φορέων.

- Το 1988 με την Υ.Α. Φ 152.11/β3/1181 υιοθετείται ενιαία πολιτική υποτροφιών. Τα ποσοστά των υποτρόφων ορίζονται ως εξής: αλλοδαποί – αλλογενείς και ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού, υπότροφοι του Ελληνικού κράτους, εισάγονται σε ποσοστό 2% στις Φιλοσοφικές και Θεολογικές Σχολές, τα Τμήματα Νομικής, τα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης και τα Τμήματα Νηπιαγωγών. Σε ποσοστό 1% εισάγονται στα υπόλοιπα Τμήματα των Α.Ε.Ι. στα Τ.Ε.Ι. και στην ΑΣΕΤΕΜ – ΣΕΛΕΤΕ. Στις Σχολές και στα Τμήματα ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που λειτουργούν στα γεωγραφικά διαμερίσματα Θράκης, Αιγαίου και Δωδεκανήσων δεν εισάγονται αλλοδαποί-αλλογενείς υπότροφοι, για λόγους εθνικής ασφάλειας.
- Το 1992 με την απόφαση Φ.152.11/Β3/1916 τα ποσοστά των υποτρόφων διαφοροποιούνται για τις θεωρητικής κατεύθυνσης σχολές κατά κατηγορία ξένων φοιτητών. Στις Σχολές Θεολογίας και Ποιμαντικής οι αλλοδαποί-αλλογενείς εισάγονται σε ποσοστό 3,5% ενώ οι ομογενείς εισάγονται σε ποσοστό 1%. Σε όλες τις άλλες Σχολές Θεωρητικής κατεύθυνσης (Φιλοσοφικές, Νομικές, Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης και Παιδαγωγικά Τμήματα Νηπιαγωγών) οι αλλοδαποί-αλλογενείς εισάγονται σε ποσοστό 2% και οι ομογενείς σε ποσοστό 1%. Στις θετικής κατεύθυνσης σχολές τα ποσοστά παραμένουν αμετάβλητα. Παράλληλα, καταργείται ο περιορισμός που ίσχυε για την μη εισαγωγή αλλοδαπών-αλλογενών υποτρόφων στα γεωγραφικά διαμερίσματα Θράκης, Αιγαίου και Δωδεκανήσων.
- Το 1993 με υπουργική απόφαση λαμβάνεται ειδική μέριμνα για τους ομογενείς υποτρόφους από την Αλβανία, οι οποίοι εισάγονται στις Πολυτεχνικές, Ιατρικές, Οδοντιατρικές & Κτηνιατρικές Σχολές σε ποσοστό 0,5% και σε ποσοστό 1% στα υπόλοιπα Α.Ε.Ι. (Φ/152/11/β3/1872 της 11.5.93).

Πριν ολοκληρώσουμε το υποκεφάλαιο για τη νομοθεσία που ισχύει για τις υποτροφίες, οφείλουμε να κάνουμε μια παρατήρηση που αφορά ιδιαίτερα την πολιτική υποτροφιών¹⁰² του Ι.Κ.Υ. και η οποία φαίνεται να προσκρούει στο Κοινωνικό Δίκαιο (Μουαμελετζή, 2000: 20-21).

Το Ι.Κ.Υ. χορηγεί υποτροφίες σε Έλληνες και αλλοδαπούς σπουδαστές στο πλαίσιο των προγραμμάτων που συντάσσει το ίδιο. Επίσης διαχειρίζεται υποτροφίες ορισμέ-

¹⁰² Η πολιτική του Ι.Κ.Υ. συνοψίζεται στο Ν.1825/1951 "Περί συστάσεως Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (Ι.Κ.Υ.)" όπως τροποποιήθηκε με τον 2158/1993 ("Εκσυγχρονισμός του Ι.Κ.Υ. και άλλες διατάξεις").

νων ιδιωτικών κληροδοτημάτων. Όπως προκύπτει από το άρθρο 3 του νόμου 2158/1993, μέσω του Ι.Κ.Υ., το Ελληνικό κράτος χορηγεί υποτροφίες:

- σε Έλληνες, για μεταπτυχιακές - διδακτορικές σπουδές ή μεταδιδακτορική έρευνα στο εξωτερικό
- σε Έλληνες και ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού για προπτυχιακές σπουδές στην Ελλάδα
- σε αλλογενείς-αλλοδαπούς για μεταπτυχιακές σπουδές για μεταδιδακτορική έρευνα στην Ελλάδα και για την εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας.

Οι υποτροφίες του Ι.Κ.Υ. που χορηγούνται σε Έλληνες για προπτυχιακές σπουδές διακρίνονται σε υποτροφίες επίδοσης, που χορηγούνται με αποκλειστικό κριτήριο την πανεπιστημιακή επίδοση του φοιτητή και σε υποτροφίες ή δάνεια ενίσχυσης που χορηγούνται με κριτήριο την οικονομική κατάσταση του φοιτητή. Τα μεν δάνεια ενίσχυσης εμπίπτουν στο πεδίο του εσωτερικού δικαίου και δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι παραβιάζουν το Κοινοτικό δίκαιο. Δεν ισχύει όμως το ίδιο στην περίπτωση των κρατικών υποτροφιών επίδοσης, στις οποίες οι Κοινοτικοί φοιτητές δεν έχουν πρόσβαση. Οι υποτροφίες επίδοσης εμπίπτουν στο πεδίο του Κοινοτικού δικαίου και οφείλουν να χορηγούνται και σε κοινοτικούς φοιτητές, πράγμα που δεν ισχύει.

Υφίσταται λοιπόν διακρίνουσα μεταχείριση σε βάρος των κοινοτικών φοιτητών και σπουδαστών, οι οποίοι δεν έχουν το δικαίωμα να λάβουν ελληνική υποτροφία ούτε για παρακολούθηση προπτυχιακών σπουδών σε Ελληνικό ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ούτε για μεταπτυχιακές ή μεταδιδακτορικές σπουδές σε άλλο κράτος μέλος της Κοινότητας. Το ίδιο συμβαίνει και με τις υποτροφίες κληροδοτημάτων τις οποίες διαχειρίζεται το Ι.Κ.Υ. και στις οποίες συνήθως τίθεται όρος καταγωγής του υποψηφίου από συγκεκριμένη περιοχή, κάτι που αυτόματα αποκλείει τους κοινοτικούς σπουδαστές.

3.5. Η Κρατική Πολιτική για την Οργανωμένη Κινητικότητα: οι Υποτροφίες

Η Ελλάδα διαμορφώνει πολιτική υποτροφιών από τη δεκαετία του 1950. Αρχικά η πολιτική αυτή απευθύνεται αποκλειστικά σε ομογενείς-Έλληνες του Εξωτερικού. Το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών για παράδειγμα (Ι.Κ.Υ.) χορηγεί, από την αρχή της λειτουργίας του, υποτροφίες προς τους ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού.

Από το 1955 περίπου δημιουργείται στο Ι.Κ.Υ. ειδικό πρόγραμμα υποτροφιών για Κυπρίους. Παρά το γεγονός ότι δεν έχει γίνει πάντα η καλύτερη δυνατή εκμετάλλευση του, το πρόγραμμα υποτροφιών προς τους Κυπρίους λειτουργεί ανελλιπώς μέχρι

σήμερα και προβλέπει 50 υποτροφίες ετησίως για προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές.

Η πολιτική υποτροφιών προς τους ομογενείς-Έλληνες του Εξωτερικού και τους Κυπρίους ασκείται συστηματικά από την πρώτη μεταπολεμική περίοδο. Αντίθετα πολιτική υποτροφιών προς αλλοδαπούς-αλλογενείς αρχίζει να διαμορφώνεται μετά τη μεταπολίτευση και φαίνεται να αποκτά ιδιαίτερη δυναμική μετά το 1992.

Η πολιτική αυτή δεν ασκείται (μόνο) μέσω του Υπουργείου Παιδείας αλλά κυρίως μέσω του ΥΠ.ΕΞ και του ΥΠ.ΕΘ.Ο. Το ΥΠ.ΕΠ.Θ. έχει τη διαχείριση των υποτροφιών που χορηγούνται των μορφωτικών συμβάσεων και χορηγεί ένα μικρό αριθμό υποτροφιών βάσει δικού του προγράμματος. Ωστόσο από το 1979-80 τα Υπουργεία Εξωτερικών και Εθνικής Οικονομίας χορηγούν (στο πλαίσιο ανεξάρτητων προγραμμάτων) υποτροφίες προς αλλοδαπούς-αλλογενείς για πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών. Ενώ οι υποτροφίες που χορηγούνται βάσει των μορφωτικών προγραμμάτων θεσπίζονται σε βάση αμοιβαιότητας, οι υποτροφίες των ειδικών προγραμμάτων (και των τριών) υπουργείων μπορούν να χορηγούνται μονομερώς.

Μέχρι το 1988 οι υποτροφίες προς αλλοδαπούς-αλλογενείς χορηγούνται κυρίως σε για μεταπτυχιακές σπουδές και έρευνα. Όπως επιβεβαιώνουν τα στελέχη του ΥΠ.ΕΠ.Θ. στο παρελθόν πολύ μικρός ο αριθμός υποτροφιών προς αλλοδαπούς-αλλογενείς αφορούσε προπτυχιακές σπουδές. Ακόμη και σήμερα η πλειονότητα των προγραμμάτων υποτροφιών προς αλλοδαπούς-αλλογενείς, όπως τα προγράμματα του Ι.Κ.Υ. και τα μορφωτικά προγράμματα αφορά μεταπτυχιακές σπουδές και έρευνα. Το ΥΠ.ΕΞ. και το ΥΠ.ΕΘ.Ο. χορηγούσαν μεν υποτροφίες για προπτυχιακές σπουδές απευθύνονται σε αλλοδαπούς-αλλογενείς, αλλά ο αριθμός των υποτροφιών αυτών ήταν εξαιρετικά μικρός.

Από το 1988 διαφαίνεται μια προσπάθεια για τη χάραξη μιας σφαιρικότερης πολιτικής υποτροφιών. Θεσπίζεται η διαδικασία κατάταξης των υποτρόφων σε Σχολές και Τμήματα με απόφαση του Υπουργού ΥΠ.ΕΠ.Θ. ενώ παράλληλα ενοποιοούνται οι ποσοτώσεις των αλλοδαπών-αλλογενών και των ομογενών-Ελλήνων του εξωτερικού. Οι ποσοτώσεις πλέον αποσκοπούν στη συνολική ρύθμιση των θέσεων κατά κλάδο σπουδών, οι οποίες μπορούν εξ ίσου να χορηγηθούν σε αλλοδαπούς-αλλογενείς ή ομογενείς- Έλληνες του εξωτερικού. Όπως ήδη επισημάνθηκε στο υποκεφάλαιο περί μορφωτικών προγραμμάτων, από το 1988 διευρύνονται οι εκπαιδευτικές σχέσεις της Ελλάδας με χώρες του άμεσου περιγυρού της, (Βουλγαρία και της χώρες της Παλαιστίνης Ιορδανία, Συρία, Λίβανο) και χορηγείται ολοένα μεγαλύτερος αριθμός υποτροφιών για πλήρη κύκλο προπτυχιακών σπουδών προς τις χώρες αυτές. Όπως θα

φανεί και από τα στοιχεία του επόμενου κεφαλαίου, οι δραστηριότητες του ΥΠ.ΕΞ. και το ΥΠ.ΕΘ.Ο. αυξάνονται ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια οπότε και χορηγούν σημαντικούς αριθμούς προπτυχιακών υποτροφιών.

Μια στροφή στην πολιτική υποτροφιών διαφαίνεται από το 1992, οπότε αυξάνονται τα ποσοστά των αλλοδαπών-αλλογενών υποτρόφων στις σχολές θεωρητικής κατεύθυνσης. Η πολιτική υποτροφιών φαίνεται πλέον να στρέφεται προς τους αλλοδαπούς-αλλογενείς μάλλον παρά τους ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού. Θα μπορούσε λοιπόν να υποστηριχθεί ότι πολιτική υποτροφιών προς αλλοδαπούς-αλλογενείς ουσιαστικά αναπτύσσεται στην περίοδο 1988-1992 και αναμένεται να αναπτυχθεί ακόμη περισσότερο στο άμεσο μέλλον.

Συνοψίζοντας να σημειώσουμε ότι σήμερα ως κυριότεροι φορείς κρατικών υποτροφιών εμφανίζονται το Ι.Κ.Υ. και τα τρία Υπουργεία (Εξωτερικών, Εθνικής Οικονομίας και Παιδείας), χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν χορηγούνται κάποιες υποτροφίες και από άλλα υπουργεία (Εμπορίου για παράδειγμα ή Πολιτισμού). Οι κρατικοί αυτοί φορείς χορηγούν υποτροφίες σε διαφορετικές κατηγορίες ξένων φοιτητών και για διαφορετικά επίπεδα σπουδών. Τα Υπουργεία Εξωτερικών και Εθνικής Οικονομίας χορηγούν σήμερα πια σημαντικό αριθμό υποτροφιών, κυρίως προς αλλοδαπούς-αλλογενείς για προπτυχιακό κύκλο σπουδών. Το ΥΠ.ΕΠ.Θ. προσφέρει μικρό αριθμό υποτροφιών προς αλλοδαπούς-αλλογενείς και ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού για προπτυχιακές σπουδές. Κυρίως διαχειρίζεται τις υποτροφίες που προσφέρονται βάσει μορφωτικών συμβάσεων (οι οποίες απευθύνονται σε υπηκόους των συμβαλλόμενων χωρών) και οι οποίες χορηγούνται κυρίως για μεταπτυχιακές σπουδές και έρευνα. Το Ι.Κ.Υ. προσφέρει υποτροφίες (επίδοσης και ενίσχυσης) σε ομογενείς-Έλληνες του εξωτερικού για προπτυχιακές σπουδές στην Ελλάδα και υποτροφίες προς αλλοδαπούς-αλλογενείς για μεταπτυχιακές σπουδές και έρευνα.

Είναι δυνατόν να υποστηριχθεί ότι η πολιτική υποτροφιών για τους αλλοδαπούς-αλλογενείς στο προπτυχιακό επίπεδο διαμορφώνεται κυρίως μέσα από τις υποτροφίες του ΥΠ.ΕΞ. και του ΥΠ.ΕΘ.Ο. και αναπτύσσεται πρόσφατα. Η πολιτική που ασκείται μέσα από το ΥΠ.ΕΠ.Θ. και το Ι.Κ.Υ. προς αλλοδαπούς-αλλογενείς αφορά κυρίως μεταπτυχιακές σπουδές.

Βέβαια οφείλουμε σε αυτό το σημείο να επισημάνουμε ότι, παρά τις προσπάθειες, η πολιτική υποτροφιών παραμένει ασυντόνιστη ακόμη και σήμερα¹⁰³. Δεν υπάρχει καμία συνεννόηση ανάμεσα στους κρατικούς αυτούς φορείς ως προς το συνολικό αριθμό υποτροφιών που θα χορηγήσει η Ελληνική πολιτεία, τους κλάδους σπουδών στους οποίους θα προσφερθούν ή το επίπεδο (προπτυχιακές σπουδές, μεταπτυχιακές ή κάποιο σεμινάριο γλώσσας-πολιτισμού). Έτσι όπως είναι προφανές δεν υπάρχει συνολική εμποπτεία των υποτροφιών που χορηγούνται και κατά συνέπεια ούτε πολιτική εκμετάλλευση των υποτροφιών.

¹⁰³ Το 1997-98 το ΥΠ.ΕΠ.Θ. προσπαθούσε να ολοκληρώσει μια συστηματικότερη καταγραφή όλων των φορέων (κρατικών και ιδιωτικών) που χορηγούν υποτροφίες προς Έλληνες και ξένους φοιτητές.

Πίνακας 1

Συνοπτική Παρουσίαση των Ποσοστρώσεων για τους Ξένους Φοιτητές στην Ελληνική Τριτοβάθμια Εκπαίδευση: 1965-1999

ΕΤΟΣ	ΑΝΩΔΑΓΩ-ΑΛΛΟΓΕΝΕΙΣ	ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ-ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ	ΚΥΠΡΙΟΙ	ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ ΥΠΟΤΡΟΦΟΙ	ΑΛΛΟΓΕΝΕΙΣ ΥΠΟΤΡΟΦΟΙ
1965 Ν. 546/29.5.65 ΦΕΚ 123 Τ.Α	Απεριόριστα	ΕΜΠ-Πολυτεχνική Θεσσαλονίκης, Χημικό Τμήμα της Φυσικομαθηματικής Αθήνας & Θεσσαλονίκης σε ποσοστό 10% (5% Κύπριοι και 5% Άλλοι) Στις άλλες σχολές απερίοριστα	Περιλαμβάνονται στην κατηγορία των Ομογενών. (5%)		
1966 Ν. 4543/66 ΦΕΚ 184 Τ.Α	Απεριόριστα	Ορισμός Ομογενών- Ελλήνων του Εξωτερικού			
1967 Β.Δ. 700 Α.Ν. 40/21.12.67	Απεριόριστα				
1969 Β.Δ. 586/30.8.69 ΦΕΚ 174 Τ.Α	Απεριόριστα	Στις Πολυτεχνικές Σχολές 10% (5% Κύπριοι & 5% Άλλοι) Στις άλλες Σχολές απερίοριστα.	Περιλαμβάνονται στην κατηγορία των Ομογενών. (5%)	Ο αριθμός υποτρόφων του Υπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως καθορίζεται με απόφαση του Υπουργού. Υποτροφίες χορηγούνται για τις Παιδαγωγικές ακαδημίες, τη Σχολή Νηπιαγωγών Καλλιθέας, τις Θεολογικές και τις Φιλοσοφικές Σχολές των Πανεπιστημίων.	
1970 Β.Δ. 425/224.6.70 ΦΕΚ 138 Τ.Α	Απεριόριστα	5% σε όλες τις Σχολές	10% στο Φυσικομαθηματικό, Γεωπονοδασολογικό, Ιατρικό, Φαρμακευτικό και Τεχνικό Κύκλο. 5% στις υπόλοιπες Σχολές		

ΕΤΟΣ	ΑΝΟΔΑΤΟ-ΑΛΟΓΕΝΕΙΣ	ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ-ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ	ΚΥΤΡΙΟΙ	ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ ΥΠΟΤΡΟΦΟΙ	ΑΛΟΓΕΝΕΙΣ ΥΠΟΤΡΟΦΟΙ
1971 Β.Δ. 412/24.6.1971 ΦΕΚ 125- Τ. Α	10% στις Πολυτεχνικές Σχολές Στις Υπόλοιπες Απεριόριστα	5% σε όλες τις Σχολές.	10% στο Φυσικομαθηματικό, Γεωπονοδασολογικό Ιατρικό, Φαρμακευτικό και Τεχνικό Κύκλο. 5% στις υπόλοιπες Σχολές.		
1976 Π.Δ. 169/19.3.76 ΦΕΚ 62- Τ. Α	5% σε όλες τις Σχολές	4% σε όλες τις Σχολές.	5% στο Φυσικομαθηματικό, Γεωπονοδασολογικό Ιατρικό, Φαρμακευτικό και Τεχνικό Κύκλο. 15% στις υπόλοιπες Σχολές.		
1979 Π.Δ. 282/25.4.79 ΦΕΚ 82 Τ.Α	5% σε όλες τις Σχολές	4% σε όλες τις Σχολές. Ειδικότερα όσοι κατέφυγαν από: Τουρκία: 1% Βόρειο Ήπειρο: 1% Ίμβρο-Τένεδο: 0,5%	8% στο Φυσικομαθηματικό, Γεωπονοδασολογικό, Ιατρικό, Φαρμακευτικό και Τεχνικό Κύκλο. 15% στις υπόλοιπες Σχολές. Στο Πανεπιστήμιο Αθηνών έως 8% Στο Ε.Μ.Π. έως 5%	Θεσπίζονται Υποτροφίες του Υπουργείου Εξωτερικών	Εγγράφονται άνευ αριθμητικού περιορισμού
1980 Π.Δ. 463/80	4% σε όλες τις Σχολές.	Ομογενείς -Ελληνες Εξωτερικού 4% Όσοι κατέφυγαν από Τουρκία: 1% Βόρειο Ήπειρο: 1%	6% στις Πολυτεχνικές Σχολές 10% στα Λοιπά Α.Ε.Ι. 5% στις Α.Τ.Ε.Σ. του Λεκανοπεδίου Αττικής 10% στις Α.Τ.Ε.Σ. εκτός Αττικής.		
1981 Π.Δ. 37/22.1.81	4% σε όλες τις Σχολές.	Ομογενείς -Ελληνες Εξωτερικού 4% Όσοι κατέφυγαν από Τουρκία: 1% Βόρειο Ήπειρο: 1%	5% στις Πολυτεχνικές Σχολές 10% στα Λοιπά Α.Ε.Ι. 5% στις Α.Τ.Ε.Σ. του Λεκανοπεδίου Αττικής 10% στις Α.Τ.Ε.Σ. εκτός Αττικής.	Για τις Θεολογικές και Φιλοσοφικές Σχολές τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες και τις Σχολές Νηπιαγωγών σε ποσοστό 1%	Ποσοστό 1% και για τις Ιατρικές και Οδοντιατρικές Σχολές σε ποσοστό 2%

ΕΤΟΣ	ΑΛΛΟΔΑΠΟ-ΑΝΑΓΕΝΕΙΣ	ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ-ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ	ΚΥΡΙΟΙ	ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ ΥΠΟΤΡΟΦΟΙ	ΑΛΛΟΓΕΝΕΙΣ ΥΠΟΤΡΟΦΟΙ
1982 Π.Δ. 348.25.5.82	4% σε όλες τις Σχολές.	Ομογενείς -Ελληνες Εξωτερικού 4% Όσοι κατέφυγαν από Τουρκία:0,5% -Βόρειο Ήπειρο: 0,5%	5% στις Πολυτεχνικές Σχολές 10% στα Λοιπά Α.Ε.Ι. 5% στις Α.Τ.Ε.Σ. του Λεκανοπεδίου Αττικής 10% στις Α.Τ.Ε.Σ. εκτός Αττικής.	Ποσοστό 1%	Ποσοστό 3%
1983 Φ 150/Β3/3855 Της 22.7.83	4% στις Ανώτατες Σχολές. 3% στις Ανώτερες Σχολές.	Καταργούνται τα ειδικά ποσοστά για τις κατηγορίες καταφυγόντων. Έλληνες Εξωτερικού σε ποσοστό 6%	5% στις Πολυτεχνικές Σχολές 10% στα Λοιπά Α.Ε.Ι. 10 % στις Α.Τ.Ε.Σ.		
1984 Φ-150/Β3/3334 Της 9.5.84	4% στις Ανώτατες Σχολές. 3% στις Ανώτερες Σχολές.	Ομογενείς -Ελληνες Εξωτερικού σε ποσοστό 6%	5% στις Πολυτεχνικές Σχολές 10% στα Λοιπά Α.Ε.Ι. 10 % στις Α.Τ.Ε.Σ.		
1986 Π.Δ. 165/15.5.86	1% σε όλες τις Σχολές. Δεν εισάγονται στα γεωγραφικά διαμερίσματα της Θράκης του Αιγαίου & της Δωδεκανήσου	Ομογενείς -Ελληνες Εξωτερικού σε ποσοστό 5%	5% στις Πολυτεχνικές Σχολές 10% στα Λοιπά Α.Ε.Ι. 10 % στις Α.Τ.Ε.Σ.		
1988 Φ 152/11/Β3/1181 28.3.88	1% σε σχολές Πολυτεχνικές, Επιστημών Υγείας, Α.Γ.Σ.Α., και Τμήματα Τ.Ε.Ι. 3% σε Σχολές Φιλοσοφικές, Νομικές, Θεολογικές και Παιδαγωγικά Τμήματα δημοτικής εκπαίδευσης 2% για τα λοιπά Α.Ε.Ι. & τα Τμήματα Μαιευτικής και Νοσηλευτικής των Τ.Ε.Ι.	Ομογενείς -Ελληνες Εξωτερικού σε ποσοστό 4%	5% στις Πολυτεχνικές Ιατρικές, Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης & Διερμηνείας. 10% στις υπόλοιπες Σχολές	Για τις Θεολογικές και Φιλοσοφικές Σχολές τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες και τις Σχολές Νηπιαγωγών σε ποσοστό 2% Ποσοστό 1% για τις υπόλοιπες Σχολές των Α.Ε.Ι. για τα Τ.Ε.Ι. και για την ΑΣΕΤΕΜ-ΣΕΛΕΤΕ	

ΕΤΟΣ	ΑΝΟΔΑΤΟ-ΑΝΑΓΕΝΕΙΣ	ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ-ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ	ΚΥΠΡΙΟΙ	ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ ΥΠΟΤΡΟΦΟΙ	ΑΝΑΓΕΝΕΙΣ ΥΠΟΤΡΟΦΟΙ
1992	1% στις Πολυτεχνικές Σχολές 3% στις Φιλοσοφικές και τα Τμήματα Ξένων Γλωσσών 2% στα Τμήματα Οικονομικών & Πολιτικών Επιστημών. 2% στα Τμήματα Ιατρικών Επιστημών	Ομογενείς -Ελληνες Εξωτερικού σε ποσοστό 4%	6% στις Πολυτεχνικές Σχολές, την Ιατρική, Οδοντιατρική και Νοσηλευτική. -8% στις υπόλοιπες Σχολές	Για τις Θεολογικές και Φιλοσοφικές Σχολές τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες και τις Σχολές Νηπιαγωγών σε ποσοστό 1%	3,5% για τα Τμήματα Θεολογίας και Ποιμαντικής. 1% για τα υπόλοιπα Τμήματα των Α.Ε.Ι. για τα ΤΕΙ την ΑΣΕΤΕΜ ΣΕΛΕΤΕ και την ΑΣΤΕΡ.
1993 Φ 152/11/Β3/1872 ΦΕΚ 306-τ. Β				Οι ομογενείς υποτρόφοι από Αλβανία εισάγονται στις Πολυτεχνικές Σχολές σε ποσοστό 0,5% στις υπόλοιπες Σχολές σε ποσοστό 1%	
N 2327/95 Άρθρο 11		Θεσπίζεται ειδικό ποσοστό 1% για τους Ομογενείς - Έλληνες του εξωτερικού που έχουν τελειώσει τις τρεις τελευταίες τάξεις του Λυκείου σε ξένο λύκειο ή αντίστοιχο σχολείο στο εξωτερικό.			
1997 Φ 152/11/Β3/4903 Της 15.12.97	1% στα ΑΕΙ της 1 ^{ης} & 2 ^{ης} δέσμης και στα ΤΕΙ της 1 ^{ης} & 4 ^{ης} δέσμης. 2% στα ΑΕΙ της 4 ^{ης} δέσμης και στα ΤΕΙ της 2 ^{ης} δέσμης καθώς και στα ΤΕΦΑΑ και τα Τμήματα Μουσικών Σπουδών. 3% στα ΑΕΙ της 3 ^{ης} δέσμης	3% όσοι έχουν τελειώσει Ελληνικό Λύκειο. 1% όσοι έχουν τελειώσει ξένο Λύκειο.	Ενιαίο ποσοστό 7% σε όλες τις Σχολές.	Για τις Θεολογικές και Φιλοσοφικές Σχολές τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες και τις Σχολές Νηπιαγωγών σε ποσοστό 1%	3,5% για τα Τμήματα Θεολογίας και Ποιμαντικής. 1% για τα υπόλοιπα Τμήματα των Α.Ε.Ι. για τα ΤΕΙ την ΑΣΕΤΕΜ ΣΕΛΕΤΕ και την ΑΣΤΕΡ

Πίνακας 2
Χρονολογική Ταξινόμηση των Συμβάσεων Μορφωτικών &
Συμβάσεων Τεχνικής - Επιστημονικής Συνεργασίας

Α/Α	Όνομα	Έτος	Τύπος	ΦΕΚ	Χώρα	Υπογραφή	Κατάληξη	
1	A.N.	1608	1939	Μορφωτική	57/A	Γαλλία	19/12/1938	14/2/1939
2	N.	2010	1952	Μορφωτική	53/A	Λίβανος	10/9/1948	27/2/1952
3	N.	2073	1952	Μορφωτική	103/A	Τουρκία	20/4/1951	18/4/1952
4	N.Δ.	2616	1953	Μορφωτική	264/A	Μεγάλη Βρετανία	29/9/1951	
5	N.Δ.	2617	1953	Μορφωτική	263/A	Ολλανδία	21/4/1953	
6	N.	3476	1954	Μορφωτική	2/A	Ιταλία	11/9/1954	31/1/1956
7	N.	3164	1955	Μορφωτική	75/A	Αιθιοπία	31/7/1954	28/3/1955
8	N.	3569	1956	Μορφωτική	223/A	Βέλγιο	9/12/1954	6/10/1956
9	N.	3585	1956	Μορφωτική	241/A	Γερμανία (Δυτική)	17/5/1956	13/10/1956
10	N.	3477	1956	ΕΠΤΣ	2/A	Γαλλία		
11	N.	3705	1957	Μορφωτική	103/A	Αίγυπτος	4/9/1956	12/6/1957
12	N.Δ.	4003	1959	Μορφωτική	235/A	Γιουγκοσλαβία	18/6/1959	23/10/1959
13	N.Δ.	4008	1959	ΕΠΤΣ	236/A	Γιουγκοσλαβία	18/6/1959	23/10/1959
14	N.Δ.	4271	1962	Μορφωτική	188/A	Ινδία	22/6/1961	12/11/1962
15	N.	4314	1963	Μορφωτική	75/A	Ουρουγουάη	7/9/1957	29/5/1963
16	N.Δ.	4412	1964	ΕΠΤΣ	213/A	Τυνησία	26/5/1962	31/10/1964
17	N.Δ.	4389	1964	ΕΠΤΣ	191/A	Γαλλία	25/7/1960	2/11/1964
18	A.N.	55	1967	Μορφωτική	133/A	Ρουμανία	2/9/1966	19/6/1967
19	A.N.	168	1967	Μορφωτική	196/A	Χιλή	14/5/1962	13/10/1967
20	N.	323	1968	Μορφωτική	72/A	Ιράν	20/11/1956	16/3/1968
21	N.Δ.	251	1969	Μορφωτική	155/A	Ισπανία	5/10/1966	2/8/1969
22	N.Δ.	502	1970	Μορφωτική	96/A	Νότιος Κορέα	28/2/1967	13/4/1970
23	N.	229	1975	ΕΠΤΣ	281/A	Ρουμανία	1/3/1975	2/12/1975
24	N.	366	1976	ΕΠΤΣ	160/A	Ισπανία	8/12/1972	23/6/1976
25	N.	366	1976	ΕΠΤΣ	160/A	Βουλγαρία	16/11/1973	23/6/1976
26	N.	474	1976	Μορφωτική	306/A	Βουλγαρία	31/5/1973	16/11/1976
27	N.	521	1977	ΕΠΤΣ	3/A	Μάλτα	8/4/1976	10/1/1977
28	N.	639	1977	ΕΠΤΣ	197/A	Τυνησία	27/4/1976	12/7/1977
29	N.	640	1977	ΕΠΤΣ	197/A	Ηνωμένα Αραβικά Εμι-	21/6/1976	12/7/1977
30	N.	523	1977	ΕΠΤΣ	3/A	Συρία	8/2/1976	8/1/1977
31	N.	524	1977	ΕΠΤΣ	2/A	Κεντρική Αφρική	10/8/1970	5/1/1977
32	N.	556	1977	ΕΠΤΣ	77/A	Ρουμανία	28/2/1976	10/3/1977
33	N.	557	1977	Μορφωτική	76/A	Τσεχοσλοβακία	10/2/1976	10/3/1977
34	N.	558	1977	ΕΠΤΣ	77/A	Γιουγκοσλαβία	17/4/1976	10/3/1977
35	N.	592	1977	Μορφωτική	155/A	Αργεντινή	14/9/1972	7/6/1977
36	N.	594	1977	Μορφωτική	157/A	Πολωνία	31/3/1976	6/6/1977
37	N.	595	1977	Μορφωτική	158/A	Ρουμανία	27/11/1972	6/6/1977
38	N.	637	1977	ΕΠΤΣ	197/A	Μπαχρέιν	16/6/1976	14/7/1977
39	N.	842	1978	ΕΠΤΣ	228/A	Ε.Σ.Σ.Δ.	10/6/1977	14/12/1978
40	N.	843	1978	ΕΠΤΣ	227/A	Μάλτα	8/4/1976	14/12/1978
41	N.	884	1979	ΕΠΤΣ	61/A	Μαρόκο	6/10/1971	23/3/1979
42	N.	883	1979	Μορφωτική	61/A	Ιορδανία	17/5/1976	23/3/1979
43	N.	885	1979	Μορφωτική	61/A	Συρία	24/2/1977	23/3/1979
44	N.	898	1979	Μορφωτική	93/A	Ουγγαρία	18/3/1977	2/5/1979
45	N.	899	1979	Μορφωτική	93/A	Πακιστάν	16/12/1976	2/5/1979
46	N.	907	1979	ΕΠΤΣ	96/A	Μαυριτανία	1/1/1977	2/5/1979
47	N.	900	1979	ΕΠΤΣ	93/A	Ομάν	24/5/1977	2/5/1979
48	N.	931	1979	Μορφωτική	148/A	Κίνα	22/9/1978	21/6/1979
49	N.	925	1979	ΕΠΤΣ	134/A	Ε.Σ.Σ.Δ.	8/4/1976	13/6/1979
50	N.	929	1979	Μορφωτική	139/A	Ε.Σ.Σ.Δ.	6/9/1978	26/6/1979
51	N.	901	1979	ΕΠΤΣ	94/A	Πακιστάν	26/12/1976	2/5/1979
52	N.	902	1979	Μορφωτική	94/A	Δανία	17/9/1976	2/5/1979
53	N.	1097	1980	ΕΠΤΣ	285/A	Κίνα	15/11/1979	11/2/1980
54	N.	1098	1980	Μορφωτική	285/A	Ιράκ	15/11/1979	12/12/1980
55	N.	1018	1980	Μορφωτική	36/A	Νορβηγία	2/9/1976	31/1/1980
56	N.	1148	1981	ΕΠΤΣ	116/A	Ουγγαρία	8/10/1979	22/4/1981
57	N.	1138	1981	Μορφωτική	60/A	Αυστραλία	20/11/1979	13/3/1981

58	N.	1244	1982	Μορφωτική	45/A	Ιαπωνία	4/3/1981	23/3/1982
59	N.	1231	1982	ΕΠΤΣ	24/A	Γερμανία (Δυτική)	30/11/1978	26/2/1982
60	N.	1345	1983	Μορφωτική	41/A	Πορτογαλία	10/7/1980	6/4/1983
61	N.	1369	1983	Μορφωτική	90/A	Ιρλανδία	17/7/1980	7/7/1983
62	N.	1454	1984	Μορφωτική	88/A	Σενεγάλη	18/12/1980	16/4/1984
63	N.	1492	1984	Μορφωτική	177/A	Μεξικό	29/7/1982	10/11/1984
64	N.	1494	1984	Μορφωτική	177/A	Φιλανδία	9/2/1983	10/11/1984
65	N.	1529	1985	Μορφωτική	40/A	Σουδάν	22/12/1980	12/3/1985
66	N.	1555	1985	ΕΠΤΣ	97/A	Ε.Σ.Σ.Δ.	22/2/1983	21/5/1985
67	N.	1522	1985	Μορφωτική	38/A	Κουβέιτ	21/6/1978	11/3/1985
68	N.	1521	1985	ΕΠΤΣ	37/A	Ζιμπάμπουε	31/5/1982	11/3/1985
69	N.	1520	1985	ΕΠΤΣ	37/A	Μπουρούντι	6/7/1982	11/3/1985
70	N.	1519	1985	Μορφωτική	37/A	Γερμανία (Ανατολική)	6/7/1982	11/3/1985
71	N.	1625	1986	ΕΠΤΣ	115/A	Γερμανία (Ανατολική)	6/7/1984	14/7/1986
72	N.	1663	1986	ΕΠΤΣ	188/A	Λιβύη	18/4/1984	20/11/1986
73	N.	1620	1986	Μορφωτική	114/A	Αλβανία	4/12/1984	7/7/1986
74	N.	1619	1986	Μορφωτική	114/A	Σεϋχέλλες	19/11/1984	7/7/1986
75	N.	1621	1986	ΕΠΤΣ	114/A	Μεγάλη Βρετανία	8/2/1985	7/7/1986
76	N.	1624	1986	Μορφωτική	116/A	Κούβα	9/6/1983	14/7/1986
77	N.	1606	1986	ΕΠΤΣ	88/A	Συρία		
78	N.	1630	1986	ΕΠΤΣ	100/A	Κύπρος	26/5/1984	15/7/1986
79	N.	1616	1986	ΕΠΤΣ	112/A	Αλβανία	4/12/1984	7/7/1986
80	N.	1626	1986	ΕΠΤΣ	116/A	Τσεχοσλοβακία	4/7/1984	9/7/1986
81	N.	1661	1986	ΕΠΤΣ	186/A	Τσεχοσλοβακία	4/7/1984	28/11/1986
82	N.	1631	1986	ΕΠΤΣ	101/A	Αλγερία		
83	N.	1613	1986	ΕΠΤΣ	111/A	Κίνα		
84	N.	1749	1988	ΕΠΤΣ	25/A	Ρουάντα	13/10/1986	5/2/1988
85	N.	1750	1988	ΕΠΤΣ	25/A	Γαλλία	28/11/1986	5/2/1988
86	N.	1774	1988	ΕΠΤΣ	92/A	Αιθιοπία	10/11/1984	17/5/1988
87	N.	1925	1991	Μορφωτική	16/A	Τυνησία	8/7/1987	15/2/1991
88	N.	1973	1991	ΕΠΤΣ	173/A	Αλβανία	18/11/1987	20/11/1991
89	N.	1982	1991	Μορφωτική	188/A	Η.Π.Α.	22/4/1980	3/12/1991
90	N.	1991	1991	Μορφωτική	193/A	Αλγερία	22/6/1988	16/12/1991
91	N.	2023	1992	ΕΠΤΣ	41/A	Βουλγαρία	23/4/1989	18/3/1992
92	N.	2099	1992	Μορφωτική	191/A	Λουξεμβούργο	4/9/1990	2/12/1992
93	N.	2141	1993	Μορφωτική	86/A	Περσική	28/6/1988	28/5/1993
94	N.	2122	1993	Μορφωτική	44/A	Κολομβία	20/12/1990	23/3/1993
95	N.	2123	1993	ΕΠΤΣ	44/A	Υεμένη	18/9/1988	23/3/1993
96	N.	2126	1993	ΕΠΤΣ	45/A	Πολωνία	23/10/1984	23/3/1993
97	N.	2139	1993	ΕΠΤΣ	85/A	Μογγολία	21/2/1986	27/5/1993
98	N.	2142	1993	ΕΠΤΣ	86/A	Ουκρανία	15/1/1992	27/5/1993
99	N.	2137	1993	ΕΠΤΣ	84/A	Ιράν	12/3/1991	27/5/1993
100	N.	2267	1994	Μορφωτική	227/A	Ισραήλ	18/5/1992	19/12/1994

Πίνακας 3

Μορφωτικά Προγράμματα: Περίοδος 1988-89 έως 1998-99

	1988-99	1997-98	1996-97	1995-96	1994-95	1993-94	1992-93	1991-92	1990-91	1989-90	1988-89
Δυτική Ευρώπη											
Βέλγιο											
Βρετανία											
Γαλλία											
Γερμανία*											
Δανία											
Ιρλανδία											
Ισπανία											
Ιταλία											
Λουξεμβούργο											
Μάλτα											
Νορβηγία											
Ολλανδία											
Πορτογαλία											
Φιλανδία											
Βαλκάνια											
Αλβανία											
Βουλγαρία											
Γιουγκοσλαβία											
Ρουμανία											
Ανατολική & Κεντρική Ευρώπη											
Ρωσία /Ε.Σ.Σ.Δ.											
Ουγγαρία											
Πολωνία											
Τσεχοσλοβακία											
Τσεχία											
Σλοβακία											
Σλοβενία											

	1998-99	1997-98	1996-97	1995-96	1994-95	1993-94	1992-93	1991-92	1990-91	1989-90	1988-89
Μέση Ανατολή – Βόρεια Αφρική											
Αίγυπτος											
Αιθιοπία											
Ιορδανία											
Ισραήλ											
Ιράκ											
Ιράν											
Λίβανος											
Συρία											
Τυνησία											
Τουρκία											
Ωκεανία – Άπω Ανατολή											
Αυστραλία											
Ινδία											
Κίνα											
Νότιος Κορέα											
Σεϋχέλλες											
Πακιστάν											
Λατινική Αμερική											
Αργεντινή											
Μεξικό											
Περού											
Κολομβία											

Σημείωση: Τα έτη που έχουν σημειωθεί με γκριζο χρώμα δεν εκτελέστηκε μορφωτικό πρόγραμμα